

banka ve ekonomik yorumlar

Başyazı

Ecevit Hükümeti - İlk değerlendirmeler

Kemal Kurdaş

Ekonomik Yorumlar

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
Dr. Emre Gönensay
Prof. Dr. Zeyyat Haliboğlu
Dr. Güngör Uraş
Oktay Ersoy

1977 Enflasyonunun Nedenleri
ve Alınması Gereken Önlemler

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Türkiye'nin Dış Borçlar Tutarı
Belirlenebiliyor mu?

Çeviren : A. Doğan Yalım

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. Ünal Bozkurt
Doç. Dr. Mehmet Ş. Tekbaş

Kredi ve Mevduat Faizleri

Gazi Erçel

Transfer Fiyatları Sorunu ve
Çok Uluslu İşletmeler

Ay, Halûk A. Kabaalloğlu LL. M.

Ayın Ekonomik Olayları

Oktay Ersoy

1977 Enflasyonu bir uyarıdır. Gerçekçi önlemler alınmaz ise, 1979-80 yılları çökmüş bir TL'nin tarihini yazacaktır.

Prof. Aysan

Türkiye'nin dış borç toplamı 14,5 milyar TL. olarak hesaplanabilmekte.

Dış Basın

Türkiye'de kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki fark fazladır. Mevduat faiz oranlarının düşük tutulması önemli sorunlar yaratmaktadır.

Gazi Erçel

yeni güne eau de
taptaze bir **PE REJA**
başlangıç eau de cologne

Yepyeni taptaze bir enerji sağlar sizlere eau de PE REJA eau de cologne.
Serinlemek ve rahatlamak için özel kokunuz.
Günün her saatinde her zaman...

banka ve ekonomik yorumlar

Sahibi :

Banka Yayınları ve Kültür Ltd.

Şirketi adına : Ertun Ocal

Yazı İşleri Müdürü :

Dr. Halük Unal

Danışma Kurulu :

Erol Aksoy, Prof. Osman Fikret Arkun, Besim Baykal, Prof. Dr. Nasuhi Bursal, Mehmet Gün Çalık, Ahmet Demirel, Prof. Dr. Cumhuri Ferman, Dr. Emre Gönensay, Dr. Alp Gürus, Erhan Işıl, A. Nazif Keyman, Doç. Dr. Yıldırım Kılış, Kemal Kurdaş, Doç. Dr. Kemal Kurtuluş, Nuh Kuşçulu, Ergin Neng, Ertuğrul Soysal, Prof. Dr. Baran Tuncer, Fikret Tunçer, Turhan Tümay, Prof. Dr.

Yüksel Koç Yalın,

Yönetim Komitesi :

Dr. Öztin Akgüç, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Oktay Ersoy, Ziya Nebioğlu, Ertan Özgür, Dr. Güngör Uras, Doğan Yalın.

Denetim Komitesi :

Bülend Çorapçı, Necdet Durakbaşa, Prof. Dr. Zeyyat Hatib-oğlu

İdare Yeri :

Çağaloğlu, Çatal Çeşme Sk. 17
Kat. 4, İstanbul, Tel : 26 34 11,

Baskı : Bilmen Basımevi

İlan Tarifesi :

Arka dış kapak 2000.—, Ön iç kapak 1800.—, Arka iç kapak 1600.—, İç sayfeler 1500.— TL.

Hesap Numaralarımız :

Ziraat B. Beyoğlu 768., İş B. Türbe 1541, Akbank Türbe 4512.

Sayın Okurlarımız

Yıllardır Dergimizin sütunlarında Merkez Bankası bilançosunun önemi belirtmeye çalışılmış, sorumsuzca yönetimin yolaçacağı tehlikeler açıklıkla tartışılmıştır. 1977 yılında M. B. yurt içi varlıklarının %65 oranında artmış olmasının ekonomideki dengeleri bozucu etkileri 1978 yılının ilk aylarında olanca çıplaklığıyla izlenmektedir. Cumhuriyet Altını 1400 TL.'na ulaşmış, Amerikan Pazarları boşalmış Döviz Karaborsasında Mark'ın değeri 13.75 TL.'na yükselmiştir. Ekonomiye karşılıksız kaynakların aktarıldığı, haksız kazançların denetlenemediği ve toplum psikolojisi hesabı katılmadan ekonomik önlemler alındığı ve alınacakların da yılan hikâyesine döndürüldüğü bir ortamda bu sonuçlar beklenmedik olaylar olmasa gerek...

Sayın Aysan'ın 1977 Enflasyonu üzerine yaptığı inceleme bu sorunları geniş bir biçimde ele almaktadır. Ekonomik Yorumlar ile Başyazı'nın konusu ise Ecevit Hükümetinin ilk bir buçuk aylık uygulamalarına ayrılmış diğer yazılarımızda da güncel sorunlarımız ele alınmıştır. Umarız Derginizden beklediğinizi bir ölçüde karşılamış olalım.

Ocak 1978 sayımızda yayınlamış olduğumuz ankete büyük ölçüde cevap gelmiş olması bizlerin sorumluluğunu bir kat daha artırmıştır. İçten ilginize ve eleştirilerinize teşekkür ederiz. Uyarılarınız doğrultusunda çalışmalar yapılacağını ve anket sonuçlarının en kısa zamanda yayınlanacağını duyurmak isteriz.

İçten Sevgilerimizle
Dr. Halük ÜNAL

Ecevit Hükümeti — ilk değerlendirmeler

Kemal KURDAS

Türkiye'nin bugünkü anayasal ve politik düzeni içinde iktidarların, oy hesaplarından çekinmeden, halktan ciddi fedakârlıklar istiyecek bilimsel bir ekonomik politikayı cesaretle ve başarı ümidiyle uygulamaya koyabilecekleri dönemler veya fırsatlar pek nadir oluşur. CHP Hükümeti 1978 Ocağında, önünde böyle altın bir fırsatla iş başına gelmiştir. Üniversite Profesöründen sokaktaki en sade vatandaşa kadar artık herkes memleketin ciddi ekonomik zorluklar, darboğazlar içinde olduğunu görmekte ve kabul etmektedir. Bu duruma karşı hükümetin köklü ve acil tedbirler alması toplumun her kesiminden yükselen genel bir istektir.

CHP Hükümeti bu çağrıya ciddi, bilimsel, azimle uygulanacak bir ekonomik ve sosyal politika ile zamanında ve yeterli bir cevap verebilecek midir?

Henin üzüntü ile belirtelim ki yeni iktidarın ilk ayı bize bu konuda canlı ümitler vermemiş; tam güven telkin edememiştir.

Türkiye bugün içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal zorluklara özellikle 1973 seçimlerinden sonra bir birini izleyen hükümetlerin pervasızca uyguladıkları hayalci, savurgan, enflasyonist ekonomik politikalar ve kur politikasındaki vahim hatalarla gelmiştir. Türkiye bu durumdan istikrara dönük ve acilen uygulanacak bir ekonomik politika, ekonomiye kaynak yaratacak ciddi bir devalüasyon ve onu takiben izlenecek gerçekçi bir kur politikası ve aşırı tavizcilikten kaçınacak bir sosyal politika ile çıkabilir. CHP iktidarının ekonomik politikasında başarılı olabilmek için evvelâ duruma böyle gerçekçi bir teşhis koyabilmesi gereklidir. Oysaki iktidardaki sorumlu kişilerin konuşmaları, iktidara yakın çevrelerden basma aktarılan görüşler bize hükümetin ekonomik ve sosyal bunalmının temelindeki esas nedenlere inemediği, hastalığa tam teşhis koyamadığı izlenimini, korkusunu uyandırmıştır. Bir örnek verelim :

Basında ve TV konuşmasında, Sayın

Maliye Bakanına dış ödemelerdeki bunalımın nedenleri sorulduğunda, Bakan neden olarak; son üç yılda ithalatın iki buçuk kat artmasına; diğer bütün döviz giderlerinin hızla yükselmesini, buna karşılık ihracat gelirlerinin gelişmemesini, hatta gerilemesini; işçi dövizlerinde de gerileme görülmesini... belirtmiştir. Oysaki bu söylenen gelişmeler bunalımın nedenleri değil ortaya çıkan tezahürleri, ara sonuçlarıdır. Nitekim bu gerçeği ilk soruyu soran gazeteci veya TV spikeri de farketmekte; o halde ithalatın niçin arttı diye bir soru ortaya atarak Sayın Maliye Bakanını sorunun köküne inmiye davet etmektedir. Bakanın bu davete verdiği cevap ise daha da ilginçtir. Sayın Bakan 1974'ten bu yana ithalatımızda görülen patlamayı; petrol fiyatlarının artışı, ambargo dolayısıyla milli savunma ithalatının yükselmesi, ithalatın pahalılaşması gibi tamamen dış etkenlere bağlanmakta; biraz da «eldeki döviz olanaklarını iyi kullanamadılar» demektedir. Sayın Bakan memleketin içinde kıvrandığı şiddetli iç ve dış ödeme bunalımında, son dört yılda takip edilen ve Merkez Bankasının ekonomiyi finansımanım 7 kat arttırmış olan şiddetli, savurgan enflasyonist ekonomi politikasının ve özellikle yanlış döviz kuru politikasının temel etken olduğunu hiç belirtmemekte, hatta bu temel nedenleri hiç fark etmez görmektedir. Sayın Maliye Bakanının konuşmalarına katılırsa, dış ödemelerdeki bunalımda eski iktidarların adeta hemen hiç bir suçu yoktur. Bunalımda hatalı politikaların bir katkısı olmamıştır.

Bunalıma böyle bir izah bulunur veya teşhis konulursa, hastalığı tedavi için önerilen tedbirlerinde yanlış veya hiç olmazsa yarım kalması beklenir. Nitekim, o halde bu bunalımdan nasıl çıkacağız sorusuna Maliye Bakanı «döviz gelirlerini artırarak; döviz giderlerini kısıtlayarak ve dış borç olanaklarını daha uzun vadeli ve elverişli bir birleşim içinde harekete getirerek...» karşılığını vermiştir. Döviz gelirlerini nasıl arttıracaksınız? Döviz giderlerini nasıl kısıtlıyacaksınız sorularına da cevabı: yaklaşık;

a — İşçi dövizlerine ödenen faiz farklarını yükselterek;

b — Vergi iadesi sistemini genişletip esnekliğe kavuşturarak,

c — Döviz giderlerini ve dış ticaret rejimini daha iyi düzenliyerek şeklinde olmuştur.

Maliye Bakanının birinci tedbirden kastı, faiz farkı namı altında işçi dövizlerine resmi kur üstünde ödenen farkı artırarak, işçi dövizlerine fiilen daha yüksek bir kur tanımak, böylece işçi dövizlerinin resmi kanallara dönüşünü ve memleket girişini teşvik etmektir. Öneri açıkça ifade edilmese de, işçi dövizleri için resmi kur üstünde farklı bir kur uygulaması; yani bu dövizler için kısmi bir devalüasyonudur. Vergi iadesi sistemi de, kapsamına alınan ihracat için, resmi kur dışında farklı ve daha yüksek bir kur uygulaması niteliğini taşır. Önerilen bu tip tedbirlerin yetersizlikleri ve sosyal denge açısından haksızlıkları çeşitli yazılarımızda açıklıkla ortaya konmuştur (1). Bir iki ana noktayı burada tekrarlıyalım. Önerilen tedbirler sadece işçi dövizlerine ve bir kısım ihracata, resmi kur dışında bir fark verecektir. Bir kısım ihracat ve turizm gibi diğer döviz kazanan sektörler ise bu kısmi devalüasyonların dışında kalacaklardır. Bu tedbirlerle her işçi dövi ve vergi iadesi sisteminden yararlananlar ihracat doları devlete meselâ ortalama 25 TL'sine mal olacak, fakat bu dolarlar döviz tüketici sektörlerle resmi kurdan, yani yaklaşık 20 TL. sından satılarak Devlet her dolarda 5 TL. zarara girecektir. Bu zararda nazari olarak devlet bütçesinden, fiilen de Merkez Bankası emisyonuyla karşılanacaktır. Zarar fiilen hem MB'dan enflasyonist yeni bir emisyonun çıkışının kaynağı olacaktır, hem de zarar (veya kur farkı) döviz tüketen sektörlerin cebine havadan bir kazanç olarak akacaktır. Görüleceği gibi sosyal demokrat bir partinin Maliye Bakanının önerdiği tedbir, açıkça

(1) Bakınız: K. Kurdaş. Devalüasyon ve Gelir Dağılımı, Banka ve Ekonomik Yorumlar. Aralık 1977 Eki.

partisinin temel felsefesine aykırı düşmektedir. Bilimsel bir döviz kuru politikasında karşılığını döviz tüketenden bütünüyle atmadan farklı bir kur uygulaması veya kısmi bir devalüasyon kesinlikle düşünülmemelidir.

Sayın Maliye Bakanının konuşmalarında döviz giderlerini ve dış ticaret rejimini yeni kambiyo düzenlemelerine tabi tutmak yolunda yaptığı, basm haberlerinde de çeşitli kalıplarda yinelenen atıf ve önerilere gelince; bu fikirleri açıkça endişe ile karşıyoruz. Bu eski taam (yemek) ve benzeri önerilerin 1978 Türkiye ekonomisi için hiç bir geçerliliği olamaz.

Hükümet yetkililerinin ekonomik politika konularında yaptıkları beyanların bizde uyandırdığı tereddütleri ve endişeleri, Sayın Maliye Bakanının konuşmalarındaki bir kaç ana noktayı ele alıp böylece belirttikten sonra, yeni hükümetin bir aylık iktidar döneminde aldığı ekonomik tedbirleri kısaca değerlendirmeye geçebiliriz. Hemen belirtelim ki, hükümet uygulamada, konuşmalardan biraz daha tutarlı ve güven verici olmuştur.

Tütün taban fiyatlarının geçen yıldan yaklaşık sadece %15 fazla bir düzeyde tespit edilmiş bir davranıştır. 1978 konsolide Devlet Bütçesinin, Hükümet Başkanının, muhalefetteyken «260 milyarlık bir bütçe bu ekonomiye dar gelir» demiş olmasına rağmen, 264 milyar lirada tutabilmesi bir başarı olarak kabul edilebilir. Yalnız bu olumlu değerlenmeye hemen iki endişemizi katmak zorunluluğunu duyuyoruz.

Son yıllardaki gelişmelerle Türkiye'de mali sistem iki büyük yara almıştır :

1 — Eskiden Devlet memurları kadrolarında her hangi bir artış yapabilmek için yürütme organı (Hükümet) mutlaka TBMM'nin bir kanunla onayını almak zorunda idi. 1970 personel reformundan sonra işe Hükümetler Meclise gitmeden torba kadrolar mekanizması yoluyla her yıl istedikleri kadar yeni memuriyet kadrosu ihdas edebilme olanağına kavuşmuşlardır. Bu, kötü kullanıma son derece açık bir sistemdir. Nitekim Sayın Maliye Bakanının beyanatından öğrendiğimize

göre son 4-5 yılda Hükümetler yaklaşık 330 000 yeni kadro ihdas etmişler; Kamu kesimindeki personel adedini yaklaşık 750.000'den 1.080.000 dolayına çıkarmışlardır. Yani son 4-5 yılda, büyük kısmı ise son bir kaç yılda olmak üzere, Türk Milletinin sırtına, adeta, yeni bir devletin bütün bir memuriyet kadrosunun ağır yükü yüklenmiştir.

1978 bütçesinin karma komisyonda tartışılmasında özellikle Milli Birlik gurubuna mensup sözcüler bu son derece tehlikeli ve sakim sistemin ilgasını istemişler; bu maksatla bütçe kanununda gerekli değişikliğin yapılmasını önermişlerdir. Bu öneri iktidar gurubunun tasvibine mazhar olamamıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki hükümet 1978 yılında yeni kadro ihdası kapısını kendisi için de açık tutmak istemektedir.

2 — Yine, eskiden Türk Mali sisteminde, Muhasebeyi Umumiye Kanunu (Genel Muhasebe Kanunu)nda tanıyan bir iki istisna dışında, Resmi Daireler yıllık giderlerinde bütçelerindeki ödenekleri aşamazlar; ek ödenek ihtiyacı doğduğu zamanda ancak TBMM'ne başvurup bir kanunla ek ödenek alırlardı. 10-12 yıldır bütçe kanunlarına konan özel maddelerle bu mali disiplin kökünden bozulmuş, yürütme organı giderek, yıl içinde Meclise ayrıca gitmeden, kendiliğinden bütçedeki ödeneklere geniş yeni ödenekler eklemek yetkisine ve alışkanlığına kavuşmuşlardır. Ayrıca büyük fonlar çeşitli hazine hesaplarıyla bütçe kontrolü dışında kalmakta ve yönetilmektedir. Bu açıdan son yıllarda bütçelerin meclislerden çıkmış şekli ve hacini ile yıl sonunda ek ödeneklerle ve fonlarla eriştikleri düzey ve nitelik bir birinden çok farklı olmaktadır. Bütçelerde samimiyet kaybolmuştur. Örnek olarak: 1977 konsolide bütçe ödenekleri yaklaşık 226 milyar lira civarında bağlandığı halde yıl sonunda otomatik ve ek ödeneklerle bütçe toplamı yaklaşık 300 milyar TL seviyesine erişmiştir. Oysaki şimdi 1978 için 264 milyar TL'lık bir bütçe yapılmaktadır. Konu ettiğimiz gelişmeler meclis bütçe

üzerindeki kontrolünün hemen hemen kökünden sarsılması, bütçe samimiyetinin ve disiplininin kaybolması olarak tanımlanabilir.

1978 bütçe tasarısının karma komisyonunda tartışılmasında meclisin bütçe üzerindeki hakimiyetini zayıflatan uygulamalara dikkat çekilerek, bütçe kanununun bu tatbikata olanak veren maddelerden temizlenmesi önerilmiştir. Bu öneri de mecliste benimsenmemiştir. Böylece şimdi yürütme organı, yani hükümet, kendisinden evvelki hükümet gibi, 1978 bütçe döneminde istediği ölçüde kadro ve geniş ek ödenekler alabilecek durumda bulunmaktadır. Bu aşçıdan bakıldığı zaman, 1978 bütçesinin 264 milyon TL.'sında bağlanmasının değeri geniş ölçüde azdır. Hatta 1978 bütçe ödeneklerinin, açık kapılar önceden bilindiğinden, surf IMF karşısına kuvvetli çıkabilmek için 264 milyarda tutulduğundan şüphelenilebilir. İhtimal 1978 bütçesi kesin hesabı sonuçta 264 milyarda değil belki 364 milyar TL.'sında bağlanacaktır. Fakat bütün bu menfi ihtimallere rağmen biz 1978 bütçe ödeneklerinin 264 milyarda bağlanmasını, özellikle kat sayının 14' de tutması için gösterilen gayreti dikkate alarak, bir başarı ve olumlu adım olarak değerlendirebiliriz.

Düşüncelerimizi ve izlenimlerimizi özetlersek; ilk bir aylık iktidar döneminde hükümet çevrelerinin ekonomik politika konusundaki konuşmaları pek ümit verici olmamış; bazı noktalarda da zihinlerde tereddütler yaratmıştır. Buna mukabil hükümetin bu azlık icraatı ümitleri bir derece canlandırıcı nitelikte olmuştur denebilir. Ancak ilk bir aylık icraat döneminde hükümetin ekonominin makro dengesini iade edebilmek için gerekli bilimsel temel tedbirler almadığı veya alamadığı da bir gerçektir. Bu konularda hükümetin bazı üyelerinin yeterince bilimsel bir anlayışa ve açıklığa varamadıkları da dikkati çekmektedir. Uluslararası para fonu ile (IMF) ilişkilerdeki zaman kaybettirici aşırı çekingen davranışlar da tenkide ve işarete değer. Oysa günler, haftalar geçmekte; ekonominin yaraları kanamakta, ekonomik ve sosyal bünye hergün yüz milyonlarla ölçülebilecek kayıplara uğramaktadır. Ciddi, bilimsel bir ekonomik politikayı bütünüyle ve eesaretle bir an evvel uygulamaya koymaktaki geçikmelerden doğabilecek zararlar beklenmedik bir anda telâfi edilemez boyutlara ulaşabilir. Yanlış kararlar kadar kararsızlığın ve gecikmenin zararlarının da ağır olduğu günlerde ve şartlar içinde yaşıyoruz.

en iyi
battaniye
kumas
iplik
aksu
markasını
taşır

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

ÇANAKKALE SERAMİK fayansları

banyo
ve mutfağınız
için

sıhhi

temiz

ucuz

dayanıklı

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

HAFTA SONU TATİLLERİNİZDE,
KALORİFERİN AZ YANDIĞI GÜNLERDE

Portatif Sıcaklık

**TERMO
TEKNİK**
ELEKTRİKLİ RADYATÖRLERİ

- Otomatiktir. İstenilen derecede kendi kendine yanar ve soner
- Ekonomiktir. Hiç bir ısı kaybı yoktur
- Katiyen koku ya da ısı yapmaz sızdırmaz. Evi kirletmez
- Tehlikesizdir. Yanmaz tutuşmaz patlamaz
- Sevvardır. İstenilen yere çekilir
- Original karton ambalajlıdır

TOPTAN SATIŞLAR

TERMO TEKNİK Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Necatibey Cad. No 86/A İstanbul

Tel. 44 09 47 - 44 84 68

SİZE HİZMET BİZİM GÖREVİMİZ
SİZE HİZMET BİZİM ZEVKİMİZ

**ANADOLU
BANKASI**

ekonomik yorumlar

Katılanlar : (Soldan sağa) Dr. Güngör Uras, Dr. Emre Gönensay, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu ve Oktay Ersoy

ERSOY : Hoş geldiniz. Bugünkü açık oturumun konusunu yeni Hükümetin, ülkenin ekonomik ve mali meselelerine bakış açısının tabililine ayırmış bulunuyoruz. Hükümet programı ortadadır. Yeni Hükümetin mali ve ekonomik meselelerle görevli iki üyesi sayın Ziya Müezzinoğlu ile Sayın Hikmet Çetin'in bir gündelik gazetemizde çıkmış mülakatı vardır. Bunlar yeni ekibin hadiselerle bakış açısı hakkında bize oldukça iyi teşhisler ve tesbitler yapma imkânını vermektedir. Tabii buradan varacağımız nokta ve gayemiz bu görüşlerin ne derece gerçekçi ve geçerli olduğunu belirlemektir. Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar ve döviz darboğazı bu konuya ciddi şekilde eğilmemizi zorunlu bir hale getirmiş bulunmakta-

dır. Bu düşüncelerle ilk sözü sayın Hatiboğlu, size bırakmak istiyorum. Buyurun efendim.

HATİBOĞLU : Teşekkür ederim, sözlerime başlarken şu noktayı belirtmek isterim: Sayın Bülent Ecevit son derece iyi niyetli, ülkesini fevkalâde fazla seven ve Türkiye ekonomisini içinde bulunduğu darboğazdan çıkarmak için gerekli olan herşeyi yapmayı isteyen son derece kıymetli bir Devlet adamımızdır. Sayın Ecevit yalnız Devlet adamı olmakla da kalmayıp, milyonların ümidini de temsil etmektedir. Bu milyonlar özellikle Türkiye'nin okumuş, entellektüel kesimi arasında son derece yaygındır. Sayın Ecevit'in Başbakan olmasıyla Türkiye ekonomisinde neler olabileceğini daha önce zaten düşün-

müştük. Çeşitli yazılarımız, konuşmalarımız vardır bu konuda. Fakat Hükümet programını okuduktan sonra, bilhassa Türkiye Ekonomisinde sözünün son derece önemli olacağını anladığımız Sayın Müezzinoğlu ve Sayın Çetin'in çok geniş açıklamalarını gördükten sonra zaten olmayan ümidimizin bu defa tamamen yok olduğunu açıklıkla belirtmek isterim. Sayın Müezzinoğlu'nun ve Sayın Çetin'in fevkalâde iyi niyetine, yurtseverliğine inanmış olmama rağmen eğer Sayın Ecevit, hükümet programında yazılanlarla ya da Sayın Çetin ve Sayın Müezzinoğlu tarafından açıklanan fikirlerle Türkiye ekonomisini idare edecekse, şunu bilmesi gerekir ki Türkiye ekonomisi içinde bulunduğu çıkmazdan çıkmayıp çok çok daha fazla batağa çok yakın bir zamanda girecektir. Sayın Demirel Türkiye'nin bütün ekonomik olanaklarını iyi niyetli olarak da olsa bitirmiştir, sonuna getirmiştir. Fakat bundan birkaç yıl önce Türkiye'nin bu gibi savurmalara takatı vardı. Artık o takat da tükenmiştir. Efendim Hükümet Programını da, Sayın Çetin'in ve Sayın Müezzinoğlu'nun açıklamalarını da gayet dikkatli okuduk. Ayrıca televizyonda da kendisini dinledik. Varmış olduğum intiba şu ki, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu problemler bu kişiler kesinlikle anlamamıştır. Bir iki misâl vermek istiyorum; Efendim malûm olduğu gibi son zamanlar da en önemli problemlerimizden biri enflasyon, gerek Hükümet programında, gerek iki önemli kişinin demeçlerinde, enflasyonla ilgili çeşitli sözler, çeşitli pasajlar var. Bunların hiç bir tanesinde hen Türkiye'de enflasyonu durdurmak için Merkez Bankasının bastığı para da bir tahdit getirileceğini görmedim. Binlerce cümle konuşulmuştur. Fakat bunların arasında en önemli olay olan Merkez Bankasının basmış olduğu paranın belirli seviyede tutulmasına dair tek bir cümle, tek bir kelime dahi görülmüş değildir.

ERSOY : Sayın Hatiboğlu doğrudan doğruya bu cümlenin edilmemiş olduğu açıktır da acaba şu tutum ve beyanları

endirekt olarak bu manaya gelmez mi? 1978 bütçesini bir evvelki Hükümetin sunduğu rakamlar içerisinde bağlamaya yeni hükümet özen göstermiştir, malûm. Ayrıca bu mülakatın çıktığı sıralarda memurların kat sayı artışlarını düşünmediklerini söyleyerek bütçeyi ve cari harcamaları bütütmek niyetlerini ayrıca ifade etmiş oluyorlar. Bir diğer nokta da İktisadi Devlet teşekküllerinin bundan sonra ancak sağlıklı kaynaklardan finanse edileceklerini belirtmiş olmalarıdır. Buna benzer bazı diğer beyanlara da değinmek zannedirim kabildir. Bu itibarla, doğrudan doğruya emisyon lâfını etmemiş olmalarına rağmen, teşhisleri ve tedavi için gösterdikleri yollar aynı şeyi düşünmüş oldukları intibamı vermiyor mu?

HATİBOĞLU : Kesinlikle bana bu izlenimi vermemektedir. Çünkü Türkiye'de benim kanaatime göre bütçenin hiçbir önemi yoktur, Türkiye'de KİT'lerin açıklarının fazlalarının hiç bir önemi yoktur. Tabii hiçbir önemi yoktur derken bunu fazla büyütmemek lâzım. Önemi vardır da zannedildiği kadar büyük değildi mana-sında söylüyorum. Türkiye'de önemli olan olay Merkez Bankasının basmış olduğu pa-

Hatiboğlu : Merkez Bankası'nın bastığı para da bir tahdit getirileceği söylenmemiştir. Bu enflasyona yanlış teşhis konulduğunun bir göstergesidir.

radır. KİT'ler hiç zarar etmesin, bütçe gayet mükemmel şekilde bağlansın, eğer Merkez Bankasının basmış olduğu parayı tahdit etmezlerse bundan hiçbir sonuç çıkmayacaktır ve enflasyon da büyük ölçüde gerçekleşecektir. Benim kanaatime göre, daha önce söyledim yine söylüyorum; İnşallah utanırım; 1978 senesinde hen % 50 civarlarında bir enflasyon bekliyorum. Herkes enflasyonu azaltacağını söylüyor; enf-

lasyonu azaltmak için kontrol yapacaklar-
mış, araçları kaldıracaklarmış. Ençok iş-
lenen terimler bunlar. Bir de söylediği-
niz gibi bütçe dengliği ile KİT'lerin zarar-
larına mani olmak. Bunlarla Türkiye'de
enflasyon kat'iyen önlenemez. Bunları yap-
tığımızı farzedin; Özel sektörden öyle bas-
kılar gelir, Bankalardan öyle baskılar gel-
ir ki siz ister isteme para miktarını ar-
tırmak zorunda kalırsınız. Başka bir önem-
li olay var Türkiye'de; bunun altını çiz-
memiz icabeder, halbuki bunca beyan için-
de bunu da göremedim; 1977 yılında bilin-
diği gibi Merkez Bankasında akreditif
karşılığı olarak İkibuçuk milyar dolar ci-
varında bir para birikti. Bu para 50 mil-
yar TL.sına ulaşır, bunun birikmesi 1977
yılında Merkez Bankasının basacağı para-
ların daha düşük seviyede kalmasına ne-
den olmuştur. Bu imkân artık bitmiştir.
Türkiye'nin Özel sektörü yahut Devlet
sektörü Merkez bankasındaki bu ikibuçuk
milyarı bilemediniz üç milyara getirir ve
orda bırakır, bunu da artırmak imkânı yok-
tu. Çünkü hiç kimse artık bir sene önce
karşılığı yatırılmış olan akreditifler açıl-
madan yeni bir akreditif için para yatır-
ma yoluna gitmeyecektir. Diğer taraftan
özellikle Sayın Hikmet Çetin'in üzerinde
durduğu bir nokta var ki ben buna şid-
detle karşıyım: Türkiye'de bu meseleyi
eski bir plânlama teknisyeninin hâlâ nasıl
böyle konuşabildiğine şaşmaktayım; Di-
yor ki Sayın Çetin; Türkiye'nin Ulusal
gelir artışını azaltmayı düşünüyoruz.
Çünkü, diyor, ulusal gelir artışıyla istih-
dam arasında sıkı bir ilişki vardır, eğer
ulusal gelir artışını azaltacak olursak istih-
damı da azaltmamız icabeder. Eski bir
plânlama uzmanının bu sözleri nasıl söy-
lediğini anlıyamıyorum. Bir kere bu ki-
şilerin şunu çok iyi bilmesi gerekir ki,
Türkiye'de gelirin büyümesiyle istihdam
arasında onların sandığı gibi, hiçbir ilgi
yoktur. Birinci, ikinci ve üçüncü plânlara
bu ifadeler girmiştir. Türkiye'deki istihda-
mı her zaman biz gelir artışına bağliya-
cağımız demişlerdir ve kesinlikle bu olay ol-
mamıştır. Bir örnek vereyim; Meselâ ta-
rimsal olmayan kesimler Türkiye'de plân-

lı devrede %8 civarında büyümüştür.
Halbuki bu kesimlerin istihdam emmesi
çok düşük düzeylerde olmuştur. Kaldı ki
1976, 1977 den sonra ortaya çıkacak istih-
dam problemi 1960 larda ve yetmişlerin
ilk yarısında çıkacak olan istihdam düze-
yinin çok çok daha üstündedir. Bir kere
bunu bilmeleri lâzım. Yani bunların gelir
artışını azaltmaya niyetleri yok. Gelir ar-
tışını azaltmamak politikasını gütmek Tür-
kiye'de enflasyonu sistematik olarak yap-
mak demektir. Gelir artışı seviyesini plân-
lı olarak düşürmemek, gelir artışı seviye-
sinin, yani ekonominin büyüme oranının
plânsız olarak düşmesi demektir. 1977 de
de olduğu gibi %5'e düşmüştür, plânlana-
nan % 8. Eğer gelir artış hızını plânlı ola-
rak düşürseydik bunun ortaya çıkaracağı
sakıncalar plânsız olarak bunun kendili-
ğinden düşmesine göre çok daha az olacaktı.
Sayın Çetin'in bu hususun farkında ol-
madığını görüyorum. Fevkalâde kınyorum.
Eğer bu Hükümet de yine % 8'leri % 7'leri
düşünecek olursa Türkiye çok büyük prob-
lemlerle karşılaşacaktır.

ERSOY : Sayın Hatiboğlu, bu noktada
Sayın Çetin, zannediyorum ki büyüme hız-
ımızı yüksek tutalım, gene % 8'lerde 9
larda tutalım derken yüksek büyümeye ih-
tiyacımız var noktasından ziyade bu ga-
ye ile yapacağımız yatırımlara çok ihtiya-
cımız var diyor ve bunun faziletini gösterme
babından bir taraftan istihdam yaratma im-
kânına değinirken, diğer taraftan gittik-
çe ihtiyaçları büyüyen Türkiye'de bugün
alınmıyacak yatırım tedbirleri ileride bizi
büsbütün çaresiz durumlarda bırakabilir
noktasına işaret ediyor, diye hatırlı-
yorum. Çok önemle vurguladığımız için
bunu belirtmek istedim. Ne dersiniz.

HATİBOĞLU : Şimdi efendim kuşku-
suz Türkiye ekonomisinde çok önemli ya-
tırimlar, bilhassa enerji konusunda, gerek-
lidir. lâzımdır. Fakat bunların yapılma ol-
lanaklarını düşünmek icabetmektedir. Ta-
bii hızlı gelir artışının yalnız enflasyona
sebepleneceğini düşünmemek gerekir. Ge-
lir artışının aynı zamanda önemli bir dö-

viz problemi ortaya çıkaracağını, dış ticaret problemi çıkaracağını da nazara almak gerekmektedir. Türkiye'de hızlı gelir artışı yapmanın en kolay yolu ve bugüne kadar tutulan yolu içe dönük sanayileşme, ithal ikamesi politikasının gerçekleştirilmesidir. Halbuki içe dönük bir sanayileşme yaptığımız takdirde bundan ilk müteessir olacak olan makro büyüklük Türkiye'nin ihracatıdır. Türkiye'de geliri artıralım hemen bunun sonunda içe dönük sanayileşmeyi de yapalım dediğimiz anda Türkiye'nin ihracatını artırma olanağı yoktur. Tabii Türkiye'nin ihracatını arttırmadığımız takdirde döviz problemimiz git-tiğe daha büyüyecektir. 1977 senesinde öyle anlaşılıyor ki faiz ve borç para ödemeleri ihracatın % 20'sini geçmiş durumdadır. 1978 yılında bu oran çok daha yüksek seviyelere çıkacaktır. Yani günün birinde Türkiye'nin bütün ihracatıyla borçlarının faizini öder hale gelmesini de beklemek icabeder. Benim bu demeclerde dikkat ettiğim diğer bir olay var sayın Müezzinoğlu ve sayın Çetin'in işledikleri tema şu: Biz Türkiye olarak kendi çıkarlarımızı göre meseleyi düşüneceğiz, yabancılara şu veya bu konuda empoze etmesine göre kararlar alacağız. IMF beğenirse verir beğenmezse vermez. Tabii bu kelimelerle söylemiyorlar ama bu manaya geliyor. Son derece yanlış bir yolda bulduklarını bu kişilere hatırlatmak icabediyor. Değil Türkiye, 1978'de dünyada hiç bir ülke şu anda yalnız kendi çıkarlarına göre herhangi bir tedbiri alamaz. Herhangi bir ekonomik tedbiri aldığımız zaman bunun Uluslararası yansımalarını uluslararası anlamını çok iyi düşünmemiz gerekecektir. Hele bugünlerde de onları en ön plânda alacaksınız. Yine bu konuşmalarda çok dikkat ettiğim diğer bir husus var, diyorlar ki; paranın dış değeri hiç de önemli tek konu değildir, hiç de öyle önemli konu değildir. Başka tedbirlerle ihracatı artıracaklar, başka tedbirlerle problemleri halledeceklermiş. Nasıl halledecekler? 30 senedenberi dinlediğimiz tekerlemelerin devamından başka birşey değil bu. İşte, ihracatçılara kredi verecek-

lermiş, kredi imkânlarını artıracaklarmış ihracatı cazip hale getireceklermiş, pazarlama usûllerini geliştireceklermiş, Dış Ticaret Kurumu kuracaklarmış. Bu gibi hiç anlamı olmayan şeyler. Yani fiyat mekanizmasını fiyatın anlamını hiçe sayar bir zihniyetin bu meselelerin üstesinden gelebileceğini ben sanmıyorum. Benim kanaatime göre Türkiye'de yabancı paranın değeri, yahut da Türk parasının dış değeri birinci derecede öneme sahiptir. Yeni Hükümet bir ayı aşkın bir süredir iktidarda olduğu halde, bu konuda herhangi bir açıklama yapmış yahut herhangi bir tedbir almış değildir. Bütün demecler bir tedbir almamaları istikametindedir. Her zaman dedim, 1976 da % 50 civarında devalüasyon yapılmazsa şimdi %100'e ihtiyaç vardır. diye. Fakat şunu söylüyorum, geçenlerde bir açık oturumda Sayın Güngör Uras da söyledi, artık %100 devalüasyon da iş yapamıyacak hale gelmektedir. Kendisinin çok açıklıkla söylediği gibi devalüasyon aletini de artık kullanamayacağız. Yani bugün % 100 devalüasyona razı olmadığımız takdirde o alet de elimizden gidecektir.

ERSOY : Bu noktada bir şey söylemek istiyorum sayın Hatiboğlu; Hükümetin devalüasyonu tek ve ilk tedbir olarak görmediği açıkça, beyanlardan anlaşılıyor. Bunu destekleyici bir husus olarak zannedirim Sayın Müezzinoğlu idi, son zamanlarda yapılmış olan muhtelif devalüasyonların ya da para ayarlamalarının ihracata bir katkısı olmadığı görüşünü savunuyor. Aslında, kanunca, ihracatımız belki de çok sık yapılan bu ayarlamaların yarattığı hekllemelerden dolayı artmamıştır. Bilmem, katılır mısınız? Yani bu Hükümetin temel görüşünü bir miktar açmak lâzım: Devalüasyona bir çok defa yaptılar ihracat artmadı, o halde devalüasyon gerekli değildir, gibi bir görüşe neredeyse varmış görünüyorlar. Ne dersiniz?

HATİBOĞLU : Efendim Sayın Müezzinoğlu'nun görüşü ile Türkiye'nin büyük iktisat ulemasının görüşü aynı paralelde

dir. Eğer devalüasyonu ihracatımızı arttırmak için kullanılmıyacak olursak bunların onun yerine alternatif olarak söyledikleri herhangi bir tedbiri, ben bütün bu yazıları okudum, göremedim. Yoktur, zaten. Başka tedbir yoktur. İster istemez bu yapılacaktır. Uzattıkça devalüasyonu, daha büyük problemlerle karşı karşıya gelecekle-rimin farkında değiller. Ayrıca şunu söylemek isterim: Türkiye'de devalüasyon yapılır, Türkiye'nin tarımsal olmayan kesimleri fakirleştirilmiş değildir. Benim yapmış olduğum hesaplara göre Türkiye'nin

Hatiboğlu : Ara sanayi ile yatırım sanayiine daha fazla önem verilirse problemler ağırlaştırılmış olur.

tarımsal olmayan kesimlerinin gelirini ve maliyetini ancak yarıya indirdiğiniz takdirde Türkiye devalüasyondan yararlanabilir. Bunu yapmadığımız takdirde Türkiye'nin devalüasyondan zaten bir faydası olamaz. Kaldı ki ayrıca Sayın Müezzinoğlu'nun söyledikleri de doğru değildir. 1970 senesinde Türkiye ekonomisinin düzelmesinde devalüasyonun çok büyük katkısı olmuştur. 1958 senesinde Türkiye ekonomisinin hiç olmazsa günlük problemlerinin halledilmesinde devalüasyonun son derecede önemli katkısı olmuştur. Son zamanlarda yapılan kur ayarlamalarına gelince; Keşke bunlar yapılmayıp. Çünkü bunlar sizin dediğiniz bekleme konusunda çok önemli problem ortaya çıkarır. Hükümetin faiz konusunda bazı düşünceleri var; Faizi arttıracamız diyorlar, mevduat faizini, bir de işçilerin parasını Türkiye'ye getirmek için yüksek faiz verileceğini söylüyorlar. Şunu kesinlikle söyleyeyim: Türkiye'deki bu bankacılık sistemi faizin artmasına izin vermez. Faizi belki bir, iki puan artırabilirler, enflasyonun çoğunu zaten alır götürür.

ERSOY : Bankacılık sistemi izin vermez diyorsunuz Sayın Hatiboğlu. Biraz ev-

vel de izahatınız sırasında Banka sistemi müsaade etmez demiştiniz bir başka konuda. Bunu, acaba Bankalar müessir olur da bu tedbirleri Hükümet almaz manasında mı söylüyorsunuz? Yoksa alınan tedbirler ekonomik hayatın şimdiki akışı içerisinde hiçbir müessir netice doğurmaz manasında mı?

HATİBOĞLU : Efendim hepsini birden söylemek istiyorum. Hükümet böyle bir tedbir aldığı takdirde evvelâ Bankacılar Hükümetin karşısına çıkacaktır. İkinci nokta alındığı takdirde o tedbirin etkileri ni yitirecek bir takım olaylar olacaktır Türkiye'de. Yani meselâ Sayın Prof. Aysan'ın —eskiden ona karşı çıkardım şimdi bir senedenberi hep aynı şekilde aynı tondan konuşuyoruz— her zaman söylediği indekslemeyi kesin olarak, Bankacılık kesiminde yaptığı takdirde, bir anlam kazanır. İndekslemeyi sevmediğim halde ben ister ister istemez Aysan'a katılıyorum, başka hiç bir çaresi yoktur. Son olarak, müsaade ederseniz birkaç kelime de Sanayileşme ile ilgili yazılardan, görüşlerden bahsedeyim: Gerek Hükümet programında, gerek se Sayın Müezzinoğlu'nun ve Sayın Çetin'in konuşmalarında sanayileşme konusuna fevkalâde fazla önem verilmektedir. Verilen önemin hepsi de yanlış. Sanayileşme konusunda ne söylenmesi lâzım geliyorsa söylenmemiştir, ne söylenmemesi lâzım geliyorsa söylemişlerdir. Akıllarındaki sanayi şu: Sınai ara malları yapacaklarmış, yatırım malları yapacaklarmış. Hep ithal ikamesi. Türkiye'yi zaten 15-20 senedenberi bu görüş batırmıştır. Eğer bunu yapmağa devam ederlerse birazcık daha batağa gireriz.

ERSOY : Sayın Hatiboğlu, zannedirim ithal ikamesinden şikâyeti sayın Hikmet Çetin de dile getirdi. Dedi ki: Biz aslında hiç ihtiyacımız olmayacak, ithal etmiyeceğimiz malların dahi, ithal ikamesi şekli altında, o çerçeve içerisinde sanayilerini kurduk ve bundan bir hayır görmedik, yanlış hareket ettik, dedi. Hatta otomatik endüstrisini de bunun bir misali olarak

zikretti. Ayrıca, beyanlarında da sadece ara malları ve yatırım malları sanayiine gideceğini söylüyorlar. Ayrıca, sanayide yeni bir yönlendirme, teşviklerde de bir yeni yöneliş var. Şu söyledikleriyle sizin mutabık olacağınızı zannedirdim.

HATİBOĞLU : Kesinlikle mutabık değilim. Yanlış şeyler söylüyor. Türkiye'nin bu alanda önemli bir problemi vardır: O da, Türkiye'de maliyetlerin yüksek olmasıdır ve bu maliyetlerin yüksek olmasında en önemli etken Türkiye'nin kurmuş olduğu ara sanayidir, yatırım sanayiidir. Yani ara sanayii ile yatırım sanayiine daha fazla önem verirseniz probleminizi ağırlaştırırsınız. Sayın Çetin'e bunu söylemek lâzım.

ERSOY : Teşekkür ederim Sayın Hatiboğlu. Sayın Gönensay acaba sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

GÖNENSAY : Asıl konuya girmeden evvel genel anlamda fakat çok önemli saydığım bir kaç nokta üzerinde durmak istiyorum. Türkiye'de bir kaç yıldan beri devam eden siyasi istikrarsızlık pek çok şeyi yıpratmış ve sarsmıştır. Bugün içine girmiş olduğumuz ciddi ekonomik bunalım kanımca tamamen bir yönetim sorunudur, ve yönetimin yani hükümetlerin yönetimlerinin yetersizliğinden doğmuştur. Eğer yönetim bilgi ve sağduyu ile hareket edip gerekli ekonomik politikaları uygulamış olsaydı, ülkemiz bugün içinde bulunduğu ağır bunalıma girmezdi. Sadece Dünyanın içinde bulunduğu olumsuz konjonktür şartlarından bir miktar etkilenirdi, o kadar. Yönetimin bu başarısızlığının başlıca nedenlerinden birisi de iktidarların her şeyi iktidarda kalmak açısından değerlendirip uygulamaları buna göre yapmalarıdır. Aşırı siyasi istikrarsızlık ortamında oluşan bu kısa vadeli ve kısa görüşlü tutum Türkiye'ye çok pahalıya malolmuştur. Aslında siyasi parti ve kişilerin «iktidarda kalmak» veya «iktidar olmak» için davranış ve politikalarını saptamaları demokrasinin en doğal ve temel prensiplerinden biridir, ve böylece ülkede en çok sayıda kişiyi mutlu

etmeleri beklenir. Burada bunun hangi şartlar altında geçerli olacağı konusunda teorik bir açıklamayı gereksiz buluyorum. Zannedirim hepimiz görüyoruz ki son bir kaç yıldır Türkiye'de çok aşırı bir ölçüye vardırılan, hatta dejenere edilen bir «iktidar için gerekeni yapmak» tutumu ülkeye hiç bir fayda getirmemiş aksine çok zarar vermiştir. Bunları esas kanımızca şu şekilde bağlamak istiyorum: Bugün iş başında olan Ecevit hükümeti kesinlikle böyle bir tutumun dışında olmalıdır. Önümüzdeki ve içinde olduğumuz bunalım öyle ağır bir bunalımdır ki, parti, parti felsefesi, seçmen, çy yatırımı gibi düşünceler saptanacak politikaları etkiler ise bu bunalımdan çıkamaz. Bunların hepsi bir tarafa bırakılıp, temel hedef bilgi ve sağduyu ile devleti ve ekonomiyi işler hale getirmek olmalıdır. Bu konuda yapılması gereken şeylerin ne olduğu ise Türkiye'de sağduyu sahibi kimseler tarafından yıllardır aşağı yukarı söylenmiş, sayılmış, ne olduğu bilinen şeylerdir. Bunların dışında sihirli değnekler aramak boşuna bir çabadır. Şimdi Ecevit hükümetinin ekonomi politikası konusunda bugüne kadar edindiğim izlenimlere geliyorum. Ben burada bir tutumu ifade eden üç nokta üzerinde duracağım. Bunları sakıncalı bulduğum için üzerlerinde duracağım. Birincisi, «Biz ciddi bir hükümetiz, bu başlıbaşına bir çok şeyi hallederiz» tutumu veya görüşü. Bu görüş özellikle dış ekonomik ilişkiler ve dış krediler konusunda dile getiriliyor. Şimdi hükümetlerin ciddi olması en olağan şeydir. Şüphesiz, olağanüstü bir durumdan olağan bir duruma geçmenin olumlu bazı etkileri olur. Fakat biz ciddi hükümetiz rehavetine kapılıp bazı şeylerin sırf bu yüzden hallolmasını beklemek çok yanlıştır. Uluslararası kredilerde en temel şart krediyi alan ülkenin bu krediyi ileride geri ödeme kabiliyeti ve dolayısıyla bu kredilerin geri ödenmesini sağlayıcı iç politikaların uygulanıp uygulanmadığıdır. Bu konuda ciddiyet önemlidir, fakat bu ciddiyetle hangi politikaların uygulandığı daha da önemlidir. Bunların bir an evvel açıklıkla saptanması gereklidir. Tesbit

edebildiğim ikinci sakıncalı tutum daha evvel söylenmiş veya önerilmiş tedbirlere karşı bir nevi atılır. «Biz temcit pilavı gibi söylenmiş ve bu bakımdan artık güncelliğini yitirmiş şeyleri yapmayız, daha ilginç yeni şeyler buluruz» gibi adetâ bir kompleks olarak nitelendirebileceğim bir tutum. Bu tutum da özellikle devalüasyon konusunda kendisini hissettiriyor. Daha evvel de söylediğim gibi bir ekonominin yönetiminde ve istikrara kavuşturulmasında sihirli değnekler yoktur. Bilinen, denenmiş nitelikleri alınmış, bir çok ülkenin zaman zaman uyguladığı bazı tedbirler vardır. Bunlar her ülkenin şartlarına uydurularak esnek bir şekilde uygulanabilir, ama tamamen bunların dışına çıkıp yeni şeyler aramak tekerleği yeniden keşfetmek olur. Üçüncü tutum veya görüş «Gelişmiş ülkelere uyan bazı klasik ekonomik tedbirler az gelişmiş ülkelere uymaz, hiç bir etki yapmaz» gibi bir görüş. Bu da son derece

Gönsay : IMF ile pazarlıkta güçlü olmak görüşü yanlış bir değerlendirmeye dayanıyor.

yanlış ve sakıncalı. Özellikle 1950 - 1965 yılları arasında Anglo - Sakson ülkelerinde Kalkınma İktisadi konusunda böyle bir ekol yetişti. O zaman böyle bir görüş ortaya atılmıştı. Sonunda bu görüş ortaya elle tutulur hiç bir şey koyamadı ve ayrıca çeşitli tecrübeler de gösterdi ki az gelişmiş ülkeler «klasik» dediğimiz ekonomik tedbirlere pekâlâ cevap veriyor ve o tedbirler ile yönlendirilebiliyor. Ama bizde bu görüşe hâlâ rastlıyoruz. Ayrıca, Türk ekonomisi her şeye rağmen son derecede canlı ve yumarlı bir ekonomi, en basit tedbirlere bile cevap verme kabiliyeti çok yüksek. Bunu defalarca gördük. Ama tabii yanlış tedbirler getirirsek yanlış sonuçlar alırız. Bu yanlış sonuçlara bakıp kendi bilgisizliğimizin mazeretini ülkenin az gelişmişliğinde bulmamalıyız. Özetlemek ge-

rekirse, bu saydığım tutumlar, hatta bunlara önyargılar da diyebilirim, Hükümetin hareket serbestisini kısıtlıyor gibi geliyor bana. Halbuki, daha evvel de belirttiğim gibi bilinen çok basit bazı tedbirleri sağduyu ile ve cesaretle, politika yapmadan çok acil olarak uygulamak zorunluğundadır bu dönemde. Ekonomik çok kritik bir durumda, işlerliği tamamen kaybolmak üzere. Kaybedilecek zamana hiç tahammülü yok iken ekonominin çok zaman kaybedildi şimdiye kadar. Son olarak bir konuya daha değinmek istiyorum, o da IMF ile ilişkiler meselesi. IMF anlaşmasından evvel başka kaynaklardan kredi bulup IMF ile görüşmeğe bundan sonra başlamak ve bu şekilde pazarlıkta güçlü olmak gibi bir görüş var ortada. İnşallah böyle kredi imkânları bulunur, çünkü Türkiye'nin bugün buna çok acil ihtiyacı var. Fakat IMF ile ilgili görüş, yani pazarlıkta güçlü olmak, yanlış bir değerlendirmeye, yanlış bir imaja dayanıyor. IMF'in kuralları vardır, bu kurallara göre hareket eden bir ülkenin aldığı kredileri geri ödemesini sağlayacak iç politika ve tedbirleri alıp almadığına bakar ona göre kredi verir. Burada pazarlık söz konusu değil, olsa olsa borcu olan ülke teknisyenlerinin teknik düzeyde icra kabiliyetleri söz konusudur. Ayrıca, diyelim ki siz IMF'den evvel başka kanallardan kredi buldunuz. Eğer ülke içinde geri ödeme gücü bakımından IMF gözünde gerekli olan tedbirleri almamışsanız, bu kredilerin IMF üzerinde hiç bir etkisi olmaz: Sadece krizi bir müddet daha tehir ediyor demektir, bu kredileri verenler de paralarını geri alamıyacak demektir. Bu bakımdan «masaya güçlü oturmak» görüşü tamamen yanlış bir değerlendirmeye dayanıyor.

ERSOY : Teşekkür ederim Sayın Gönsay. Acaba Sayın Uras siz nasıl tahlil ediyorsunuz durumu?

URAS : Efendim ben de tenkidçi açıdan yaklaşacağım konuya, Fakat benden önceki Sayın konuşmacılar iş başındaki Hükümeti o derece tenkid ettiler ki, du-

ruma mîdafaa eder bir açıdan yaklaşmak gereğini duyuyorum. Ben, bir kere, iki Bakan'ın konuşmasını, bu Hükümetin bundan sonra uygulayacağı politika bakımından çok önemli gösterge olarak kabul etmiyorum. Şöyle ki; bu Hükümetin programında Ekonomik politika ile ilgili görüşler zaten yuvarlak olarak ifade edimmişti. Çünkü bu Hükümet bir ölçüde bir uyum Hükümeti. Koalisyon Hükümeti olmazsa bile, bir uyum Hükümetiydi. Bir kısım üyeler ilk defa bir araya geliyorlardı, yahut kısa sürede bir araya gelmişlerdi. Kısa bir sürede bir araya gelmiş olmanın ihtiyatı içinde hazırlanmış bir programdı ve sivililikleri, yahut da uygulanacak cesur politikaları içermiyordu. İkinci nokta şu: Hükümet kurulduktan sonra kısa sürede Hükümet ne gibi ekonomik politika uygulayacağı hakkında bir karar veremedi. Daha başka olaylar onları daha başka yönlere itti ve Devlet Plânlama Teşkilâtı müstesharının tayinindeki gecikme nedeniyle Yüksek Plânlama Kurulu ilk toplantısını Hükümetin kurulmasından bir ay sonra yapabildi. Zaten bu iki Bakan'ın konuşması, bütün bunlardan bağımsız olarak kendi oturdukları sorumluluk iskemlesinin gereği olarak bir gazeteci ile yaptık-

Uras : Verilen beyanlar Bakanların kendi düşüncelerini yansıtmaktadır. Hükümetin uygulayacağı politikanın bir göstergesi değildir.

ları genel konuşmaları yansıtıyor. Bu bakımdan bunların konuşmalarını ben Kabinenin diğer üyeleri tarafından onaylanmış, Kabinenin bundan sonra uygulayacağı kesin çizgileri belirleyen konuşmalar olarak kabul edemiyorum. Bir başka nokta daha var: Bu demecleri iki yönlü değerlendirmek gerekir: Sokaktaki adam bu demeclerden çok memnun, Çünkü herhalde morale ihtiyacı vardı. Sayın Maliye Bakanı'nın, hele Televizyondaki konuşmasını; aman ne kadar güzel konuştu diye muha-

lifleri bile methediyorlar. Sayın Hikmet Çetin'in söyledikleri de birçok kimseler tarafından tasvib görüyor ama beğenmeyenler de var. Beğenmeyenler entellektüel bürokrat yahut teknokrat zümresi. Sayın Hatiboğlu bunun gayet güzel bir örneği Çünkü beğenmeyenler Türkiye'de Ümüt Kabinesinden daha açık bir şekilde ekonomik politikalarını kısa bir sürede belirlenmesini isteyenler. Bunlar ne istiyorlar? İşte IMF ile anlaşacağız demesi lâzımdı. Sayın Hatiboğlu'nun belirttiği gibi Devalüasyonu kısa sürede yapacağız demesi lâzımdı, para arzını sınırlıyacağız, sosyal transferleri daha fazla kısacağız, yatırımları durduracağız ve bunun neticesi olarak önümüzdeki sene gerçekten büyümeyi de sıfır noktasında tutabileceğiz demesi lâzımdı. Şimdi biz bunları söylüyoruz. Ama politikacı bunları belki ağzına alamıyor. Buraya kadarkiler biraz müdafaa oldu. Şimdi konuya bir başka açıdan yaklaşmak istiyorum. Gerçekten bu bir Umüt Hükümeti. Yani bu Hükümete rey verenler bile bu Hükümetten ekonomiyi düzeltmesini, çeki düzen vermesini ümitte bekliyorlar ve hakikaten bu da Türkiye'nin son şansı. Hükümet iş başına geleli bu konuşmanın yapıldığı günlere göre bir ay kadar bir süre geçti. Bu bir aylık süre içinde Hükümetin Ekonomik politikaya zaman ayıracak vakti olmadı. Bunun çok büyük bir tehlike olarak görüyoruz. Yani Türkiye'nin problemlerini ben bir sıra içinde düşünmüyorum. Önde gelen Kıbrıs soru nurdur, ondan sonra Birleşmiş Milletlerle ilişkiler, ondan sonra kıta sahanlığıdır, ambargodur. İşte bunlar hallolduktan sonra da ekonomik sorunlara sıra gelir diye düşünmüyorum. Çünkü ekonomi işlerliğini yitirdi. Fakat bu Hükümetin bir şansı var: Basın yayın organları bu Hükümeti büyük ölçüde umutla, belki iyimserlikle, belki yandaş olmakla destekledikleri için son bir aydır, meselâ fiyat artışlarından kimse şikâyet etmiyor, ekonominin durduğundan, sanayinin durduğundan, kimse şikâyet etmiyor, işsizliğin artışından şikâyet etmiyor yahut bu şikâyetler basın yayın organlarına yansımıyor. Bu demek de-

ğildir ki Türkiye'de bunlar halloldu. Hani geçen sene % 50 fiyat artışından şikâyet ediyorduk, bu sene ikinci aya geldik yılın ikinci ayı, eğer endeksler bu sene düşük gösteriyorsa suiniyetle gösteriyor demektir. Aslında geçen seneki artış oranında fiyat artışları devam ediyor. İşsizlik giderek büyüyor, yani örgütlenmiş işçilerden işsiz kalanlar var. Transferleri durduğu için sanayi işlerliğini kaybediyor. Bu yılın ikinci ayı geçti. Bugün tedbir alınsa tedbirlerin uygulanmaya dönüşmesi 4 ay alır, yani senenin yarısını falan biz harcamışız. Şimdi 1975 - 1977 yılları kötü geçti, 1977 yılında çok büyük kötülükler oldu ama 1977 yılı yine de iyi geçti. Çünkü 5.8 milyar dolarlık ithalât yaptık. 1 milyar 750 milyon TL'lik da ihracat yaptık. Şimdi 1978 için tehlike, bu. Biz bu kadar ithalât yapamıyacağız bu yıl. Bu kadar ihracat da yapamıyacağız. Geçen yıl iyi kötü petrol için para bulduk, diğer zaruri şeyler için para bulduk ve bir kısım da, bir yediyüz de kredili ithalât yaptık. Bu sene bunları da yapma olasılığımız ortadan kalkı-

Uras : Hükümetin para kredi araçlarını uygulayacak organları ne yapıyor? Bunlar tamamen hareketsiz bir durumdadır.

yor. Geçen yıl DÇM. giriş ve çıkışları oldu, havuz işledi ve hatta 250 milyon dolar kadar fazlalık gösterdi. DÇM bunun da olasılığı kalkıyor. Yani bunlar büyük tehlike işaretleri ve bu tehlike işaretlerine karşı Hükümetin kısa sürede harekete geçmesini çok büyük bir tehlike olarak görüyorum. Tabii bütün hareketi Hükümetten bekleyemeyiz. Hükümet gidip para arıyacak değildir. Hükümetin bir takım organları vardır. Mühim olan, Hükümetin organlarının hareketsiz kalması: Örneğin bu tip bir para kredi politikası için yeni Hükümetin para kredi araçlarını uygulayacak organları ne yapıyor? Meselâ Merkez Bankası? Bu kısa sürede bir ay içinde

dışarıya gidip ne tür bir kredi teması yaptı? Ne tür kredi kolaylıkları sağlamaya çalıştı? Tıkanıkları giderme için ne gibi işlemler yaptı? Yahut Hükümet bu kısa sürede Banka sistemini ekonominin bu durmasını önleyecek, kendi gücüyle dışardan birşeyler sağlayacak şekilde ne gibi girişimlere yöneltti? Hiç böyle bir hareket de görmüyoruz. Benim için mühim olan bu yönden tekrar etmek istiyorum; iki sorumlu kişinin, iki sorumlu Bakanın kendi düşünceleri, kendi görüşleri açısından neler yapımalıdır konusunda ortaya koydukları genel değerlendirmenin ötesinde benim için tehlike işaretleri Hükümetin bu konularda geç kalması ve 1978 yılının hakikaten bu Hükümete pahalı faturalar çıkarması konusundaki tehlikedir.

ERSOY : Evet, özellikle Sayın Uras, 1977'nin son günlerinde CHP, o sırada mevcut Hükümeti bir an evvel Meclis denetimi yoluyla düşürmeyi plânladığında Türkiye'nin bir gün dahî gecikmeye tahammülü kalmadığı ifade ediliyor idi. Aradan geçen sürenin izahı bu açıdan mümkün görülüyor. Acaba sayın Aysan sizin görüşlerinizi rica edebilir miyiz?

AYSAN — Evet efendim, bu demeclerin özelliği konusunda Sayın Uras'la aynı görüşteyim. Yani demecler kamu oyuna sunulmuş genel değerlendirmelerden ibarettir. İçinde de fazla yeni bir şey bulamadım. Aslında doğrusu bu Hükümetten herkes gibi ben de büyük şeyler bekledim. Belki bunu bulamadığımız için bazı hayâl kırıklıklarımız var. Şimdi hem Sayın Hatiboğlu'nun, hem de Sayın Uras'ın temas ettiği bir hususun ben altını çizmek istiyorum: Birisi zamanın önemidir, ekonominin işlerliği bakımından. Aslında şu anda birçok sanayi teşebbüsü durmuş vaziyettedir. Birçok sanayi teşebbüsünü çalışır görüyoruz ama işçisini çıkaramadığı için, bunun çeşitli sosyal sakıncalarını düşündüğü için iş adamları bazı müesseseleri faaliyette tutuyor. Bugün Türkiye'nin en önemli problemlerinin başında enflasyonu kontrol altına almak gelmektedir; ikincisi

belki ondan daha önemlisi döviz dar boğazını aşmaktır. Önümüzdeki altı ay için aşmaktır. Mesele bu kadar acildir. Bu konuda ben demeçleri okuyunca çok üzül-düm. Çünkü o konuda bir işaret bekliyordum. Ekonomi ile görevli Bakanlar oldukları için, onlar ekonomiye daha fazla önem verir diye düşünüyordum. Zamanlama bakımından bu önemi göremedim. Hatta bana kalırsa Güven oyunun alınması akşamında ekonomik kararları ilân etmelilerdi. Bu yapılmadığı için 1978 konusunda çok fazla endişeli bulunmaktayım. İkincisi bir de konu itibariyle öncelik var: Bir yanlış değerlendirme olarak ona işaret etmek istiyorum. O da şu: Önce iç ekonomi ile ilgili önlemler yani yurt içinde alınacak önlemler, ondan sonra döviz kaynaklarının aranması. Bu açıkça ortaya çıkıyor, Hükümetin görüşü olarak. Halbuki sureti katiyede çok sakıncalıdır. Evvelâ problemin en önemlisi döviz darboğazı olduğuna göre, Ekonomiyi işlerlik kazandıracak şey olduğuna göre ona büyük öncelik verilmelidir. Yani önce dış kaynakları arayalım, ondan sonra iç önlemlere bakalım, ya da ikisine hiç olmazsa aynı zamanda bakalım demek lâzımdır. Ekonomi çok önemli problemler içindedir, ancak alınacak önlemler bakımından fazla zamana ihtiyaç yoktur. Tamamen politikadan sıyrıl-

Aysan : Hükümet ekonomik konularda çok süratli hareket etmesi gerekirken oldukça yavaş kalmıştır.

miş olarak tarafsız olarak düşündüğümüz de acaba ekonomik kararları kaç günde alabiliriz? Yalnız ekonomik hazırlıklar, yapılacak araştırmalar bakımından on günden fazla zamana ihtiyaç yok, bence. Yani paranın ayarlanması da iç fiyatların yeniden düzenlenmesi de, İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin fiyatlarının artırılması, vergi tedbirlerinin ilk birkaç tanesinin alınması da on günden fazla hazırlığı gerektir-

mez. Benim en büyük telaşım burada. Bu tedbirlerden henüz bir tanesi dahi alınmamıştır. Şimdi böyle olunca ben diyorum meselâ İktisadi Devlet Teşekkülleri'nden bazılarının önemli cari açıkları vardır; tahminlere göre bunlar çok daha fazlaya, 20 milyardan yükseğe varacaktır. Tahmin edildenden çok daha yüksek rakamlara varacaktır. Bu fiyatların ayarlanması için sadece Yönetim Kurullarına yetki verilmesi yeter. Bakanlar kuruluna bile gelmesi şart değildir. Hatta bir çok halde yetki zaten yönetim kurullarındadır. Yönetim kurulları Bakanlara danışır, o kadar. Hükümet küçük bir işaret verse, oranın yöneticileri bu ayarlamaları kısa zamanda yapabilirler. Şimdi meselâ petrol fiyatları yine düşük düzeydedir. Avrupa'daki fiyatlara göre şunu ayarlıyalım deseler oraya bakarak şimdi 10 lira olan fiyatı görecekle derhal yapacaklar bunun için fazla incelemeye araştırmaya ihtiyaç yok. Yani petrol fiyatlarındaki artışın ekonomideki yansımaları etüd edecek, güvenilir şekilde etüd edecek, ondan sonra bazı sonuçlara varacak şartlar yok Türkiye'de, zaten ne de bekliyecek zamanımız var. Şimdi bir de şu gelişmeye işaret etmek istiyorum: bütün Dünyada ekonomik literatürde de bizim okuduğumuz gibi büyüme oranının fazla bir önemi kalmadı. Bu arkadaşlar çok fazla önem veriyorlar büyümeye. Halbuki büyüme oranı nedir? Şimdi bazı yeni yayınlar geçti elime. Kalkınmayı belki 10 faktörle ilgilendiriyorlar. Önemli-leri de gelir dağılımı.

HATİBOĞLU : Bir de istihdam var.

AYSAN : Evet, gerek kuramsal düzeyde gerekse tatbikatta büyüme oranının önemi kalmamış. Halbuki bu arkadaşlar ona büyük önem veriyorlar. Bundan da kurtulmak lâzımdır. Türkiye'deki bu meseleleri görüşen insanları bundan kurtarmak lâzımdır. Gerek geri kalmış, Kalkınma Ülkelerinde, gerekse Kalkınmış Ülkelerde sıfır büyüme hızıyla refahın nasıl artırılabilceğinin yolları aranmaktadır. Ve bunun yolları vardır. Bilhassa Türkiye'de

gelir dağılımı çok çarpık olduğu için büyük olanaklar vardır. Bu olanaklardan hiç bahsedilmemiş. Bir diğer gelişki, yine satırlar arasında görüyoruz, meseleyi sanki paranın iç değeri ile dış değeri arasında hiç ilişki yokmuş gibi, alıyorlar. Biz o değeri bir tarafta tutarak içerdeki enflasyonu önleyici tedbirleri alırsanız diyorlar ve onu da genel sözlerle söylüyorlar. Sanki burada yapılacak enflasyon, eskinen yapılmış enflasyon ve gelecek potansiyel enflasyonun Türk lirasının dış değeri ile sadece uzaktan bir ilişkisi varmış gibi bir görüş var. Oysa, benim kanaatimce doğrudan ilişki vardır. Burada ne kadar hızlı para basarsanız orada paranın dış değeri o kadar düşer. Bu hata Almanyanın büyük enflasyonunda da yapılmıştır. Biz burada parayı basarsanız, başarımlardır ve iki yıl içinde o anlayışla «1922'den 1923'e kadar markın değeri bir sterlin = 1,5 mark değerinden, 1 sterlin = 15 milyon mark değerine düşmüştür. Sırf içerde para bastırıldı diye. Bu tehlike çok büyüktür. Türkiye'de bunun kadar büyük dert yoktur. Burada bu korkuyu göremiyoruz. Enflasyon alıp başını giderse ne yaparız, hangi tedbirleri alırız, diye bir endişe yok. Diğer bir gelişki uyguladığımız sanayileşme stratejisi ile ağır sanayi hakkındaki sözlerdir. Ağır sanayii ne kadar teşvik ederseniz ithal ikâmesini de o kadar teşvik etmiş olursunuz. Ağır sanayi yapmak demek ithal ikamesi yapmak demektir. Veya..

ERSOY : Peki neyi teşvik etmeli sanayi olarak?

AYSAN : Dış döviz geliri sağlıyan sanayii teşvik etmeli.

HATİBOĞLU : Burada bir açıklama yapabilir miyim? Siz de katılacak mısınız o görüşüme acaba? Aynı fikirdeyiz, yani ihracat yapacak olan sanayii teşvik etmek lazımdır. Bunu teşvik etmenin benim kanımca tek bir yolu vardır: O sanayiinin dışa karşı görünen maliyetlerini düşük tutmak. Bunun da bir yolu vardır; o da, o sanayii yapan, yaşatan insanları fakirleştirmek.

URAS : Peki ben birşey sorayım; Bir örnek verebilir misiniz?

HATİBOĞLU : Ben örnek vermekten her zaman çekindim. Şunu söylemek istiyorum: Türkiye'nin biliyorsunuz, satabileceği yegâne şeyi ya vasıfsız ya da yarı vasıflı emeğidir. Bunu ucuz getirdiğiniz takdirde kanımca kompüter dahi yapabilirsiniz. Mesele buradadır. Tabii teker teker hangi sanayi olabilir, onu bilemiyorum. Çok basit bir misal vereyim, mesele tanıdığım bir kişi, hediye mallar ihracatçısı yılda, ikibuçuk milyon liralık ihracat yapıyor dedi, çok küçük bir sanayici, ama dolar o söylediğiniz rakamlarda olursa, dışarıya 500 milyon dolarlık hediye eşya satarsınız diyor.

URAS : Müsaade ederseniz ben araya girmek istiyorum. Brezilya örneğinden ben korktum. Misal olarak söyleyeyim. Brezilya'ya demişler ki ihracata dönük sanayi kur. O da ne kurayım demiş. Tekstil yap demişler, Avrupaya satarsın konfeksiyon, ayakkabı yap Amerikaya satarsın. Onlar da büyük iyi niyetle ayakkabı sanayiini kurmuşlar ve öyle bir kurmuşlar ki %85'i ihracata dönük, Amerika'ya ucuz satacaklar. Deri de var. Amerikan piyasasına girmişler, bir sene 150 milyon dolarlık ayakkabı satmışlar. Amerika'da bütün ayakkabı üreticileri hemen feryada başlamış; bizim piyasamızı Brezilya ele geçiriyor diye. O sene bir tahdit getirmişler Brezilya ayakkabılarına, Brezilya sanayii ertesi sene yarı yarıya satamıyor. Fakat tüm sanayi de ihracata dönük kurulmuş, daha doğrusu %85 kapasitesi dışa dönük kurulmuş. Büyük kriz geçirdi. Aynı şekilde tekstilde Avrupaya ihracat yaparken AET'nin Brezilya için özellikle getirdiği sınırlamalar Brezilya Tekstil sanayiine engel getirmiş. Yani öyle kompüter de yapıp satsak pazar gene onlar, nasıl yapacağız? Belki onlar adına yapacağız diyeceksiniz. Onu bilmem. Münakaşaya girmeden sadece misal olarak belirtmek istedim.

AYSAN : Efendim tabii bir kere Türkiye'nin ekonomisini Brezilya'ya çok benzetmemek lâzımdır. Ben bu benzetmeler hep karşı çıkıyorum. Çünkü enflasyonu oradaki derecelere getirdiğimiz zaman Türkiye ekonomisinde kanımca belki batı-şa doğru bir gidiş olur. Onun için o benzetmeyi yapmak istemiyorum. Fakat Türkiye'de demonstrasyonu yapılmış ihracat kalemleri var. Buzdolabı da ihraç edildi. Elektrikli ev eşyası da ihraç edildi; Saçla ihraç edildi. Türk ekonomisinin ihracat potansiyelinin varlığı 1970 devalüasyonundan sonra ortaya çıkmıştır. Elektrik ızgarasını Almanya'ya ihraç etmeyi düşünebiliyor muydunuz? 1970 de yapılmıştır, 1971 de yapılmıştır Türkiye'de. Ben bunları bi-

Aysan : İhracat sanayiini yeni baştan geliştirmek için TL.'ni az değerli tutmak gerekmektedir.

liyorum. Çeşitli güçlükleri de var pazara girmenin ama bugün meselâ bir otomotiv firmasının Avrupaya otomotiv parçası satacak şekilde anlaşmaları vardır Otomotiv parçasını sattıktan sonra herşeyi satabilir Türk sanayii. Yeterki onu teşvik edelim.

HATİBOĞLU : Ben de bir misal vereyim. Ben de balata sanayiini çok yakından biliyorum. Türkiye'nin 10 milyon dolarlık balata satması hiç problem değildir.

AYSAN : Yani çok şey var. Ama burada benim anlatmak istediğim böyle bugünden yarına ihraç edilecek mal değil. Döviz kurunu yükselterek, yani Türk lirasını az değerli tutarak Türkiye'de bir ihracat sanayi yeni baştan geliştirilebilir. Sanayi stratejisi bu demektir. Bunu yapmamış oluyoruz biz şimdi. Bir nokta var; Hükûmetin, söylenenler ne olursa olsun iyi niyetle banknot hacmini azaltmaya yöneldiği görülüyor. Geçen yılın son günlerinde 80 milyara varmış idi. Şimdi 76'ya

kadar düştü. 75.9 son aldığım rakkam. Yalnız bu, bazı büyük ödemeleri geciktirmek suretiyle yapılmış. Gene de iyi niyetli bir uygulama. Bütçe görüşmesinde bütçenin sınırlı tutulması iyi bir gelişmedir. İşarettir. Derdin burada olduğu tesbit edilirse iyi olur. Bir de şu var: Merkez Bankası son üç yılda ne vermiş ne almış. Kredi piyasasının sıkıcı yani deflasyonist politikası var. 36 milyar çekmiş son yılda. İthalât teminatları ve Bankaların munzam karşılıklarının yükseltilmesinden dolayı. Meselâ, çekmeseydi ne olurdu? Onun için ben diyorum ki şimdi burada potansiyel bir enflasyon var, Merkez Bankasının bilançosunun içinde. Yarın döviz kaynaklarını bulduğunuz anda ve normal çalışır hale geldiği anda oradaki toplam 60 milyarlık değer yavaş yavaş incek zaman içinde. O para doğrudan doğruya banka hacmine eklenir. Ve ne kadar % oranla eklenirse o kadar da enflasyon olur. Rakamlar onu gösteriyor. Ayrıca, ben İktisadi Devlet teşekkülleri üzerinde çalışıyorum. Ve görüyorum ki Orada 100 milyar kadar bir kaynak var. Değerlendirilmemiş sağlıklı kaynak. O değelendirilebilir. Bunun için İktisadi Devlet teşekkülleri yönetim kurullarının yetkileri artırılmalıdır. Hiç olmazsa fiyatlama konusunda. Ayrıca her iki Hükûmet üyesinin konuşmasında piyasa mekanizması aynı şekilde gidecek gibi varsayımlar var. Halbuki Türkiye'de piyasa altüst olmuştur. Onu düzeltmek lâzım. Yani fiyat mekanizmasını Türk ekonomisinde yeniden hakim kılmak lâzım. Bu konuda hiçbir işaret görmüyorum. Tam aksine, fiyatları şöyle yapacağız, böyle yapacağız gibi sanki kontroller artacakmış gibi intiba edindim. Halbuki buradaki ihtiyaç fiyatları tamamen serbest bırakmaktır. Fiyatları, tekrar söylüyorum, tamamen serbest bırakılmalıdır. Sadece kontrol edilecek fiyatlar bir kaç alandır. Bu da Devletin elindedir zaten. Temel maldan monopol olan fiyatları kendileri tayin edebilirler, İktisadi Devlet teşekküllerinde, onun dışındaki fiyatlar tamamen serbest bırakılmalıdır. Şundan korkuyorum. Enflasyonla mücadelede yine fiyat-

ları Hükümet kararı ile düşük tutma gereğine inanmış görünüyor iki bakan. Bu kesinlikle mümkün değildir. Onun için hiç olmazsa şu anlamsız yöntemlerle uygulanan bizdeki fiyat kontrol mekanizmasının ortadan kaldırılması lâzımdır. Bir de çok kısa sürede karar verilir %1-2 faizli endeksli tahvil ihraç ederek bu şişkinliği almak lâzımdır piyasadan. Yani ana parası toptan eşya fiyatlarının endeksine bağlı tahvil çıkarılmaldır.

HATİBOĞLU : Efendim ben burda bir saplamaya yapmak istiyorum. Ben de böyle olmasını istiyorum tabii. Fakat Devlet bunu yaptığı takdirde tüm kaynaklar oraya akacağından Bankalar Devleti Hükümetin başına yıkarlar.

AYSAN : Öyle güzel bir tedbirdir ki bu. Hükümet ekonomideki şişkinliği 15-20 gün içinde çeker, ondan sonra da sağlıklı kaynağını harcar. Bu alanda ben diyorum ki; Bir 30-40 milyar rahatça temin edilebilir.

URAS : Burada bir noktayı belirtmek istiyorum. Sayın Aysanın endeksli tahvil konusuna ben prensip itibariyle karşı değilim. Fakat bugün endeksli tahvilin zamanı değil gibi geliyor bana. Şöyle ki: Türkiye'de 1977'de %50 fiyat artışına girmişsiniz, gerçekten. 1978'de biraz önce de değiştiğim gibi iki aydır tedbir almadınız. Bu iki aydan sonra hemen tedbir almanız bile ekonomiyi birden bire frenlemek te mümkün olmayacağına göre gerçek ölçülerde %30, en iyimser bir şekilde %25 dolayında bir fiyat artışı olacaktır. Şimdi %50'lik bir fiyat artışı olduğu dönemde topladığınız 40 milyar liranın önümüzdeki sene 20 milyar faizi olacak, 20 milyar faizi ödemek zaten önümüzdeki sene Hükümet için çok büyük bir yük getirecek. Çok büyük bir kısıntıya sebep olacak. Onun için ben bugünkü yüksek fiyat artışında endeksli tahvil için müsait durum olmadığı kanaatindeyim. Eğer Türkiye'de fiyat artışları %15-20 civarında dolayışaydı ve bunların da %12'ye düşürülmesi olasılığı bahis konusu bulunsaydı en-

deksli tahvil söz konusu olurdu. Fakat bu kadar yüksek fiyat artışının olduğu zaman endeksli tahvil için zaman müsait değildir, diye düşünüyorum. Ama siz baskı açısından alyorsunu, o da o yönden doğru tabii.

ERSOY : Bir başka noktaya geçmek istiyorum. Sayın Çetin'in beyanlarından anlıyoruz ki yeni Hükümet taban fiyat politikasının uygulanışında bir değişikliğe gitmeyi düşünmektedir. Ve taban fiyatlar eskiden olduğu gibi mahsül ortaya çıktıktan, hatta hasadı yapıldıktan sonra değil, daha mahsulün dikiminden, ekiminden önce tesbit edilecektir. Yalnız tabii ihtiyatlı bir dil kullanıyor Sayın Çetin, bunu başlatacağız fakat bütün mahsüllerde hemen uygulamaya geçebileceğimizi söyleyemem, çok yakın zamanda hangi mahsüller için bu yıl bu uygulamayı başlatabileceğimizi tesbit edeceğiz, diyor. Taban fiyatlar ekonomideki enflasyonist temayüllü fevkalâde yüksek derecede kamçılayan ve Merkez Bankasının emisyon hacmini yükselten bir faktör olduğuna göre, bu görüşü faydalı buluyor musunuz? ve kabili tatbik buluyor musunuz?

HATİBOĞLU : Efendim aslında tabii bu faydalı. Yalnız bu Hükümetin bu şekilde bir tedbir almağa ne iktidarı ne de imkânı olduğunu sanıyorum. O bakımdan bu tedbiri alamıyacaklardır. Çünkü bu Hükümetin 9 aylık bir tecrübesi vardır. O 9 ayda taban fiyatlarında, Türkiye tarihinde en geniş tatbikatı yapmış bir hükümdettir. Fevkalâde doğrulukla taban fiyatı vermektedir. Yalnız ben şunu söylemek istiyorum: Tabii her zaman, Türkiye'de aslında tarım ürünlerinin fiyatı sanayi ürünlerine göre kesinlikle artırılmalıdır. Yani ben taban fiyatlarının düşük tutulması lehinde olan bir kimse kesinlikle değilim. Sayın Ecevitin 1974 senesinde buğday fiyatlarını %60-70 oranında artırmasını fevkalâde olumlu karşıladım. Mesele tarım ürünlerinde değildir. Tarım ürünlerini fiyatlarını artırmakla Türkiye çok büyük enflasyonist girdaplara girmez. Taban ürünleriyle beraber gerekli döviz kuru ayarla-

malarını yapacak olursa bunun enflasyon üzerine çok kötü tesiri olmaz. Mühim olan şudur. Acaba Sayın Ecevit işçi ücretlerinin, sanayici kârlarının, ithalâtçı kazançlarının azaltılmasını temin edebilir mi edemez mi?

ERSOY : İşçi ücretlerinde kesin olarak böyle bir yöne gitmeyecekler, yani işçi ücretlerinin dondurulması istikametine gitmeyecekleri anlaşılıyor.

HATİBOĞLU : Şu halde müsaade ederseniz, o konuda son zamanlardaki MESS ve DİSK arasındaki anlaşmadan bahsedeyim. MESS bu kararı nasıl vermiştir? DİSK bu paraları nasıl istemiştir? Ve bu paralar nasıl ödenecektir? Bunun ekonomi üzerinde nasıl tesirleri olacaktır? Bunu akıllarından dahi geçirmemiştir. Yalnız bu olay Türkiye'nin önümüzdeki %50 civarında bir enflasyonun çok, sağlam bir habercisidir.

ERSOY : Yabancı sermaye konusunda programda umduğumuz ve beklediğimiz kadar kesin bir vaziyet alış göremedim. Hatta çok ihtiyatlı bir dil var. Ayrıca beyanlarda deniyor ki, Türkiye'nin yabancı sermayenin, Türkiye'nin döviz sorununu ağırlaştırıcı yönde değil, döviz sorununu hafifletici yönde bir etki yapması beklenmektedir. Yani yabancı sermaye politikasında fazlaca, çekingen bir ifade buluyoruz ve şöyle devam ediyor: Hükümet programımızda biz yabancı sermayeden ileri teknoloji getirmesi, sanai gelişmemizi hızlandırması, ihracata olanak vermesi, ödemeler dengemize olumlu etki yapması gibi ölçütlerde yararlanabileceğimizi belirttik. Ayrıca yabancı sermaye konusunda ekonomimizin yararına bir rekabetçiliğin de gözetleneceğini vurgulamaya çalıştık. Ben bu ifadelerden iki netice çıkarıyorum: Birincisi; Bu verilen kriterler eskidenberi bilinen uygulanan kriterlerden farklı değil. Bunların bir başka süreyle ifade edilmiş şekli. Böyle olunca bu ibareler yabancı sermayeye karşı kesin bir kabul politi-

kasının hâlâ Hükümette oluşmadığını, oluşmadığını ya da oluşamayacağını gösteriyor. Buna mukabil ikinci kısmında bu beyanların, Ekonomimizin yararına bir rekabetçiliğin de gözetileceği belirtiliyor. Bundan da aynı konuda çok değişik ülkelerin değişik teknolojilerini ve değişik firmalarını davet etmek, yani bir konuda birden çok yabancı müteşebbise imkân vermek gibi bir mânâ çıkıyor. Bilmem ikisini birbiriyle çelişkili görüyor musunuz? Veya siz bundan nasıl bir mânâ çıkarıyorsunuz?

HATİBOĞLU : Eskiden olduğu gibi, bu Hükümetin yabancı sermaye konusunda hiç birşey yapamayacağı mânâsını çıkarıyorum.

AYSAN : Evet, aynı şekilde düşünüyorum. Yani bir taraftan dünyanın en liberal yabancı sermayeyi teşvik kanunu yürürlükte kalacak, diğer yandan işkence haline gelecek, öyle anlıyorum.

ERSOY : Evet başkaca bir ışık bulamıyoruz bu noktada. Bir de son olarak AET ile ilgili görüşlerden ben doğrusu tam bir mânâ çıkaramadım. Yani yorumlayamadım. siz birşey bulabildiniz mi? AET ile ilgili olarak.

AYSAN : Bir yandan anlaşmayı imzalamışsınız, biz buraya gideceğiz diye, bir yandan geri çekilmek için ne mümkünse onu yapacaksınız.

HATİBOĞLU : Evet Sayın Aysan'a kesinlikle katılıyorum.

ERSOY : O halde görüşleri şöyle özetlememiz mümkün mü? Yeni Hükümet büyük umutla işe başlamıştır. Ancak bir yandan, bir ayı aşkın bir zaman geçmiş olduğu halde henüz tedbirlerin ortaya çıkmamış olması, diğer yandan da IMF'le müzakereleri acil hatta lüzumlu görmez bir tutum içerisinde, önce Devletten devlete yaklaşımlarla bir netice elde etmeye çalışalım görüşü ekonomimizin çok sür'atle hal çaresi bekliyen problemlerini daha

da ağırlaştırır mahiyette görünmektedir. Gerek Hükümet programında, gerek Sayın Bakanların beyanlarında hâdiselerin teşhisi ve tedavi çareleri ortaya konurken enflasyonu durdurma tedbirleri içerisinde emisyon meselesine yeterli önemin verilmemiş olması devalüasyonun bir zaruret olacak telâkki edilmediği, hiç değilse ilk plânda düşünülmediği görüşünün Sayın Bakanlarda hakim bulunuşu sanki onların. Türkiye'nin içinde bulunduğu Ekonomik şartları bizlerin gördüğünden daha az önemli gördüğü gibi bir izlenime bizi sevketmektedir. Ve hatta vergilerle ilgili

bazı görüşler de dahil olmak kaydıyla radikal, gerçekten ferahlatıcı, ekonomiyeye derinliğe nüfuz edici reform vasfında tedbirlerin izlerini bu programda da ve bu beyanlarda da maalesef pek göremiyoruz. Veya bu ağırlığıyla bunları müşahade edemiyoruz.

AYSAN : Bir de ekonomik tedbirler geç kalıyor, neyse alacakları tedbirler biran evvel alsınlar.

ERSOY : Evet efendim, çok teşekkür ederim.

tüm bankacılık
işlemlerinde
hizmetinizdeyiz

TÜRK DIS TİCARET BANKASI
çağdaş banka

an-ka

**kalitede
güveneceğiniz
kablo**

Her türlü kablo imalâtındaki
başarısını kalitesi
ve markasıyla belgeleyen
AN-KA, 15 kV'a kadar
yüksek gerilim ve her tip
özel kablo yapma
olanaklarına sahiptir.

1977 Enflasyonun nedenleri ve alınması gereken önlemler

Prof. Dr. Mustafa A. AYSAN

«Bugün Reichsbank (Alman Merkez Bankası), günde 20 bin milyar yeni kâğıt para basabilecek bir kapasiteye ulaşmıştır. Halen tedavüldeki kâğıt para; 63.000 milyar tutarındadır: Böylece bir kaç güne kadar, bir günde tedavüldeki banknot miktarının üçte birini basabilecek bir duruma geleceğiz!» (1).

Tarih : 7 Ağustos 1923. Alman Merkez Bankası Başkanı Dr. Havenstein Alman Parlâmentosuna açıklama yapmaktadır. 15 milyon kâğıt Alman markı, ancak bir İngiliz Sterlini değerine düşmüştür. Bir iki ay sonra Alman Markı, 1920'deki değerinin bin milyar da biri değerine düşecek ve bir ödeme aracı özelliğini kaybedecektir.

Ancak bu yazının amacı, 1920-23 yıllarında Almanya'da ortaya çıkmış ünlü «Weimer Enflasyonu»nun ilgi çekici öyküsünün özetlenmesi değildir. Aşağıda bu korkunç ve ibret verici enflasyonunun önemli evreleri ile ilgili açıklamalar yapılacaktır. Ama yazının asıl amacı, ülkemizdeki son iki yıllık enflasyonist bas-kıların yaratabileceği tehlikeleri ve onun temel nedenlerini ortaya koymaktır. Bu konuda 1920-22 yıllarında Almanya'daki enflasyonun sonuçları ve ortaya çıkış nedenleri aydınlatıcı olacaktır.

1920-22 Weimar Enflasyonunun Temel Özellikleri

Weimar enflasyonu, kâğıt para basmayı hızlandırmaktan doğmuştur. Merkez Bankasının başında para basmayı hızlandırmayı başarı ölçüsü ola-

(1) «A Contemporary Account of the great Weimar Inflation,» Viscount D'Abernon'un 16 Kasım 1926'da Londra Royal Statistical Society'deki konuşması Euromoney, Temmuz, 1977.

rak anlayan Dr. Havenstein vardır. Devlet bütçesi, Birinci Dünya Harbi'nin tazminatlarını ödeme nedeniyle açıklar vermekte ve bu borçlar, büyük kısmı ile Merkez Bankasının çıkardığı yeni kâğıt marklarla ödenmektedir.

Kâğıt para basımında hızlanma 1920'de başlamış 1921'de sürdürülmüş, 1922'de artış hızı iyice yükselmiş ve 1923'de paranın baskı hızı tamamen elden çıkmıştır.

Bu dönem boyunca ülke toplumsal ve siyasal huzursuzluklar, hattâ parçalanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hükümet zayıf, parlamento güçlü liderlerden mahrumdur. Ülkede bir vergi reformu gereksinimi, yurt-içi ve yurt-dışı uzmanlarca önerilmekte, fakat hükümet bu reformu yapabilecek güçte görünmemektedir. Sık sık değişen hükümetlerin hepsi de kurtuluşu, daha fazla para basmakta bulmaktadırlar.

Dr. Havenstein'in şimdi bize çok garip gelen yukardaki sözleri, ne parlamentoda, ne de genel olarak toplumda fazla yankı uyandırmamıştır. Hattâ, para basmayı hızlandırmayı bir başarı gibi gösteren Merkez Bankası'nın bu görüşlerine çok ünlü bazı bakanlar ve liderler de katılmışlardır. Zamanın birçok ünlü ve yetenekli bilim adamları ve liderleri tarafından paylaşılan bu görüşe göre, yurt-içinde tedavül eden banknotların miktarı, paranın dış değerini etkileyemezdi. Onların öne sürdüklerine göre paranın dış değeri, dış ödemeler dengesinin açık ya da fazla vermesine bağlı idi. Böyle teorik öneriler karşısındaki Alman hükümeti, ülkedeki para darlığını gidermek için tedavüle daha çok para çıkarmak ve para çıkarmayı hızlandırmak yolunu seçmişti. Tablo 1'de bu görüşün sonuçları açıkça görülmektedir. Ancak, bu hatalı teorik önerinin zararı, 1923 Sonbaharında Markın ödeme aracı olmaktan çıkmasından ve Alman Ekonomisinin tam iflâsından sonra anlaşılabilmiştir.

Sürekli para darlığından yakınan iş hayatı, hızlı enflasyonun bilanço ve kâr-zararlara aktarılamaması nedeniyle kâğıt üzerinde çok yüksek kârlar görüyor ve bu hızlı para basma politikasının sürdürülmesini destekliyodu. Dr. Havenstein'in Merkez Bankası'ndaki politikasının değiştirilmesi için hiçbir baskı yok gibiydi. 1923 yılı içinde serbest piyasanın kredili işlemlerinde faiz hadleri haftada %3-4 düzeyinde iken, Dr. Havenstein'in 2 Ağustos 1923'de re-eskont haddinin yılda %18'den %30'a yükseltilmesi önerisi de Merkez Bankası Yönetim Kurulu tarafından, düşük görüldüğü için değil de, mevcut politikanın değiştirilmemesi gerekçesiyle geri çevriliyordu.

Ağır harp tazminatı yüklerini ödemek için vergi gelirleri arttırılacağı, ya da ödemeler vergi gelirlerine göre ayalanacağı yerde, büyük açıklar veren devlet bütçesinin bu açıkları, yeni basılan kâğıt Marklarla karşılanmaktaydı. Mayıs 1922'de ilân edilen moratoryumdan sonra yabancı ülkelerle yapılan uzun görüşmeler de bu konuda önemli sonuçlara ulaşamamıştır.

Bu ilginç serüvenin sonunu bilmeyen kalmamıştır: Büyük politik sarsıntılar içinde hükümetler değişmiş, Alman Merkez Bankası'nın başına getirilen Dr. Schact, eski markın iyileştirilmesi girişiminde bile bulunmadan, altına dayanan yeni bir para birimi yaratmış ve hızlı çalışan banknot matbaasının faaliyetini de durdurmuştur.

TABLO — 1

ALMANYA'DAKİ «Weimar Enflasyonu»nda
ALMAN MARKININ SERÜVENİ

Tarihler	Tedavüldeki Kâğıt Mark (Milyar)	1 İngiliz Sterlini Karşılığı Alman Markı
31 Aralık 1919	35,7	184,8
31 Aralık 1920	68,8	258,0
31 Aralık 1921	113,6	771,0
31 Aralık 1922	1.230,1	34.000,0
31 Ocak 1923	1.984,5	227.500,0
28 Subat 1923	3.512,8	106.750,0
29 Mart 1923	5.517,9	98.500,0
31 Mayıs 1923	8.563,7	320.000,0
30 Haziran 1923	17.291,1	710.000,0
7 Temmuz 1923	20.341,8	800.000,0
14 Temmuz 1923	25.491,7	900.000,0
23 Temmuz 1923	31.824,8	1.600.000,0
31 Temmuz 1923	43.594,7	5.000.000,0
7 Ağustos 1923	62.326,7	15.000.000,0
15 Ağustos 1923	116.402,5	12.400.000,0
23 Ağustos 1923	273.905,4	23.000.000,0
15 Eylül 1923	3.183.681,2	410.000.000,0
15 Ekim 1923	123.349.786,7	18.500.000.000,0
15 Kasım 1923	92.844.720.743,0	11.000.000.000.000,0
20 Kasım 1923	180.000.000.000,0	18.000.000.000.000,0

(yaklaşık)

Kaynak : Euromoney, Temmuz 1977. S. 146.

1977'deki TÜRK ENFLASYONUNUN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Bu özellikler, 1922-23 Almanya'sındaki duruma benzemektedir :

1. Anarşi ve siyasal tartışmalar çok yoğun, hükümetler zayıf ve sık sık değişmektedir.

2. T.C. Merkez Bankası hükümetlerin ödeme isteklerinin çoğunu kabul etmektedir. Bu durum açık bir biçimde Merkez Bankası bilançosunda görülmektedir. Tablo 2 bir yıl içinde %46 oranında artan bir bilançoyu vermektedir. Bilançonun aktifindeki reeskont ve Senet Üzerine Avans ile Diğer Avanslar kalemleri toplamı Merkez Bankasının yurt içi varlıklarını oluşturmaktadır; bu kalemlerde 1977 sonu itibarıyla kaydedilen artış sırasıyla %60 ve %73'dür. Enflasyonun veya ekonomiyi sağlıksız kaynaklardan finanslamanın en iyi göstergesi olan bu kalemlerin ayrıntıları ise Tablo 3'de verilmiştir. Bu tablodaki rakamlar 1977 Enflasyonunun nedenlerini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Merkez Bankası yurt içi varlıklarında görülen 71 milyar TL.'lik artışın yaklaşık 55 milyar TL.'si Katma Bütçeli İdareler ve İktisadi Devlet Teşekküllerine, 16 milyar TL.'si ise Özel Kesime aktarılan kaynaklardan oluşmuştur. Bu denli büyük bir kaynak aktarmasını gerçekleştirebilmek için Merkez Bankasının elinde kolay-

İkla kullanabileceği bir araç vardır; Para basmayı hızlandırmak. Nitekim Tablo 2'de Tedavüldeki Banknotların %46 oranında, 24 milyar TL. tutarında arttığı görülmektedir. Ancak 1977 yılı Merkez Bankası için **şanslı bir yıl olmuştur**; Türk Ekonomisi döviz darboğazına girmiş, dolayısıyla Muhtelif Mahiyette Depozitolar (M. B. yatırılan ithalât bedelleridir) 1976 yılında 11,5 milyar iken 1977'de 46,3 milyar TL.'na çıkmıştır. 1977 yılında böyle bir olgu olmasaydı herhalde para basma makineleri talepleri karşılayamayacak, Merkez Bankası Başkanı Almanya'ya sipariş ettiği para basma makinelerini ithal edebilmek için daha fazla gayret edecek ve gerçekleştirecekti ve belki de Merkez Bankası faaliyet raporunda Bankanın para basma kapasitesinin artırıldığına dair bir sözcük yer alacaktı. 1977 Enflasyonunun bu dinamizmini 1922-23 Alman Enflasyonuna benzetmemek kabil mi?

Tablo — 2 Merkez Bankası Bilançosu (1976-1977) (Milyon TL.)

AKTİF	1976	1977(1)	%(2)	PASİF	1976	1977(1)	%(2)
Döviz				Tedavüldeki			
Altın	2.049,0	2.087,2	2	Banknotlar	52.061,0	76.085,8	46
Borçluları	15.982,5	11.950,0	(-25)	Döviz			
Ufaklık				Alacaklıları	2.040,9	5.153,5	152
Para	64,8	63,1	(-3)	Mevduat	44.738,0	58.454,8	31
Dahildeki				Altın			
Muhabirler	6,8	12,0	76	Alacaklıları	1,9	1,9	—
Reeskont ve				Provizyonlar	671,8	671,8	—
Senet Üzerine				Muhtelif	91.425,1	138.389,1	51
Avans	68.747,2	110.006,1	60	Sermaye	25,0	25,0	—
Diğer				İhtiyat			
Avanslar	41.545,9	71.694,1	73	Akçesi	2.299,2	3.115,0	36
Tahviller							
Cüzdanı	62,9	61,3	(-2)				
İtfaya Tabi							
Hesaplar	24.440,6	24.390,8	—				
Gayrimenkul							
ve Demirbaş	191,5	261,4	37				
Muhtelif	40.171,7	61.370,8	53				
TOPLAM	193.262,9	281.896,9	46	TOPLAM	193.262,9	281.896,9	46

(1) 23 Aralık 1977 Hesap Vaziyetidir.

(2) 1977 değerleri / 1976 değerleri.

Kaynak : Merkez Bankası Aylık Bültenleri ve Resmî Gazete.

3. Yıllardır açık veren devlet bütçesi, 1977'de en yüksek açık düzeyine ulaşmıştır. Mart 1977'de açıklanan bütçenin resmî açığı 18 milyar tutarında (2) ve bütçe toplamının %10'una yakındır. Ancak, yıl sonuna doğru açığın daha da yüksek düzeylere çıkabileceği de söylenmiştir. Siyasal çekişmeler yüzünden parlamento çalışmadığı için, ek ödenek kanunları da çıkarılamamış ve bütçe açığının daha fazla olması önlenemmiştir.

(2) 1977 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi.

Tablo — 3 Merkez Bankası Yurt İçi Varlıkları Dağılımı (Milyon TL.)

	1976	1977(1)	%(2)	Mutlak Fark
Reeskont ve Senet Üzerine Avans				
Hazine Kefaletini Haiz Bonolar				
Katma Bütçeli İdareler	7.000,0	15.300,0	119	8.300,0
İktisadi Devlet Teşekkülleri	28.636,5	46.812,1	64	18.175,6
Ticari Senetler				
İktisadi Devlet Teşekkülleri	879,0	726,0	(-17)	(153)
Özel Sektör Senetleri	29.513,3	44.433,0	51	14.619,7
Zirai Senetler				
Z. Bankasınca ibraz edilen	2.535,2	3.020,6	19	485,4
Diğer Bankalarca ibraz edilen	182,4	439,6	141	257,2
Diğer Avanslar				
Hazineye Kısa Vadeli avans	21.739,2	44.448,7	105	22.709,5
Tahvil üzerine avans				
Resmi Bankalara	5.604,7	11.764,4	110	6.159,7
Özel Bankalara	628,5	1.989,3	217	1.360,8
Altın ve Döviz Üzerine Avans				
Resmi Sektör	—	—	—	—
Özel Sektör	0,1	0,2	—	0,1
Bankalar Tasfiye Fonu İkazları	104,5	22,7	(-78)	(81,8)
Mevduat Karşılıklarından				
Zirai Finansman	6.399,9	6.399,9	—	—
Özel Finansman	7.069,0	7.069,0	—	—
TOPLAM	110.293,1	181.700,2	65	71.407,1

(1) 23 Aralık 1977 Hesap Vaziyetidir.

(2) 1977 değerleri / 1976 değerleri.

Kaynak : Merkez Bankası Aylık Bültenleri ve Resmi Gazete.

4. Hükümet içinde yukardaki enflasyonist göstergelerden telaşlanan da yoktur: «Ağır sanayi, enflasyon karşısında ezilen ücretliler, büyük Türkiye, Yeniden Büyük Türkiye,» gibi sloganlarla hükümet ortakları, harcama yarışına girmişlerdir.

5. Devlet Plânlama Teşkilâtı, politikanın göbeğine itilmiş, adeta bir felç geçirmektedir. Bu yüzden normal görevi olan Dördüncü Beş Yıllık Plâni ve 1978 yılı programını dahi hazırlamamıştır.

6. Konuyu tartışan uzmanlar, bilim çevreleri ve iş hayatında «enflasyonu birden bire durdurmak büyük tehlikeler yaratır; işsizlik alıp başını gider» gibi fazla bilimsel ve sosyal değeri olmayan görüşler öne sürenler vardır. Bu görüşler, alkolik bir hastayı iyileştirmek için ona az da olsa içki vermeye benzer; oy sa alkolik ağzına içki değince sonuna kadar içmek isteyen kişidir; onun hasta lığı, odur.

7. Ülke çok aşırı döviz sıkıntısında iken, turistik gezileri teşvik edercesi-ne yabancı ülkelere gitmek isteyen her Türke ucuz ve bol döviz verilmesi, ne

Merkez Bankasında, ne hükümet çevrelerinde, ne de T.B.M.M.'nde fazla enfiş yaratılmamıştır. Bu yüzden daha bir kaç yıl öncesine kadar önemli bir döviz kaynağı olarak görülen Turizm, döviz tüketen bir kesim haline almıştır (3).

8. Aşırı döviz sıkıntısı, bir çok iş dalında üretimi etkilemiş, hükümet «10-12 aydır transfer yapılmadığı halde sanayi dövizini bulabilmiştir» görüşüyle, enflasyonu körükleyen bu duruma çözüm bulmaya çalışmamıştır. Oysa üretim düşüklüğü önemli işsizlik oranının gelişmesine, üretim maliyetlerinin yükselmesine ve en önemlisi, uzun ithalât süresi isteyen ithal mallarında, sürekli mal akımının kesilmesine ve 1978 üretiminde de daha hızlı düşüklüklerin ortaya çıkması olasılığının yaratılmasına neden olmuştur.

9. 1977 içinde çok eski yıllardanberi ülkemizdeki önemli enflasyon nedenlerinden biri olan İktisadî Devlet Teşekkülleri'nin işleme açıkları vermeyen ve yatırımlarını kendi kaynaklarından karşılama yeteneği olan işletmeler haline dönüştürmek için hiçbir önlem alınmamıştır. Mart'ta uygulamaya konan 1977 malî yılı bütçesi'nden bu teşekküllere sağlanan fon görünürde 18 milyar TL olmuş, yıl sonuna doğru bu tutarın 40 milyar TL. düzeyine ulaşacağı tahmin edilmiştir. Yaklaşık 60 milyar TL. tutarındaki yatırımları ile birlikte, yaklaşık 100 milyar TL. tutarındaki harcama gereğinin tamamı, Devlet Bütçesi, T.C. Emekli Sandığı Sosyal Sigortalar Kurumu, T.C. Merkez Bankasından ve diğer Devlet Bankalarından, diğer deyişle dış kaynaklardan sağlanmıştır. Bu 100 milyar TL.'lık tutar 1977 devlet bütçesi tutarının yarısına, Türkiye Milli gelirinin 8'de birine yakındır. Bu sonuç, İktisadî Devlet Teşekküllerinden çoğunun fiyatlarına Temmuz-Eylül 1977 arasında yapılan %10 — %150 oranında yapılan fiyat artışlarından sonra elde edilmiştir. Tek başına bu etki, Türkiye'nin 1977 enflasyonunun en büyük nedenidir (4).

10. Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak fiyatlar genel seviyesi önemli oranda yükselmiştir. Bu yükselmenin oranı konusunda farklı fiyat endeksleri farklı oranlar vermektedir. Ancak, hesaplanan en düşük oran %30'un üstünde, en yüksek oran da %50'nin altındadır (5). Genellikle geçinme endeksleri, toptan eşya fiyatları genel indeksinden yüksek oranlar vermektedir. Bu nedenle perakende fiyatların 1977 yılında toptan fiyatlardan daha hızlı yükseldiği söylenebilir. Ama, enflasyon oranının çok tehlikeli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu yüksek oranlarda, gelecek aylardaki enflasyon oranlarını tahmin etme olanağı dahi yoktur. Çok acele tedbir alınmadığı takdirde fiyat artışları, 1922-23'te Almanya'da olduğu gibi tamamen elden çıkabilir. Aşağıda alınması gerekli önlemler açıklanacaktır.

11. 1977 Yılı içinde son bir kaç yıllık gelişmelerle fiyat teşekkülü, piyasa koşullarından tamamen uzaklaşmıştır. Bugün Türkiye'de fiyatı devletçe kontrol edilmeyen mal kalmamıştır. Bu anlamsız fiyat kontrolü yöntemlerinin ekonomiyi çarpıklaştıran, enflasyonu hızlandıran, talebi ve tüketimi kamçılayan, üretimi

(3) **Kambiyo Genel Md. Yavuz Canevi'nin 26.1.1978 tarihinde bir Televizyon programında verdiği bilgiye göre 1977 yılında Turizm gelir gider açığı 30 milyar dolardır.**

(4) **1977 Malî Yılı Bütçe Gerekçesi ve Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor.**

(5) **Nitekim Maliye Bakanı 26.1.1978 tarihinde televizyonda bu oranı (%50) geçinme endeksi olarak vermiş ve geçinme endekslerinin kiralari kapsamadığından bu oranın gerçekte daha da fazla olduğuna işaret etmiştir.**

kısıtlayan, bürokrasiyi dayanılmaz ölçülere ulaştırarak, yatırımları yavaşlatan ve işsizlik yaratan çok yönlü etkileri olmuştur. 1977 yılı içinde olduğu ölçüde fiyat kontrolü, Ülkemizde İkinci Dünya Savaşı ve 1956-60 arasında uygulanan Milli Korunma Kanunu uygulamasında dahi görülmemiştir. Hepimizin kolayca izleyebileceği bir örnek üzerinde bu olumsuz etkileri açıklamak isterim :

Kasım 1977'deki uygulamaya göre belirli tip bir otomobilin Fiyat Kontrol Komisyonu tarafından ilân edilmiş fiyatı, 127.000 TL.'dir. Bu otomobilin fabrika'daki ticarî maliyeti, 153.000 TL.'dir. Aynı otomobil, oto galerilerinde 250-260.000 TL. fiyatla satılmaktadır. Yukardaki üç rakamın karşılaştırılması, sözü edilen olumsuz sonuçları açıklamaya yeterli bulunmaktadır. Bu sonuçlar, şöyle özetlenebilir :

a. Fiyat kontrolü, malın tüketiciye 127.000 TL.'dan satılmasını sağlayamazken, fiyat kontrolü mekanizması, halka «tüketicinin korunması» biçiminde sunulmaya çalışılmaktadır. Oysa tüketici, malı nereden alırsa alsın bu mala 250.000 TL. fiyat ödemektedir.

b. Bu fiyat farkı, perakende düzeyde tüketiciden, fatura dışında alınmaktadır. Toptan düzeyde mamule yapılan türlü yüklemelerle, farkın bir kısmı toptancıya aktarılabilmektedir.

c. Büyük endüstri kuruluşunun, örneğimizdeki malı yapan otomobil fabrikasının bu farktan pay alması çok güçtür.

d. Bu farkın tamamen fatura dışı kalması halinde devletin çok önemli vergi kaybı söz konusudur.

e. Tüketici malı 127.000 TL.'sına alacağını sandığından, bu mala talebi son derecede yüksek olmaktadır. Örneğimizdeki fabrikanın gelecek iki yıldaki üretimi bu yanlış bilgi yüzünden, bugün satılmış bulunmaktadır (6).

Yukardaki örnekle ilgili bilgiler, bu olumsuz sonuçların ekonomik etkilerini belirli olarak ortaya koymaktadır :

a. Bu alana yönelen aşırı talep, ekonominin diğer alanların da kullanılabilir kaynakları sınırlamaktadır. Bir çok kişi tarafından eleştirilen aşırı tüketim eğiliminin bir nedeni bu yanıltıcı fiyat kontrolü uygulamasıdır.

b. Aracılar da kalan fiyat farkları, üretici firmaya aktarılamadığı için üretimin azalması ve bu farkların vergi-dışı kalması yüzünden enflasyon hızlanmaktadır.

c. Aşırı taleple karşılaşan firmaların, üretimi artırıcı yeni yatırımlarına kaynak bulmaları güçleştiği için yatırımlar yavaşlamaktadır.

d. Üretim ve yatırım hızındaki düşme, bu alanda işsizliğin ortaya çıkması na neden olmaktadır.

Bu kadar olumsuz ekonomik etkileri olan bir eskimiş yöntemin uygulanmasının sürdürülmesini anlama olanağı yoktur.

12. Özette, 1977 yılında Milli gelir %5 oranında artarken, tedavüldeki banknotlar %46 oranında artmış, Merkez Bankası Kredileri %71 oranında artmış, fiyatlar genel düzeyindeki artış da %50'yi aşmıştır. Bu rakamlarla, bu en-

(6) Yukardaki örnek 1977 yılı sonundaki bir uygulamadan aynen alınmıştır.

flasyon düzeyine ulaşmak, çok olağan ve matematik bir sonuçtur. Milli gelir %5 artarken, banknot hacmini ve Merkez Bankası Kredilerini %10-15 kadar arttırsa idik Türkiye'de 1977 enflasyonu olmazdı. Bu meseleyi bu kadar basit, açık ve yalın bir biçimde saptamak gereklidir.

13. Ancak, Milli Gelir %5 artarken, banknot hacmi ve T.C. Merkez Bankası kredileri neden çok yüksek oranlarda artmıştır? Bu nedenleri yukardaki açıklamalardan çıkarmak olanağı vardır. 1978 de enflasyonu yavaşlatmak için alınacak önlemleri düşünürken bu nedenlerin giderilmesine çalışmalıyız.

ENFLASYONU YAVAŞLATMAK İÇİN ALINMASI GEREKLİ ÖNLEMLER :

1. Politikacının, devlet memur ve uzmanlarının, bilim ve iş çevrelerinin, enflasyonsuz kalkınma olanağının varlığına inandırılması gereklidir. Bazı iktisatçıların da söylediği gibi «Yılda %4-5 oranındaki enflasyon, tam çalışma ve kalkınmanın bedelidir» görüşü, bir daha canlanmamak üzere ortadan kaldırılmalıdır. Ürettiğinden fazla harcama yapmak ve bunu uzun süre sürdürmek, hiç bir ekonominin yeteneğinde olmayan bir amaçtır. Üzülerek belirtmek gerekir ki konuyla ilgili çok kişi, böyle bir amacın elde edilebileceği kanısındadır. Bu konudaki tartışmaların bir özetini bile vermek bizi konudan uzaklaştıracaktır. Bu alanda şöyle bir pratik ölçü kullanılabilir :

Reel milli gelir artış yüzdesi + Halkın parasallaşma eğilimi = Banknot hacmi artış yüzdesi (7).

1977'nin ilk tahmin rakamlarına göre :

% + %5-6 (8) - eşit değıldir - %50

1977'de banknot hacmini %10-11'den fazla arttıracak harcama yapılmamış olsa idi, enflasyon olmazdı. Nitekim, banknot hacmi %50'nin üstünde artınca, %40'tan fazla enflasyon olmuştur.

Şu halde 1978'de ilk yapılacak iş, bu eşitliğin bozulmasına neden olacak harcamaların ortadankaldırılmasıdır. Bu harcamalar neler olabilir?

2. Hızla yatırım yapmak ve kalkınmak isteyen bir ülkede harcamaları bu ölçüde sınırlamak olanağı var mıdır? Diğer deyişle, tüketim harcamaları kısılmadığına göre, yatırımları bu ölçüde kısmak olanağı var mıdır? Zararlı sonuçlardan hangisi seçilmelidir?

Enflasyonun zararları çok büyükse, bu fedakârlığı yapmak ve vergiyle kaynaklanmamış bütün yatırım harcamalarını bir süre durdurmak kaçınılmaz olmaktadır.

(7) Bu tür bir yaklaşımda Alfred Marshall tarafından benimsenmiş Cambridge denklemi de kullanılabilir; $M = k PT$, burada (M) para miktarını, (k) halkın elinde tutmak istediği paranın işlem hacmine oranını, (P) fiyatlar genel seviyesini ve (T) işlem hacmini göstermektedir.

(8) Bu rakamın güvenilir bir tahmini ülkemizde henüz yapılmamıştır. Ancak, nüfusumuzun büyük çoğunluğu (%77'si) tarımla uğraştığı ve pazarla ilişkisi az olduğu için, bu tarımsal nüfusun pazarla ilişkileri arttıkça, o nüfusun para ihtiyacının da bu oranda artacağı öne sürülmektedir.

3. Bütün kalkınmamızı güvenilir kaynaklarla desteklemek olanağı var mıdır? Kuşkusuz, evet. Çünkü :

a. Ekonomik tarihimizde enflasyonsuz kalkınma dönemleri vardır. 1927-1941 döneminde çok az enflasyon olmuş, ama özellikle 1930'larda ülke hızla kalkınmıştır (9). Birinci Beş Yıllık Plân Dönemini de kapsayan 1961-67 döneminde yıllık enflasyon oranı ortalama %5 oranında kalmıştır. Bu ikinci dengeli kalkınma döneminde de oldukça yüksek bir kalkınma hızı (%7) gerçekleştirilmiştir.

b. Türkiye'de henüz değerlendirilmemiş çok yüksek sağlıklı kaynak potansiyeli vardır :

1) Ek vergi kaynakları. 1977 Konsolide Devlet Bütçesinin gerçekleşme tahminine göre, Bütçe gelirlerinin %82'si Vergi Gelirlerinden, Vergi Gelirlerinin %52'si Gelir, Kurumlar, Malî Denge ve Gayrimenkul Kıymet Artışı Vergileri gibi gelirden alınan vergilerden oluşmaktadır. Bu gelir vergileri toplamının %66'sı ise ücretlilerden alınmaktadır. Bütün diğer yükümlüler (Tüccar ve Sanayiciler, Serbest Meslekle uğraşanlar, küçük esnaf, çiftçiler v.b.) Gelir Vergilerinin sadece %34'ünü ödemektedirler. Burada iyi bir denetimle çok önemli vergi potansiyeli yaratılabilir. Yukardaki sağlıksız %66 — %34 dağılımı, %50 — %50 gibi bir düzeyde iyileştirilecek olsa, 1977 yılı rakamlarıyla ortaya yaklaşık olarak 15 milyar TL. tutarında bir ek vergi kaynağı ortaya çıkacaktır. Bunun yapılması için sadece yukardaki yükümlüler üzerindeki denetimin biraz sıklaştırılması yeterlidir. Bunun çok teknik ve uygulanabilir yolları vardır. Vergi Denetiminin nasıl iyileştirilebileceği konusu, bu yazının sınırlarını aşacaktır (10).

2) Tarımın vergilendirilmesi de aynı özelliktedir. Sağlanan vergi geliri çok düşüktür. Tarımın vergilendirilmesi son derecede güçtür. Ancak, bu alandaki muafiyet sınırlarının çok geniş tutulmuş olması, bu sınırlar daraltıldığı takdirde bu alandan önemli tutarda kaynak sağlanabileceğini göstermektedir. Yapılan araştırmalar, bu alandan yılda 15-20 milyar TL. tutarında ek vergi geliri sağlanmanın güç olmayacağını göstermektedir (11). Asgari geçim düzeyindeki küçük çiftçiden vergi alınması, aslında verimli bir yol da değildir. Ama büyük çiftçilerin ve tarıma bağlı tüccarın vergilendirilmesi, sosyal adaletin de bir gereğidir.

3) Vasıtalı vergilerde de önemli vergi potansiyeli vardır. Ama bu alanda kaldırılması gerekli bir çok da vergi vardır. Üretime dayalı gider vergileri; bankacılık ve sigortacılık muamelelerinden alınan gider vergilei çok eskimiş, anlamsız, üretim ve iş hayatındaki gelişmeyi önleyici vergilerdir. Bununla birlikte geniş tabanlı ve düşük oranlı bir Katma Değer Vergisinden sağlanabilecek önemli ek vergi kaynakları olduğu, Maliye Bakanlığı'nın araştırmalarından anlaşılmaktadır (12).

(9) Türkiye'de Kamu Harcamalarının Seyri: 1927-1967, İzzettin Önder, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1974.

(10) Mustafa Aysan, Vergi Denetimi ve Muhasebe Uygulamaları. E.S.E.K.H.'nin 25-27 Eylül 1977 tarihleri arasında «Türkiye'de Vergi Kaybı ve Önlenmesi Yolları» konusunda düzenlediği seminere sunulan bildiri.

(11) Kenan Bulutoğlu. Türk Ekonomisinde Vergi Kaybı ve Önleme Çareleri, E. S.E.K.H.'nin yukarıda belirtilen seminerine sunulan bildiri.

(12) Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı.

4) En önemli ve büyük tutarlardaki sağlıklı kaynak potansiyeli, İktisadi Devlet Teşekkülleri içindedir. Bu alandan ek kaynak yaratılmasının çok güç olduğu söylenmekte ve teşekküllerin yeniden düzenlenmesi tamamlanmadan

buradan ek kaynak sağlanamayacağı söylenmektedir. Bu alandaki çaişmalar-
dan edindiğim izlenime göre, yukardaki görüşleri kabul etme olanağı yoktur.
Bir yıllık bir çalışma ve tarafsızca uygulanacak iyi tedbirlerle bu alandan çok
sağlıklı ve yüksek tutarda kaynak sağlanabilir. Bunun için şunlar yapılabilir :

— Bütün fiyatların fiyat indekslerindeki gelişmeye göre otomatik olarak
ayarlanması yetkisi teşekküllerin Yönetim Kurullarına verilebilir. Son yıllarda
hemen bütün İDT fiyatlarının Bakanlar Kurulu'nda ayarlanması biçimindeki an-
lamsız uygulamaya son verilmelidir. Sadece bu tedbir, 1977'de en iyimser tah-
minlere göre 20 milyar TL. nı, daha gerçekçi tahminlere göre 40 milyar TL. sın
aşacağı beklenen işletme açıklarının ortadan kalkmasını, sağlayabilir. En başta
yapılması gerekli olan bu teşekküllerin satış fiyatlarının, yüksek orandaki en-
flasyonun gerektirdiği düzeylere artırılmasıdır. Bu tedbir hemen uygulanabilir
özelliktedir (13).

— Araştırmalar, birçok teşekkülde binlerce fazla işçinin bulunduğunu gös-
termektedir. Bu teşekküllerin yöneticilerine, uzun süreli çalışma güvencesi ve-
rildiği ve işletme kârlılığında sorumlu tutulduğu takdirde, bu meseleye çok kı-
sa sürelerde çözüm bulunabileceği görülecektir (14).

— Bu teşekküllerin yeni yatırımlarına kaynak yaratır duruma getirilebilme-
leri için, kaynağını bulmadıkları yatırımları yapmaları yasaklanmalıdır. Teşek-
küller, kendi yatırımlarını kaynaklayabilseler, önemli tutarda sağlıklı kaynak ya-
ratılmış olacaktır. Bu amaca bir yıl içinde ulaşmak olanağı yoktur. Ama 1978 ba-
şında enflasyonun ulaştığı boyutlar, böyle bir yasağın hemen getirilmesini ge-
rektirmektedir (15). Bu teşekküllerin yatırımları, Devlet Bütçesi, T.C. Emekli
Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Mevduat Munzam Karşılıkları gibi kolay ve
ucuz kaynaklardan sağlandığı sürece bu alandaki enflasyonist baskıyı önleme
olanağı yoktur.

5) Enflasyon, yılda %40-50 oranlarına yükselince, %11 faiz haddi ile dev-
let tahvili satarak önemli tutarda sağlıklı kaynak sağlama olanağı yoktur. 1977
bütçesinde öngörülen 18 milyar TL. tutarında devlet tahvili satışı hedefinin ge-
çekmesi, bu koşullar altında, kuşkuyla görünmektedir. Devlet tahviline yatırım
yapacak halkın yatırımını enflasyona karşı koruyacak bir önlemler birlikte çıkarılacak devlet tahvillerinin, çok önemli tutarda sağlıklı kaynak yaratabileceği dü-
şünülebilir. Fiyat indekslerine göre ana parası ayarlanabilecek, %1-2 gibi dü-
şük faizli devlet tahvilleri çıkarıldığı takdirde çok yüksek tutarda tahvillerin satılabilceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir. Bu tür devlet tahvillerinin al-
tın, ya da güvenilir dövizlerin değerine bağlanması da düşünülebilir. Bu yapılır-
sa bu alandan 25-30 milyar TL. tutarında ek kaynak sağlamak olanağı vardır.
Böyle bir yöntem, şimdi yapılan zorla devlet tahvili satılması biçimindeki uygun-
suzluğa da ortadan kaldıracaktır.

c. Enflasyonla savaşın, fiyatların devlet zoruyla düşük tutulması yöntemiy-
le sürdürülmesi biçimindeki uygulamaya son verilmelidir. Bunun için:

- 1) Temelde olanaksız bulunan fiyat kontrollerinin tümü kaldırılmalıdır.
- 2) Bütün tüketim maddelerinde (Belediyelerle kalite ve fiyatı kontrol edile-

(13) Mustafa Aysan, Türkiye'de Devlet İşletmeciliği. İ.Ü. İşletme Fakültesi Ya-
yını, 1973, İstanbul.

(14) Personel Raporu, İDT. Yeniden Düzenleme Komisyonu, 1968, Ankara.

(15) Enflasyon tehlikesi, bu yatırımların önümüzdeki yıl içinde çok düşük dü-
zeylere inmesine razı olmamızı zorlamaktadır.

lebilen gerekli gıda maddeleri hariç) fiyatlar ya tamamen serbest bırakılmalı, ya da enflasyonun gerektirdiği düzeylere çıkarılmalıdır.

3) Döviz fiyatları da enflasyonun gerektirdiği düzeylere çıkarılmalıdır. Bunun için bir defada yüksek oranlı bir devalüasyon yapılmalı ve bu kurun enflasyonsuz bir ortamda korunmasına çalışılmalıdır.

SONUÇ

Yazımızın başında verdiğimiz 1922-23 Alman Enflasyonu örneği bilgisizliğin sorumsuzluğun ve teşhisteki yanlışların bir ülke ekonomisini nerelere götürdüğünü açık bir biçimde ortaya koymaktadır. 1977 Türkiye Enflasyonu gıkış noktası itibariyle Alman Enflasyonundan farklıdır, ancak bilinçsizlik ve bilgisizlik nedeniyle aldığı dinamizm gözlerimizi tarihe çevirmemize neden olmuştur.

İsteğimiz Türkiye İktisat Tarihinde 1979-80 Enflasyonu diye bir sayfa açılmamasıdır. Çünkü 1977 yılı, kanımızca bir uyarıdır. Bu uyarı 1978 yılı içinde de kendini gösterecektir. Ancak 1978'de alınabilecek gerçekçi önlemler 1979 ve 1980'i kurtarabilir. Bu önlemler alınmadığı takdirde ve 1979 ve 1980 yılları çökmüş bir TL.'sının tarihini yazacaktır.

ZAMANINIZ PAHALIMI?

TÜRKİYE HALK BANKASI.
Küçük tasarruflarınız kadar.
zamanınızın'da çok değerli olduğu
çağımız yaşantısında,
süratli hizmeti gaye edinerek
modern bankacılık uygulaması
ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır

detan güveni...

Novosit'li Detan,
yaşadığınız her yerde,
huzurunuzu bozan
bütün haşerelere karşı
güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

detan
novosit'li
AEROSOL INSEKTİSİT

Türkiye'nin dış borçlar tutarı belirlenebiliyor mu ? *

Çeviren : A. Doğan YALIM

Yeni Türk Hükümeti üyelerinin, göreve geldiklerinden bir ay sonra, Ocak ayının sonunda, Türkiye'nin tam olarak ne kadar borçlu bulunduğunu tesbite çalışmaları, Demirel Koalisyonunun Türk ekonomisini yönetim şeklinin acı bir yansımasıdır.

Önceki Hükümetin 1978 bütçesinin girişinde yayınladığı rakamların doğru olmadığı kanıtlanmıştır. Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı yetkilileri ancak şimdi, bazı geliştirilmiş ama gene de geçici rakamları bir araya getirebilmişlerdir. Bunlara göre 1977 yılı sonunda Türkiye'nin, beşte ikisinden fazlası vadesi geçmiş veya bu yıl gelecek, 9,4 milyar dolar borcu vardır.

Bu rakam faizi kapsamamaktadır. Türk yetkililerinin — dışarıda şüpheli karşılanmasına rağmen — belirttiklerine göre çeşitli kliring anlaşmalarından doğan 510 milyon dolarlık aynı borç ile Dövizle Çevrilebilir Mevduat programlarından doğan yaklaşık 2 milyar dolarlık borcu da bu rakamlar kapsamamaktadır. Bütün bunlar dikkate alınırsa, Türkiye'nin toplam borcu ve faiz yükü 14,5 milyar dolara yükselir.

Bir borç ödeme rasyosu değerlendirilmesinin ise şu anda anlamsız olacağını bir yetkili söylemiştir, — sadece mevcut bilgilerin değil borç yapısının da yetersizliğini yansıtan bir beyan. Vadesi geçmiş çeşitli borçların toplamı 1,9 milyar dolara ulaşmıştır ve ödeme kuyruğunda ithalâtçıların Merkez Bankasına yarıtdıkları ve transfer bekleyen 1 milyar dolar daha vardır.

1977 yılından aktarılan ve ödenmesi gereken borç eğer bu ise, bu yıl 1,26 milyar dolarlık borcun daha vadesi gelirken 225 milyon dolar da faiz ödenmesi

(*) 6 Şubat 1978 tarihli Financial Times'da David Tonge imzasıyla yayınlanan yazıdan dilimize çevrilmiştir.

gerekecektir. Bundan başka, uygulamada büyük bir kısmının vadesi yenilenecek olmakla beraber, DÇM'lerin 1 milyar dolardan fazlasının vadesi dolmaktadır.

Rakamlar üzerinde çalışan uzmanların şu anda mevcut bilgilerin yanıltıcı olduğunu söylemelerine ve Türkiye'nin borçlarını her durumda ödeme geleneğinde bulunduğunu vurgulamalarına rağmen düzenli faiz ve ana para geri ödemesi durumu ancak gelecek yıllarda mümkündür.

Türkiye ile çalışan yabancı finans kurumlarının karşılaştıkları problem, uzun zamandan beri, iki katlı olmuştur. Bir taraftan, giderek artan büyük ticaret açığı — 1977 de 4 milyar dolar — ile işleyen bir ekonomi, öte yandan %40'dan fazla artan hayat pahalılığı vardır. Uluslararası standartlara göre düşük olmasına rağmen Türkiye'nin toplam borçlarının yapısı, gelecekte nisbeten düzgün geri ödeme plânlarının görünümünü bloke eden muazzam bir kısa vadeli borç duvarı ile, olabileceğin en kötüsüdür.

Geçen yıl Uluslararası Para Fonu, devletçe üretilen malların fiyatlarının arttırılması ve devalüasyon yolu ile bütçe açıklarının azaltılmasında direndiğinde Türkiye'ye borç veren bankalar rahatlamışlardı. Demirel Koalisyonu, bu adımların politik yönden çok pahalı olanlarını sonbaharda attı. Ancak, tam bir devalüasyonla tedbirler paketinin tamamlanmasında ya da 1978 yılı plânlarının makul olduğu hususunda IMF'i ikna etmekte başarısız kaldı.

Şimdi yeni Ecevit Hükümeti, bütçenin kısıtlanması ve ithalât rejimi yönünden IMF'in taleplerini geniş ölçüde kabul etmiştir. Ancak, şu ana kadar devalüasyonu ya da bazı akademisyenlerce önerilen ufak oranlı kur ayarlamaları sisteminin uygulanmasını ertelemiştir.

Hükümetin ümidi, ithalâtı 5,8 milyar dolardan 4,85 milyar dolara indirerek, ihracatı, özellikle hububat ve pamuk ihracatını artırıp, 1,75 milyar dolardan en az 2,4 milyar dolara çıkartarak ve işçi dövizlerini geçen yılki 1 milyar dolar seviyesinden bu yıl 1,3 milyar dolara yükselterek cari işlemler açığını önemli oranda azaltmaktır.

Halen işçi dövizleri geniş ölçüde piyasadan finanslama sistemine kaymıştır. Bu da Türk ithalâtçılarının, satıcıların ısrarla talep ettikleri transferleri yapamamalarına rağmen ithalâta devam etmelerini mümkün kılmıştır. Ancak yeni Hükümet, önerdiği çeşitli önlemlere ve özellikle Türkiye'de değişen politik ortama işçilerin cevap vereceklerini ummaktadır.

Devlet Plânlama Teşkilâtının cari işlemler açığının yarıya, 1,4 milyar dolara indirileceğini ummasına karşın TUSIAD, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, bu açığın 1.9 milyar dolar olacağını tahmin etmektedir.

1973 ve 1976 arasında GSMH sabit fiyatlarla yılda ortalama %6.9 artmıştır. 1977 de gelişme %5'e düşmüş gözükmektedir. Bu yıl, %50 dolayında düşük kapasite ile çalışan fabrikalarla gelişme hızının yine nisbeten düşük olacağı

beklenmektedir. Son yıllardaki nisbeten yüksek gelişmenin dahi işsizliğin ciddi bir yapısal problem olarak ortaya çıkmasını önleyemediği bir ülke için bu durum özellikle ciddi bir problemdir.

Ekonomi kötü yönetim kanalından çıktıkça yabancı bankalar, hatta IMF ile Türkiye arasında geniş kapsamlı bir anlaşma olmadan, Türkiye'ye yeni kredi imkânları sağlamaya hazırladıklarını ima etmeye başlamışlardır.

Türkiye'nin DÇM'leri daha fazla teşvik etmemesi kaydıyla bankalar 750 milyon dolara kadar bir ortaklaşa krediyi düşünmektedirler. DÇM sistemi, yabancı bankaların, tüm kambiyo rizikosunu Merkez Bankasınınca karşılanmak üzere Türk bankalarına borç vermelerini mümkün kılmaktadır. Bu demektir ki Türkler, faiz oranı farklılığından doğan teşebbüs riskinin tamamını Merkez Bankasına ait olmak üzere, İsviçre'nin ya da Batı Almanya'nın düşük faiz oranları ile borç alıp, yurt içinde %14 — %17 ile borç veriyorlar.

Bu borçlanmalar genellikle kısa vadeli ve halen Maliye Bakanı olan Ziya Müezzinoğlu tarafından düşünülebilecek en kötü borçlanma şekli olarak tanımlanmıştır. Tatbikatta vadelerinde yenilendikleri için uzun vadeli borçlar olduklarında ısrar eden Türk bankacıları için bunlar bir geçim kaynağı olmuştur. Ancak daha özenli standartlarla bunlar kısa vadeli taahhütlerdir.

Merkez Bankası, 1977 sonunda 2 milyar dolara yaklaşan DÇM bakiyesinin 300 milyon dolarının geri ödenmesi gecikmiş taahhüt olduğunu, 1,05 milyar dolarının vadesinin 1978 de, 245 milyon dolarının vadesinin 1979 da, 90 milyon dolarının vadesinin 1980 de ve 25 milyon dolarının vadesinin de 1981 de geleceğini belirtmiştir.

Bu rakamlar, Türkler tarafından açılan, çoğu vadesiz ancak tatbikatta geri çekilemeyen DÇM'leri ihtiva etmez.

Türkiyenin, ihtiyaç duyulan ölçüde yeni krediler alabilmesi için bu DÇM'lerin yeni vadelere bağlanması hemen hemen zaruridir.

Beklenen cari hesap açığı bir yana, bu yıl ödenecek borçların yarısını biraz aşan 1978 ihracat tahminleri ile ekonominin kısa vadeli görünümü korkutucudur.

Ancak, zengin tarım potansiyeli ve gelişen endüstriyel temeli ile gelecek tamamen ümitsiz değildir. Türkiye'nin 600.000 göçmen işçisi dış bankalarda tahminen 3-6 milyar dolar tutmaktadır. Aynı zamanda Türk sanayicileri, resmi transfer bekleyen ithalâtın bir kısmını finanse ederek dışarıda varlıkları bulunduğunu kanıtlamıştır. Bir yetkili «İsviçre'de muazzam mevduat bulundurmamak bakımından Türk işadamları İtalyan işadamlarına benzer» demiş ve şevkie eklemiştir: «Sermaye kaçırılanlar için bir af keşke İtalyan parasına yararlı olduğu kadar Türk Lirasını da desteklese.»

TÜRKİYEİN BORÇ YAPISI
(1977 Sonunda - Milyar TL)

Akacaklı	Ödenmesi Gecikmeli	1978'de ödenecek	Orta Vadeli	Uzun Vadeli	Toplam
Uluslararası Para Fonu			550	1.205.3	1.755.3
Diğer Uluslararası Kur.					
IBRD (a)					442.6
IFC					122.2
IDA					178.3
EIB (b)					375.6
ERF					86.6
Yabancı Hükümetlere			2.500		2.500
ABD					1.175.9
B. Almanya					534
İngiltere					71.1
Özel Dış Krediler (c)			620		620
Euro-Piyasa Krediler (d)			530		530
Ticari Krediler (e)			5.2		5.2
Bütçe Konusuna göre alınan ticari krediler			120		120
Merkez Bankasınınca Yönetilen Borçlar					
1- Banka Kabulleri		700			700
2- Banka Kredi ve Plas.		400			400
3- Depozitolar	110				110
4- BIS		90			90
5- İhracat öncesi finansmanlar (g)		70			70
6- Mal mukabil ihlalat (h)	1.500				1.500
7- Akreditif Müraعاتları	1.000				1.000
Toplam	9.400.5	1.260	4.325.2	1.205.2	11.130.9
Faiz	2.500	225	1.250	1.025	4.700
Dresdner Bank Programı (i)	130		130		260
Kliring Anlaşmaları (j)	510		510		1.020
DÇM (k)	1.962		1.050	612	3.624
Toplam	14.502	2.505	6.827.2	2.230.3	23.064.7

NOT: Birinci kolumdaki rakamlar ile 1978 faiz borcunun koyduğu Merkez Bankası'nın ve Maliye Bakanlığının düzenlemiş geçici rakamlarıdır. Borçların vadelerine göre dağılımı indicative'dir. Rakamlar, 3.614.7 milyon TL. na yada 30.9.1977 tarihinde 188 milyon dolara tekabül eden (faiz hariç) Türk Lirası borçları kapsamaktadır. İlgili diğer uluslararası kuruluşlara ve ABD, B. Almanya, İngiltere hükümetlerine olan borçların 30.9.1977'den bu yana değişmediğini söylemek mümkündür. Bu borçlar için yukarıda belirtilen rakamlar 1978 bütçe giriş bölümünden alınmıştır.

- İlk bdemelerdeki geçikme dolayısıyla kullanılmayan 610.9 milyon dolar hariç
- Türk Parlemenonunun tasvibi partına bağlı 58.6 milyon dolar kredi hariç
- Asgari
- 8175 milyonu Batı borç hattına, 8150 milyonu Devlet Yatırım Bankasına ve 8150 milyonu Petrol Ofisine ait
- 1959 Paris anlaşması tahminde
- Başlıca kırsadi Devlet Teşekküllerine
- Başlıca bütçeyi için Deutsche Bank tarafından
- Bu borcun bir kısmı Türk iş adamları tarafından dışarıdaki fonlardan karşılandığından, tabii ki bu borcun bir kısmının olacağıları Türklere'dir.
- Merkez Bankasına kullandırılan Gögmen işçilerin fonları
- 8200 milyonu Rusya'ya öynen ösünecek borç.
- Yazdaki açıklamalara bakınız.

Üç değişik model... Sizin için!

RENAULT

Yetkili Satıcılarında

Ülkemizin tek
"TAM HİZMET" sunan
Sermaye Piyasası Kuruluşu

MEBAN

Meban, tasarruflarını verimli, güvenilir kaynaklara yatırmak isteyenlere, finansman ve sermaye ihtiyaçları bulunan sınıai, ticari kuruluşlara çağdaş yöntemlerle yardımcı olan yurdumuzda, kendi alanında "Tam Hizmet" sunan tek kuruluştur.

Meban'ın tasarruf sahiplerine sunduğu hizmetler:

- Tasarruflarını bir menkul değere yatırmayı düşünenlere en yüksek kârı sağlayan çeşitli öneriler sunmak.
- Elinizdeki Hisse senetlerini ve tahvilleri satmak, satın almak, değiştirmek.
- Hisse senedi ve tahvil piyasası hakkında tam ve geçekçi bilgi vermek, ücretsiz danışmanlık yapmak.
- Portföy işletme sistemimiziyle, sahip olduğunuz nakit ve menkul değerlere en yüksek verimi sağlamak.

Meban'ın kuruluşlara sunduğu hizmetler:

- Sınıai ve ticari kuruluşlara, hisse senedi ve tahvil ihraçlarında yardımcı olmak, bunları pazarlamak, gerektiğinde satışlarını garanti etmek.
- Finansman danışmanlığı yapmak.
- Portföy analizi yaparak, menkul değerlerinin verimlilik, güven ve likidite açısından bilimsel değerlendirmesini yapmak.
- Şirketlerin hisse senetlerinin bugünkü gerçek değerlerini saptamak.
- Şirket birleşmelerinde yardımcı olmak.
- Yurt içinden ve dışından finansman sağlamak.

MEBAN

MENKUL DEĞERLER BANKERLİK ve FİNANSMAN A.Ş.

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi, Kat: 17

Beyoğlu - İstanbul

Tel. : 44 28 36 - 45 17 65

Sermaye Piyasası

Nerededir? nereye gidiyor?

Doç. Dr. Ünal BOZKURT

Doç. Dr. Mehmet Ş. TEKBAŞ

★ Dergimizin daha önceki sayılarında 1977 yılının son aylarında sermaye piyasasının özellikle hisse senedi kesiminde görülen durgunluğun, içinde bulunduğumuz yılın ilk aylarında nisbeten kaybolacağını belirtmiştik. Gerçekten geçtiğimiz ay şirketlerin kâr-payı dağıtım kararlarını alacakları genel kurul toplantı tarihleri yaklaşırken piyasada bir hareketlenmenin başladığı, piyasada işlem gören hisse senetlerinin hacminde bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim dergimizin hisse senetleri fiyat indeksi, başlangıç dönemine (Ekim 1973) kıyasla %48.9 yükselerek 148.9 değerine ulaşmıştır. Bir önceki aya kıyasla indeks %5,07'lik bir artış göstermiştir. Şirketlerin kâr payı dağıtımları henüz açıklanmadığı, piyasada kâr payı dağıtımlarıyla ilgili haberler resmi kaynaklara dayanmadığı için artış oranları düşük olmuştur. Fakat söz konusu kararlar açıklandığında, bekleyişlerin aksine bir karar alınmadıkça, fiyatlarda daha fazla yükselme olacağı doğaldır.

★ Geçtiğimiz ay içinde indeksimize dahil 45 hisse senedinin 29 unda fiyat artışı görülmüştür. En fazla fiyat ar-

tışı, İş Bankası, İzocam, Rabak, Şişe Cam, Kartonsan, Bağfaş hisselerinde görülmüştür. Bunun dışında indeksimize dahil olmamakla beraber Otosan hisselerindeki yaklaşık %100'lük değer artışı piyasadaki önemli bir gelişme olarak belirtilmelidir. Geri kalan 16 hisse senedinin fiyatında ise bir önceki aya göre bir değişiklik olmamıştır.

★ İkincil hisse senedi piyasasındaki bu canlanmaya karşılık tahvil piyasasında özellikle birincil piyasada dik-kate değer bir gelişme olmamıştır. Ocak ayında ihraç edilen 60 milyon TL'lik tahvillere kıyasla Şubat ayının ilk yarısında 34 milyon TL'lik tahvil ihracı olmuştur.

★ Dergimizin Ocak 1978 sayısında 1977 yılında sermaye piyasasındaki gelişmeler, piyasanın kesimleri itibarı ile açıklanmıştı. Bu sayıda 1977 yılı değerlendirmesine devam edecek ve hisse senedi verimliliği üzerinde duracağız.

Daha önce bu amaçla yapılan analizlerde belirtildiği gibi hisse senedi elde tutma verimliliği (holding period yield), elde tutma dönemi boyunca hisse senedinden sağlanan gelirlerin (de-

sermaye piyasasında bilirkişi

mentaş

tasarruflarınızı en kârlı gelir kaynağınız yapar

Satın alınmak istenen tahvil ve hisse senetlerinin en kârlı seçimi, önce tecrübe, sonra da piyasa hareketlerini anında izlemeyi ve doğru yorumlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

Kuruluşların, tahvil ve hisse senetlerinin ihraç başarısı ise, sermaye piyasasının uzmanlığı, geniş bir tanıtımı ve önemle, iyi bir pazarlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

KURULUŞLAR:

- * Çıkaracağınız tahvil ve hisse senetlerinin organizasyonunu yapar, gerekirse tamamını satın alırız.
- * İhraç edeceğimiz tahvillerin plasmanı ile ilgili tüm işlemleri gerçekleştirir ve yürütürüz.

TASARRUF SAHİPLERİ:

- * Tasarruflarınızı yönetmek istediğiniz menkul değerlere ilişkin en ayrıntılı bilgiyi verir, öneriler sunar, en kârlı alımı yapmanızı sağlarız.
- * Tahvil faizlerinizi ve hisse senedi temettü kuponlarınızı vadesine 15 gün kala aynen öderiz. Tahvil faizlerinizi vadesine enaz bir ay kala cüz'i bir indirimle satın alırız.
- * İsterseniz, portföyünüzü yönetir ve ücretsiz saklarız.
- * Satacağınız ya da satın alacağınız her kıymetin gerçek borsa rayicini, şirketimiz merkezindeki elektronik cihazlardan izleyebilirsiniz.
- * Satacağınız ve satın alacağınız her kıymeti yerinizde teslim alır, yerinizde teslim ederiz.
- * Haftada iki gün alış ve satış fiyat bülteni yayınlamaktayız. Adresinizi bildirirseniz hemen göndeririz.
- * Tecrübeli kadromuzla, ücretsiz, yatırım danışmanlığı için her an emrinizdeyiz.

"Sermaye piyasasında bilirkişi,,

mentaş
menkul değerler ticaret a.ş.

Gümüşsuyu, İnönü caddesi No.70 Kat 2 Taksim · İSTANBUL

Telefon: 45 55 29 · 49 99 27 · 45 66 14 · 44 85 57 · 49 34 38

ğer artışı, dağıtılan kâr payı gibi), hisse senedinin dönem başındaki piyasa fiyatına bölünmesi suretiyle elde edilir. 1976-1977 yılına ait ortalama hisse senedi fiyatları, 1977 yılında hisse senetlerine dağıtılan net kâr payları dikkate alınarak hisse senetleri itibariyle hesaplanan verimlilik oranları, Tablo — 1 de gösterilmiştir.

Tablo — 1'den de görüleceği gibi,

1977 yılında ortalama verim %13.8 olmuştur. Verimliliği en yüksek olan hisse senetleri arasında İzocam, Kartonsan, Kordsa, Plastifay, Siemens sayılabilir. Buna karşılık, aynı yıl 10 hisse senedinin verimi negatif olmuştur. Çeşitli kârlılık dilimlerine göre hisse senetlerinin dağılımı daha önceki yıllardaki rakamlarla birlikte Tablo — 2 de gösterilmiştir.

Tablo — 2 : Yıllar İtibariyle
Hisse Senedi Verimliliği

Hisse Senedi Verimi (%)	1973	1974	1975	1976	1977
0'dan küçük	5	9	12	12	10
0—10	3	3	9	3	8
11—20	4	9	1	8	11
21—30	1	2	1	5	5
31—40	4	3	1	3	4
41—50	1	—	—	3	5
51 net	6	3	5	4	—
Toplam	24	29	29	38	43

Böylece 1973 de, o yıl hesaplamada dikkate alınan hisse senetlerinin % 29'u, 1974 de %41.4'ü, 1975 de %34.5, 1976 %29, 1977 de ise %44.2'si, yatırımcılara 0 ile %20 oranında verim sağlamışlardır. Aynı yıllarda verimliliği negatif olan şirketlerde dikkate alınırca, %

20'nin altında verimliliği olan hisse senetlerinin payı yükselecektir. Bu miktar 1977 de en yüksek değerine ulaşmaktadır (%67.4). Tablo — 3 de ise verimliliğin iş kollarına göre dağılımı görülmektedir.

Tablo — 3 İş Kolları İtibariyle
Hisse Senedi Verimliliği
(1977 Yılı)

	Hisse Senedi Sayısı		Ortalama Verimlilik
	Hisse	Senedi	
1. Çimento Sanayi	6		%5
2. Cam, Porselen ve Plastik Tahta Mam.	6		10.8
3. Gübre, Tarım İlâç ve Kimya Sanayi	5		14.5
4. Maden, Demir ve Döküm San.	5		14.5
5. Dokuma, Sentetik İplik San.	4		16
6. Holding, Yatırım Ortaklığı	4		14
7. Bankalar	3		11
8. Lâstik Sanayi	2		17.5
9. Gıda Sanayi	2		14.5
10. Ambalaj Sanayi	2		26
11. Diğer	4		22
Toplam	43		

★ Yıllık fiyat artış oranlarına göre düzeltilmiş reel verimlilik de yine Tablo — 1'in son sütununda gösterilmiştir. 1977 yılında enflasyon oranının % 40 dolaylarında olması nedeniyle, bir çok hisse senedinin gerçek verimliliği negatif olmuştur. Gerçekten, 43 hisse senedi içinde ancak 5'i enflasyona karşı dayanıklı (hedged) olmuştur. Öte yanda söz konusu 5 hisse senedinin reel verimliliği o kadar küçüktür ki, bu oranlar hisse senetlerinin diğer risk unsurlarını (örneğin ekonomi, endüstri, firma, yönetim gibi) karşılamaktan uzaktır.

TABLO A
BANKA ve EKONOMİK YORUMLAR
İndeksi 1

12.10.1973 = 100

AYLAR	1975	1976	1977	1978
Ocak	95,32	110,72	112,26	141,84
Şubat	97,16	111,13	117,37	148,90
Mart	102,02	113,07	125,47	
Nisan	100,31	110,80	128,39	
Mayıs	99,32	113,40	118,07	
Haziran	97,08	113,63	115,42	
Temmuz	97,54	114,71	114,66	
Ağustos	96,52	115,09	123,51	
Eylül	99,50	112,94	131,84	
Ekim	100,53	113,93	136,50	
Kasım	106,58	111,59	136,74	
Aralık	108,04	109,67	138,92	
Yıllık Ortalama	99,99	112,56	124,93	

1 Bu indeks, seçilmiş 40 kuruluşa ait hisse senetlerinin satış fiyatlarına göre hazırlanmıştır.

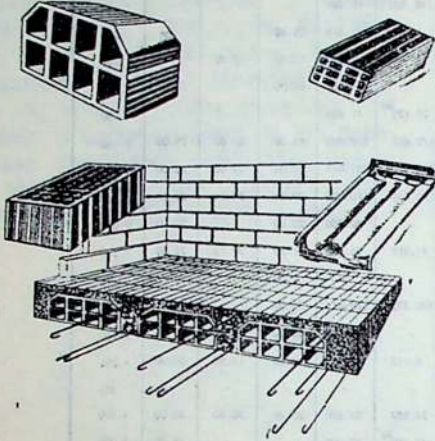
TABLO - 1
HİSSE SENEDİ VERİMLİLİĞİ

	Nominal Verimlilik (%) (r)	Reel Verimlilik $\left(\frac{1-r}{1-40}-1\right)$		Nominal Verimlilik (%) (r)	Reel Verimlilik $\left(\frac{1-r}{1-40}-1\right)$
1- Akçimento	- 4	- 31	23- Nasaş	17,5	- 16
2- Altış	14	- 18,5	24- Olmuk	7	- 24
3- Anadolu Cam	- 14,3	- 14,3	25- Plastik	49,5	7
4- Aslan Çimento	- 15,6	- 40	26- Polylen	8,3	- 2,3
5- Baştaş	22	- 13	27- Rabak	- 10,3	- 36
6- Bursa Çimento	20	- 14	28- Sifaş	17	- 16
7- Çimsa	2	- 27	29- Siemens	43	2
8- Çukurova Elektrik	- 13	- 38	30- Sınai Kalkınma	6	- 24
9- Ereğli Demirçelik	13	- 19	31- Sunta	18	- 15,7
10- Gübre Fab.	- 4	- 31	32- Şişe Cam	16	- 17
11- Good-year	29	- 8	33- Transtürk	3,5	- 26
12- Hektaş	11,6	- 20	34- T. Demir Dökümü	38	- 15,7
13- İstanbul Parselen	- 19	- 42	35- Vatan Konserve	- 4	- 31
14- İş Bankası	22	- 13	36- Yapı ve Kredi	5	- 25
15- İzocam	50	7,1	37- Eczacıbaşı	17,5	- 16
16- Kav	36	- 3	38- Kaç Yatırım	21	- 13,5
17- Kartansan	44,6	3,3	39- Aroma	32,7	- 5
18- Kardsa	48,3	6,1	40- Baştaş	31	- 6
19- Karuma Tarım	- 16,2	- 4	41- Lassa	5,7	- 24,5
20- Kaç Holding	12,7	- 19,5	42- Nuh Çimento	7	- 24
21- Makina Takım	20,8	- 13,7	43- Pimaş	14	- 18,5
22- Mensucat Santral	- 9	- 58			
Ortalama		% 13,8			

Sıra No:	KURULUŞUN ADI	İzbari Sermaye (000 TL)	TAKVİM YILI KARI (000) TL.			TEMETTÜ (%)			SUBAT 1978 PİYASA FİYATI (TL.)
			1974	1975	1976	1974	1975	1976	
1	AKÇİMENTO	105.000	37.742	24.300	47.300	20.00	207.000	20.00	2.000
2	ALTAŞ	30.000	5.766	8.215	13.400	-	15.00	15.00	1.800
3	ANADOLU CAM	350.000	68.250 ^{kz}	198.000 ^{kz}	17.000	-	-	-	1.600
4	ARSLAN ve ESKİHİSAR	207.000	9.900	5.417	2.500	15.60	-	-	800
5	BAŞTAŞ	108.600	27.300	10.500	1.800	13.55	12.00	-	700
6	BÜKSA ÇİMENTO	63.000	-	-	21.309	20.00	-	20.00	1.925
7	ÇİMSA	180.000	1.600 ^{kz}	25.125 ^{kz}	11.858	-	-	-	1.700
8	ÇUKUROVA ELEKTRİK	325.000	62.150	172.685	210.000	15.00	37.50	25.00	2.150
9	EREĞLİ DEMİR-ÇELİK	600.000	326.800	274.000	331.079	15.00	15.00	15.00	925
10	GÜBRE FABRİKALARI	200.000	72.445	148.658	110.000	30.00	31.25	28.58	2.100
11	GOOD-YEAR LASTİK	81.000	38.549	-	40.000	20.00	-	30.00	2.000
12	HEKTAŞ	50.000	-	41.319	26.169	21.20	37.92	25.00	2.300
13	İSTANBUL PORSELEN	15.000	8.900	-	-	9.00	-	-	725
14	İŞ BANKASI	40.000	201.461	310.373	523.815	75.00	-	-	16.500
15	İZOCAM	11.250	11.310	-	26.200	50.00	60.00	70.00	8.500
16	KAYI ORMAN	30.000	10.130	8.113	17.452	13.50	17.50	25.00	4.250
17	KARADENİZ BANKI	600.000	150.336 ^{kz}	-	-	-	-	-	425
18	KARTONSAN	70.000	39.900	34.937	35.600	25.00	30.00	35.00	4.600
19	KORDSA	150.000	5.509 ^{kz}	47.120 ^{kz}	83.000	-	-	15.00	3.500
20	KORUMA TARIM	70.000	53.170	96.493	21.800	35.00	35.00	35.00	3.600
21	KOÇ HOLDİNG	200.000	179.900	207.333	247.000	20.00	20.00	20.00	1.800
22	MAKİNA TAKİM	25.000	18.000	23.196	30.068	35.00	35.00	35.00	5.500
23	MENSUCAT SANTRAL	81.000	37.400	31.819	26.800	35.00	25.00	0.00	2.500
24	NASAŞ	195.000	40.720	65.008	106.00	-	20.00	20.00	2.800
25	OLMUK MUKAVVA	150.000	49.279	53.696	46.800	30.00	25.00	25.00	3.600
26	PLASTİFAY	18.000	12.004	12.327	21.779	30.00	20.00	30.00	4.250
27	POLYLEN	85.000	21.800	25.300	26.500	25.00	20.00	20.00	2.150
28	RABAK	210.000	117.500	65.000	98.500	40.00	33.75	35.00	3.800
29	SİFAŞ	104.000	36.600	29.000	43.928	25.00	20.00	25.00	3.350
30	SİEMENS	70.000	28.400	29.128	45.900	20.00	25.00	30.00	2.250
31	SİNAİ KALKINMA	425.000	122.565	130.274	173.100	30.00	-	18.00	1.400
32	SUNTA	40.000	16.839	46.419	45.100	22.50	40.00	40.00	4.100
33	ŞİŞE CAM	100.000	46.600	32.900	64.800	20.00	15.00	22.00	2.700
34	TRANSTÜRK HOLDİNG	150.000	27.704	33.795	33.317	16.00	18.00	19.00	1.500
35	T. DEMİR DÖKÜM	102.000	32.449	31.499 ^{kz}	27.900	20.00	-	30.00	2.750
36	UNİROYAL	150.000	12.600	44.397 ^{kz}	38.558	13.43	-	18.75	1.900
37	VATAN KONSERVE	90.000	22.249	628	-	20.00	-	-	600
38	YAPI ve KREDİ BANK.	600.000	147.674	219.291	257.600	20.00	20.00	25.00	5.600
39	ECZACIBAŞI (Holdinq)	180.000	14.500	15.449	21.182	16.00	17.50	19.00	1.150
40	KOÇ YATIRIM ve PAZ.	400.000	52.100	104.462	116.000	12.50	17.50	19.00	1.240
41	AROMA	45.000	8.051	10.710	617	16.00	16.00	-	1.400
42	BAĞFAŞ ²⁶	100.000	26.505	17.195	63.000	35.00	40.00	40.00	3.000
43	LASSA	600.000	-	-	-	-	-	-	1.500
44	NUH ÇİMENTO	72.000	28.600	35.900	16.800	10.00	25.00	25.00	3.100
45	PİMAŞ	50.000	4.800	12.200	12.600	5.00	14.00	15.00	2.000

TUĞLA-KİREMİT ve ASMOLEN FABRİKALARI,

KADIKÖY SATIŞ BÜROSU

Mühürler Fuarı Bay Sokak Talas Isı Hava kat 1
Kadıköy-İstanbul Tel: 38 02 42 36 42 94

İSTANBUL SATIŞ BÜROSU

Mechin Mevlana Cad. Akman Salspasan-İstanbul
Tel: 43 54 90 49 54 92

Harbiyede, YAPİ ENDÜSTRİ MERKEZİ adı altında standımız görülmektedir. (Kısa adres)

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

**EVİNİZİN BANKASI
HERKESİN BANKASI**

**MODERN ŞEHİRCİLİK
MODERN MİMARİ
MODERN KONUT VE
HER TÖRLÜ
BANKACILIK
HİZMETLERİ**

Bankacılık

Kredi ve mevduat faizleri

Türk Ekonomisinde, genellikle, beş çeşit faizin var olduğu kabul edilmektedir. Bunlar mevduat, kredi, reeskont, tahvil ve teşkilatlanmamış kredi piyasası faizleridir. Ancak, reeskont, tahvil ve teşkilatlanmamış kredi piyasası faiz oranları büyük ölçüde kredi-mevduat faizleri ile aralarındaki ilişkilere göre şekil almakta veya düzenlenmektedir. Diğer bir anlatımla kredi ve mevduat faizleri konusunda alınacak kararlar veya düzenlemeler diğer faiz oranlarını da etkileyebilme olanağına sahiptir. Bu nedenle, Türkiye'de uygulanan mevduat ve kredi faizlerinin etkinliği, oranlarının düşük veya yüksek belirlenmesinin ekonomik sonuçları oldukça önemli bir konu olmaktadır.

Yazımızda, önce, kredi ve mevduat faizlerinin gelişimine kısaca değinilecek ve fiili durum hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra uygulanan kredi ve mevduat faizlerinin kredi ve mevduat talebini ne ölçüde etkilediği konusu a-

çıklanacaktır. Son olarak ise, anılar faiz oranlarının düşük veya yüksek tesbit edilmesinin Türk Ekonomisi üzerine etkileri tartışılacaktır.

I — GENEL OLARAK KREDİ - MEVDUAT FAİZİ İLİŞKİLERİ

Kredi ve mevduat faizlerinde 1933-1961 (103 sayılı Banka kredilerini Tanzim Komitesi kararına kadar) yılları arasında ve 1938, 1951, 1960 yıllarında olmak üzere 3 önemli değişiklik olmuştur. Bu dönemde kredi faizleri %7-12, 1 yıla kadar vadeli mevduat faizleri %4-6.5, 1.5 yıldan fazla vadeli mevduat faizleri %5-6.5 vadesiz mevduat faizleri ise %2.5 - 4.5 arasında değişim göstermişlerdir.

10.5.1961 tarih ve 103 sayılı Banka Kredilerini Tanzim Komitesi Kararı ile 1961-1976 yılları arasında ise kredi ve mevduat faizleri konusunda 4 önemli karar alınmış ve değişiklikler yapılmış-

tır. Bu değişiklikler 1961, 1970, 1973 ve 1974 yıllarında olmuştur. Bu dönemde kredi faizleri %10.5 - 11.5 arasında ve %1 oranında bir değişim göstermiştir. Ancak bu dönemde kredi nev'ileri arasındaki faiz oranlarında çeşitlemelerin bir önceki döneme göre fazlalığı dikkati çekmektedir. Bir yıl ve daha fazla vadeli mevduat faizi ise %6-9 oranı arasında değiştirilmiştir. 1974 yılı içerisinde de iki yıl veya daha fazla vadeli mevduat faizi — belirli şartlarla — serbest

birakılmıştır. Ne var ki, bankalar kendi aralarında bu oranı vade ve meblağa göre en fazla %12 olarak belirlemişlerdir. Bu dönemde vadesiz mevduat oranlarındaki değişim %0-3 arasında olmuştur.

Anılan iki dönem nazara alınarak ve sınıflandırılmış verilere ait aritmetik ortalama formülü kullanılarak, ortalama kredi ve mevduat faizleri arasındaki farklar aşağıda gösterilmiştir.

Genel Kredi Faiz Oranı ile Vadesiz Mevduat Faiz oranı farkı (ortalama)		Genel Kredi Faiz Oranı ile Vadeli Mevduat Faiz Oranı Farkı (Ortalama)	
1933-1961 Dönemi	5,3	3,6 (1-2 yıl vadeli mevduat)	3,4 (2 yıldan fazla vadeli mevduat)
1961-1976 Dönemi	8,6	3,7 (1-2 yıl vadeli mevduat)	3,2 (2 yıldan fazla vadeli mevduat)

Anlaşılabacağı üzere, ortalama genel kredi faiz oranı ile vadesiz ve 1-2 yıl vadeli mevduat faiz oranı arasındaki fark 1961-1976 döneminde, 1933-1961 dönemine nazaran fazlalaşmış, iki yıldan fazla vadeli faiz oranı ile kredi faiz oranı ise 1. dönemde 3,4 iken, 2. dönemde 3,2 ye düşmüştür. Bu farklar toplam olarak düşünüldüğünde, anılan fark ikinci dönem lehine artış göstermiştir. 1956'lardan sonra Banka Kredilerini Tanzim Komitesince, 1970'lerden sonra da T.C. Merkez Bankasının belirlenen, bankaların kredi müşterileri hesabına yaptıkları hizmetler karşılığında ve faiz dışında temin edecekleri menfaatler de hesaba katıldığı takdirde, farkın 2. dönem lehine daha da fazlalaştığı anlaşılacaktır.

Türk Bankacılık Sisteminde 1975 yıl sonu itibarıyla 148,8 milyar liralık mevduatın faiz maliyeti %3,7'dir. Aynı dönemde bankacılık sisteminin kullandığı kredilerden sağladığı ortalama faiz + komisyon geliri %13 dolayındadır (1).

Bu durumda bankalarca kredilerden alınan faiz ve komisyon ile mevduata o-

denen faizler arasındaki fark, 1975 yıl sonuna göre, %9,3'dür.

Anlaşılabacağı üzere, kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki ilişkiler oldukça ilginçtir. Bankalar ortalama %9,3 oranında bir farkla mevduat toplayıp bunları kredi olarak plase etmektedirler. Bu farkın fazla olduğu, gelişmiş Batı ekonomilerinin incelenmesinden kolaylıkla görülebilecektir. Örneğin A.B.D. de faiz oranlarının ağırlıklı ortalaması 1975 yıl sonunda %6'dır. Vadeli ve vadesiz faiz oranlarının ortalaması ise — üzerine çekilebilen mevduat hariç — %5.5 dolayındadır.

Türk Bankacılık Sisteminde kredi ve mevduat faiz oranları arasında bu şekilde bir ilişkinin bulunması bazı sorunlar veya etkiler yaratmaktadır. Bu sorun veya etkiler aşağıda kısaca özetlenmiştir :

2) **Geiir dağılımı açısından :** Mevduat faiz oranlarının kredi faiz oranlarına göre daha düşük belirlenmesi, mev-

(1) Tuncay Artun, «Türkiye'de Faiz Oranları Yüksek mi?» Maliye Dergisi, Temmuz-Ağustos 1977. Sayfa 70-73.

duat sahiplerinin gelirlerinin bankalara ve/veya kredi müşterilerine transferi sonucunu doğurmaktadır.

b) Bankaların kârlılıkları açısından : Anılan farkın fazlalığı veya fazlaşma eğilimi banka kârlarının artışını olumlu yönde etkilemektedir. Bankaların iktisadi rantabilitesi 1971-1975 yılları içeren dönemde %3,6'dan %4,5'e yükselmiştir. Mali rantabilite oranları ise 1972'de %14,4 iken 1975 yıl sonunda %27,9 olmuştur.(2)

c) Bankaların fayda maksimizasyonu açısından : Son zamanlarda ortaya atılan bir teoriye göre, kamu otoritelerince bazı faaliyetleri kontrol altına alınan firmalarda idarecilerin, kâr maksimize etmekten daha çok faydalı maksimize etme çabasında oldukları ileri sürülmektedir. Diğer bir anlatımla, kâr maksimizasyonu (ki kapitalist ekonomi sisteminin en önemli unsurlarından biridir) bu gibi firmalarda ikinci plânda kalmaktadır. İdareciler memur sayısını artırma, kendi maaşlarını yükseltme ve gereksiz görülebilecek harcamalar yapma eğilimindedirler. Çok sayıda hissedarı olan büyük firmalarda sermaye sahipleri de idarecilerin bu davranışlarını kontrol etme olanağına sahip değildir (3).

Bankacılık sektörü de kamu otoritelerince bazı işlem ve tasarrufları kontrol altına alınmış sektörlerden birisidir. Piyasaya giriş, faiz oranları, şube açmaları, birleşmeleri hep kontrol altındadır. Büyük bankalarda da sermaye sahiplerinin idarecileri kontrol etme olanakları zayıftır. Banka idarecileri gelirlerinin bir kısmını harcama tercihi davranışlarına göre sarfederler. Fazla memur çalıştırma, kendi veya danışmanlarının ücretlerini artırma, amacı olmayan harcamalar yapma gibi eylemler hep kendi faydaları içindir. Burada esas amaç kârı değil, kendileri için gerekli faydayı maksimize etmektir (4).

Türk Bankacılık Sisteminde, yukarıda öne sürülen hususların ne ölçüde

geçerli olduğunu ayrıntılı olarak saptamak oldukça güçtür. Ancak, bankacılık sektöründeki personel giderleri ve diğer harcamalara bakarak bir fikir sahibi olmak mümkün olabilmektedir.

Türk Bankacılık Sisteminde personel giderleri 1971 yılı sonunda giderlerin %33,2'si oranında iken 1976 yıl sonunda %31,4'e düşmüştür (5). İlk bakışta, Türk Bankacılığında yukarıda belirtilen teorik yaklaşımın ilgisinin çok az olduğu kanısına varılabilir. Ancak, Türkiye'deki bankaların yapısı — kamu ve özel bankalar olarak — dikkate alınırsa durumun daha değişik olduğu görülecektir. Şunu önceden belirtmek gerekir ki, kamu bankalarında ücret politikası, ikramiye, fazla çalışma gibi hususlar kanun ve kanuna dayalı mevzuat çerçevesinde belirlenir. Bu nedenle, idarecilerin ücretlerini artırma eğilimi oldukça sınırlıdır. Nitekim, kamu bankalarında personel giderleri toplam banka personel giderlerinin 1971 de %40,8'i oranında iken, 1976 da %32,2'ye düşmüştür. Özel büyük ticaret bankalarında ise du-

- (2) Tuncay Artun, «Türk Bankacılık Sisteminde Kârlılık» İktisat Dergisi, Ocak 1977, Sahife : 49-57.
- (3) a) O. Williamson, «Managerial Discretion and Business Behavior» American Economic Review, Aralık 1963, Sahife 1032-1057.
b) R. Rees, «A Reconsideration of the Expenditure Preference Theory of the Firm» Economica, Ağustos 1974, Sahife 295-307.
- (4) Franklin R. Edwards. «Managerial Objectives in Regulated Industries: Expense-Preference Behavior in Banking» Journal of Political Economy 1977, Sahife 147-162.
- (5) Oranlar, T. Bankalar Birliğinin Bankaların 1971 ve 1976 yılları Bilanço ve Kâr ve Zarar Hesapları hakkında ki yayımlarından elde edilmiştir.

rum, kamu bankalarının gelişimine tamamen terstir. Bu nev'i bankalarda anılan oran 1971'de %52.4, 1976 da %56.9 dur (6).

Özel büyük ticaret bankaları ile kamu bankalarının mali ve iktisadi rantabiliteleri 1972-1975 yıl sonları itibariyle aşağıda gösterilmiştir (7).

	Mali Rantabilite		İktisadi Rantabilite	
	1972	1975	1972	1975
Özel Büyük Ticaret Bankaları	37,8	47,9	4,17	4,28
Kamu Bankaları	4,4	15,2	3,03	4,65

Rantabilite ile ilgili oranlardan da anlaşılacağı üzere, 1972-1975 yıllarını içeren dönemlerde kamu bankalarının mali ve iktisadi rantabilite oranlarındaki artış yüzdesi, özel büyük ticaret bankalarına nazaran daha fazladır. Diğer bir anlatımla, kamu bankaları ücret ve harcama açısından mevzuatla sınırlı hareketler yapma zorunda olmaları sonucu kârlılık oranlarının artış sür'ati özel büyük ticaret bankalarına göre daha fazla olmuştur.

Yukarıda açıklanan durum özetlenecek olursa, Türkiye'de özel bankalar kârı maksimize etmekten çok faydayı maksimize etme çabasında iken, kamu bankaları — hareketlerinin kısıtlanması nedeniyle — faydadan çok kârı maksimize etme yolunu seçmişlerdir. Bankaların kâr-fayda maksimizasyonu arasında bu şekillerde tercihler yapabilmeye olanağına sahip olabilmelerinin en önemli nedeni ise kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkın fazlalığı noktasında toplanabilir.

II — KREDİ VE MEVDUAT FAİZ ORANLARININ ETKENLİĞİ

Kredi ve mevduat faiz oranları, kredi ve mevduat talebi fonksiyonlarında en önemli bağımsız değişkenlerden birisidir. Türkiye'de kamu otoritelerinde üst sınırı tesbit edilen kredi ve mevduat faiz oranlarının, bu oranlarla ilişkili kredi ve mevduat talebine anlamlı olarak etki yapıp yapmadığı hususunun bilinmesi önemli bir konudur.

1 — Kredi Talebi ve Kredi Faiz Oranları :

Türkiye için öngörülen genel kredi faiz oranları esas alınarak ve 1951-1973 yıl sonu rakamları kullanılarak yaptığım bir araştırma sonucunda, banka kredileri talebi ile genel kredi faiz oranları arasında anlamlı bir ilişki bulmak mümkün olmamıştır. Banka kredileri talep fonksiyonu olarak kullanılan denklem izleyen sayfada verilmiştir (8).

Çalışma yapılırken a) özel sektöre açılan toplam banka kredileri b) Toplam ticari banka kredileri ve c) Toplam banka kredileri, banka kredi rakamları olarak ayrı ayrı denkleme konulmuş, ancak

(6) Kamu Bankaları olarak Etibank, Sümerbank, Ziraat Bankası, T. Emlâk Kredi Bankası ve T. Halk Bankası; Özel büyük ticaret bankaları olarak ise, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank, T. Garanti Bankası, T. Ticaret Bankası, T. Vakıflar Bankası, Osmanlı Bankası ve T. Dış Ticaret Bankasına ait veriler kullanılmıştır.

(7) Tuncay Artun, *Ibid.*, Sayfa 54-57.
(8) Selâhaddin Ahmad, «A Structural Analysis of Monetary Policy in Pakistan» Vanderbild Üniversitesinde Doktora Tezi, Ara.lık 1972, Sayfa 69.

* Denklemdaki değişkenlerin üzerindeki işaretler ilişkilerin yönünü göstermektedir.

$$\text{Banka Kredileri} = f(\text{Bankaların Merkez Bankasından aldığı kredileri}) + (\text{Toplam yatırımlar}) + (\text{Para Arzı}) + (\text{Vadeli mevduat faiz oranı}) - (\text{Kredi faizi})$$

bu üç durumda da kredi faiz oranları ile banka kredileri arasında bulunması gereken negatif ilişki 1951-1973 yıllarını içeren dönemde tesbit edilememiştir. Şunu belirtmek gerekir ki, kredi talebinin kredi arzından fazla olduğu ekonomilerde kredi faiz oranı denge faiz oranının altında tesbit edildiği takdirde, kredi talebi ile kredi faiz oranı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunması oldukça güçtür.

2 — Mevduat Talebi ve Mevduat Faiz Oranları :

Ticari ve resmi mevduat ile ilgili faiz oranları ve bu mevduat hacmi arasında olumlu bir ilişki olmadığı yapılabilecek basit gözlemlerle dahi anlaşılacaktır. Bu tür mevduata verilen faiz oranları çok düşük seviyelerde iken ticari mevduatın yıllar itibarıyla artış göstermesi, resmi mevduatın da toplam mevduat içinde payını uzun yıllar koruyabilmesi bu kanının önemli delilleri olarak gösterilebilir.

Vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatı ile vadeli mevduat faizi arasındaki ilişkilerle ilgili olarak yaptığım bir araştırmada (9),

a) Vadeli tasarruf mevduat faizi ile vadesiz tasarruf mevduatı arasında negatif,

b) Vadeli tasarruf mevduat faizi ile vadeli tasarruf mevduatı arasında pozitif,

bir ilişki bulunması şeklindeki teorik yaklaşımların Türkiye için de geçerli olduğu sonucu elde edilmiştir.

Elastikiyet kat sayılarına göre, vadeli tasarruf mevduat faizinde bir birimlik artış (azalış), vadesiz tasarruf mevduatının 0,33 azalmasına (artmasına),

vadeli tasarruf mevduatının ise 1,16 artmasına (azalmasına) neden olabilmektedir. Diğer bir anlatımla, vadeli tasarruf mevduatın vadeli tasarruf mevduatı faizine olan elastikiyeti daha fazladır. Bu bir anlamda, vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarındaki artışın bireyleri, ellerinde bulunan vadesiz mevduat dışındaki diğer fonları da vadeli mevduat olarak bankalara yatırmaya yönelttiği şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıdaki açıklamalar özetlenecek olursa,

a) Genel kredi faiz oranları banka kredi talebini istenen yönde etkileyememektedir.

b) Resmi ve ticari mevduat faizleri, bu tür mevduat hacminin belirlenmesinde önemli rol oynamamaktadır.

c) Vadeli tasarruf mevduatı faiz oranları, vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatı talebinde etkili bir değişken niteliğindedir.

III — KREDİ VE MEVDUAT FAİZ ORANLARININ YÜKSEK VE DÜŞÜK BELİRLENMESİ SORUNU

Genel olarak belirtilecek olursa, mevduat faiz oranı kredi faiz oranına göre şekil almaktadır. Kredi faiz oranının mevduat faiz oranının biraz üzerinde tesbit edilmesi bankacılık sisteminin kârlılığı açısından önemlidir.

Türkiye'de uygulanan faiz sistemi, genel olarak adlandırmak gerekirse,

(9) Gazi Erçel, «Mevduat Hacmini Etkileyen Faktörler ve Tasarruf Mevduatı — Faiz Oranları İlişkileri» Maliye Dergisi, Mayıs-Haziran 1977 Sahife 45-54.

Keynes'yen iktisadın bir uygulaması nite-
liğinçedir. Bilindiği gibi, Keynes'de ya-
tırmalar ile faiz oranları (sermayenin
marjinal verimliliği) arasında negatif bir
ilişki mevcuttur. Yatırımların artırılması
için faiz oranlarının düşük tutulması ge-
reker. Burada faiz oranları nominal de-
ğerdedir. Temel olarak bu görüşten ha-
reket edildiği takdirde, Türkiye için kre-
di faiz oranlarını artırmanın yatırımları
negatif yönde etkileyeceği fikri doğru
olarak kabul edilebilir.

Keynes'yen sisteme bir tepki olarak
gelişen ve «Neo Klasik İktisatçılar»,
«Parasal İktisatçılar» veya «Modern Pa-
rasal Büyüme Teoristleri» diye adlandı-
rılan iktisatçılar konuya daha değişik

$$M/P = f(Y, r, d-P^*)$$

ilişkilerin yönüne bakılacak olursa,
reel para talebi ile reel milli gelir ve el-
de para tutmanın getireceği kazanç a-
rasında pozitif, r ile ise negatif bir ilişki
mevcuttur.

Reel para talebinin canlı tutabilmek
için $d-P^*$ nün pozitif bir değerinde olma-
sı gerekir. Eğer beklenen enflasyon o-
ranı mevduat faiz oranının üzerinde ise,
elde para tutmanın kazancı negatif ola-
cağından, bireyler mevduattan başka
daha üst düzeyde gelir getiren kıymet-
lere taleplerini arttıracaklardır. Dolayı-
sıyla $d-P^*$ nın azalışı reel para talebinin
de azalışı sonucunu doğuracaktır. Bura-
da önemli olan P^* nün kontrolüdür. Zi-
ra d 'nin değeri kamu otoritelerince a-
yarlanabilir. P^* ise gerçekleşen enfla-
syon oranı (P) ile ilişkilidir. Eğer gerçe-
leşen enflasyon oranı yüksekse bekle-
nen enflasyon oranı da yüksek olacak-
tır. Bu iktisatçılara göre, gerçekleşen
enflasyon oranı (P) para arzının kontro-
lu ile sağlanabilir. Dolayısıyla P ve d -
derek P^* kontrol altına alınınca, da ka-
mu otoritelerince uygun bir oranda tes-
bit edilerek $d-P^*$ pozitif bir değere sa-
hip kılınabilir.

Burada önemli bir konu da, parasal
olmayan sermaye geliri oranı ile ilgili-

bir açıdan yaklaşmaktadırlar. Onlara
göre elde para tutmanın getireceği bir
kazanç vardır. Bu nominal mevduat fa-
iz oranı (d) ile beklenen enflasyon ora-
nı (P^*) arasındaki farktır.

Özetle, bu;

$d-P^*$ = elde para tutmanın kazancı
şeklinde formüle edilebilir.

Bu terim, para talebi fonksiyonun-
da önemli bir değişkendir. Zira reel pa-
ra talebi (M) bölü fiyatlar genel seviye-
si (P) — reel milli gelirin (Y), parasal
olmayan sermaye geliri oranının (r) ve
elde para tutma karşılığında elde edile-
cek kazancın ($d-P^*$) bir fonksiyonudur.
Kısaca ifade edilirse:

dir. Eğer r 'nin değeri artarsa (azalır)sa
reel para talebi azalır (artar). Ayrıca r
ile $d-P^*$ arasındaki ikame ilişkisi mevcut
tur. Diğer bir anlatımla, eğer $d-P^*$ ne-
gatif bir değere sahipse, bireyler elle-
rinde para tutmak istemezler ve bu pa-
raları parasal olmayan değerlere (ev,
altın, mücevher v.b.) yatırmak isterler.
Bu ise r 'nin değerini yükselterek, reel
para talebinin azalışına yol açar.

Ancak, bazı parasal iktisatçılar, az
gelişmiş ekonomilerde r 'nin para talebi
fonksiyonlarında bu denli bir etkide bu-
lunabileceğini kabul etmemektedirler
(10). Onlara göre, az gelişmiş ülkeler-
de, para talebi fonksiyonuna r yerine
yatırımın milli gelire oranını içeren ve
bir anlamda da parasal olmayan serma-
yenin **ortalama** hasılatı olan (r) terimi
koymak gerekir. Zira, bu tür ekonomiler-

(10) a) Ronald I. McKinnon, *Money and
Capital in Economic Develop-
ment, The Brockings Institution
1973.*

b) Edward S. Shaw, *Financial Dee-
pening in Economic Develop-
ment, Oxford University Press,
1973.*

de yatırımlardan elde edilecek hasıla (gelir) yüksektir. Ayrıca d-P* ile Yatırım/ Milli Gelir oranı arasında pozitif bir ilişki de mevcuttur. Eğer d-P* negatif ise bireyler ellerinde para tutmak ve dolayısıyla tasarruflarını bankalara yatırmak istemezler. Böylece yatırımlar için gerekli fonların birikimi yavaş olur. d-P* nün pozitif olduğu durumda ise, bireylerin ev, altın, mücevher v.b. mallar alacakları yerde paralarını bankalara yatırmaları, yatırımlar için önemli bir kaynağın teminini de sağlayacaktır.

Ayrıca karşımıza çıkan bir önemli sorun da, parasal olmayan sermayenin ortalama hasılatının (r) kredi faiz oranı ve giderek d — P* den daha büyük olması gerektiği noktasında toplanabilir. Bu gerçekleştiği takdirde, yatırımlarda ve dolayısıyla reel para talebinde bir düşme görülmeyecektir. Bu iktisatçılara göre ise, az gelişmiş ülkelerde sermayenin ortalama hasılatı gelişmiş ülkelere göre yüksektir. O halde d-P**i pozitif tutmak için mevduat ve kredi faiz oranlarını artırmak ekonomide deflasyonist bir etki yapmaz. Tam tersi düşük, negatif kredi ve mevduat faiz oranları, reel para talebini bozarak, M/P ile büyüme arasındaki pozitif korelasyonu aleyhe çevirebilir.

Vadeli mevduata verilecek yüksek faiz oranlarının orta şiddette bir enflasyonu (% 15-20) kısmen de olsa önleyebileceği bu iktisatçılarca ileri sürülmektedir. Bireylerin ellerindeki paraları yüksek faiz geliri getiren vadeli mevduat şeklinde tutmaları, spekülasyon amaçlı yatırımların bugünkü değerini azaltarak önleyen, bu nevi mallara talebi düşüren ve bankalar kanalıyla bu fonların daha üretken sahalara kaymasına neden olabilen bir görev yapabilecektir.

Özetle :

a) Yüksek faiz oranları — para arzının kontrolü yardımıyla — deflasyonist bir etki yapmaz.

b) Optimal reel faiz oranları az gelişmiş ülkelerde oldukça yüksektir. Dolayısıyla, kredi ve mevduat faiz oranlarını belirli ölçüde artırmak yatırımların düşmesine neden olmaz.

c) Yüksek faiz oranları sabit bir masraftır. Artması devamlı olmayacağından ve etkisini de uzun vadede hissettireceğinden, kısa dönemdeki fiyat artışlarının sebebini teşkil etmez.

d) Mevduata uygulanacak yüksek faiz oranları tasarrufları çekerek reel milli geliri ve reel para talebini yükseltir.

e) Normal oranlı bir enflasyon mevduat faiz oranlarının artışı ile önlenemez.

Türkiye'nin ekonomik durumu ve uygulanan faiz sistemi nazara alındığında konu ile ilgili olarak ileri sürülebilecek görüşler aşağıda noktalarda toplanabilir.

1. Türkiye'de, mevduat faiz oranları ve gerçekleşen enflasyon oranları ile ilgili verilere bakıldığında, mevduat sahiplerinin negatif faiz geliri elde ettikleri kolayca anlaşılabilecektir. Özellikle 1973 yılından sonra gerçekleşen enflasyon oranının oldukça yüksek düzeylere çıkması bireyleri, ellerindeki fonları spekülasyon amaçlı harcamalara veya dayanıklı tüketim mallarını alma yoluna itmektedir. Bu eğilim, bir ölçüde fiyat artışları yoluyla reel para talebinin (M/P) düşmesine neden olurken, diğer taraftan d-P* nün negatif değere sahip olması yoluyla da yine reel para talebinin azalışı sonucunu doğurmaktadır. Reel para talebi düşerken para arzının artışı, para arzı ve talebi dengesini bozarak fiyat artışlarının da bir nedenini teşkil etmektedir.

2. Türkiye'de ortalama kredi maliyetini (faiz, komisyon, vergi, v.b. giderler), daha önceki açıklamalar da nazara alınarak aşağıdaki şekilde hesaplamak mümkündür.

- %13 (Faiz ve komisyon gideri)
- % 1 (P.T.T. ve damga pulu)
- % 2.5 (Kredinin %20'sinin mevduat şeklinde blokesi nedeniyle yansıyan oran)
- % 3,5 (Banka ve sigorta muameleleri vergisi)

%20.0 Toplam

Anlaşılabacağı üzere, bankalardan alınan kredilerin ortalama maliyeti Türkiye için %20 civarındadır. Diğer bir yönüyle kredi müşterileri %20 maliyetli bir krediyi talep etmekten çekinmemektedirler. Bu durumda, Türkiye'de fiziki veya parasal olmayan sermayenin ortalama hasılatının %25'den aşağı olmadığı kanısını ileri sürmek hatalı bir varsayım olmayacaktır.

Bu takdirde genel kredi faiz oranının %20-25 arasında belirlenmesi yatırımların ve/veya kredi talebinin düşmesine yol açmayacaktır. Ancak önerilen bu oranın kredinin hem faizi hem de maliyeti niteliğinde olması gereklidir. Diğer bir anlatımla, komisyon, ücret tahsiline son verilmesi ve kredinin belirli bir marjla kullanılmasının önlenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, kredi maliyetine etki eden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranının azaltılması veya belirli bir süre için ertelenmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Kredi faiz oranının artmasına paralel olarak, Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinin payının da yükselmesi ve giderek kredi maliyetlerini arttırması raporun daha önceki bölümlerinde belirtilen ekonomik amaçların gerçekleşme olasılığını azaltacaktır. Bu tedbir, bir anlamda kamu fonlarının mevduat sahiplerine aktarılması şeklinde de yorumlanabilirse de, bu arada maliye politikasının yardımı kaçınılmaz olmaktadır.

Kredi faizleri %20-25 arasında tesbit edildiği takdirde, bir yıldan fazla va-

deli mevduata %18-23 oranında (önerilecek genel kredi faiz oranından %2 eksik ile) faiz verme olanağı da sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla, vadeli mevduat sahibi negatif faiz geliri yerine, pozitif faiz geliri elde edebilecektir. Bu aşamada da vergi kanunları yine karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere, Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesinde mevduat faizleri menkul sermaye iradı sayılmış, 22. maddesinin 2. fıkrasında ise tasarruf mevduatı karşılığında bir takvim yılında alınan faizlerin 500.— TL. sı vergiden istisna edilmiştir. Bu hükümler, mevduat sahibinin eline geçecek faiz gelirinin azalması ve giderek mevduata verilen faiz oranının düşmesi anlamındadır. Bu nedenle anılan hükümlerin değiştirilmesi gerekli görülmektedir.

3. Bu tedbirler alınırken veya alındıktan sonra, para arzının kontrolüne büyük önem verilmelidir. Para talebi ve arzı dengesinin kurulmasında para arzına düşen görev fazla olacaktır.

4. Desteklenmesi istenen sektörler (sanayi, ihracat gibi) ilgili krediler için faiz oranları genel faiz oranlarından daha düşük tesbit edilebilir veya devletçe bazı destekleme tedbirleri alınabilir.

5. Teorik olarak, vadesiz mevduattan vadeli mevduata yönelik sonucu dar anlamlı para arzında da (tedavüldeki banknotlar + vadesiz mevduat) bir azalış olacaktır.

6. Alınacak bu tedbirler, bankaların kâr artış oranlarının azalmasına yol açabilir. Ancak, ekonominin yararları ön plâna alındığında, bankaların kâr amaçlarının ikinci plânda kalması olağan karşılanmalıdır.

7. En son ve önemli konu da, mevduat ve kredi faizlerinin artırılması tedbirlerinin tek başına uygulanması halinde başarı şansının sınırlı kalacağıdır.

Para, maliye ve ödemeler dengesi politikalarının birbirleri ile uyumlu olarak çalışması ve alınacak kararları destekleyici şekilde işletilmesi gereklidir.

IV — SONUÇ

Türk Bankacılık Sisteminde mevcut kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki farkın fazlalığı ve mevduat faiz oranlarının oldukça düşük tutulması, gelir dağılımı, bankaların kârları ve kâr-

faıda maksimizasyonu açılarından bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, kredi faiz oranlarının arttırılması görüşünün ağır basması nedeniyle mevduat — özellikle vadeli mevduat

— faiz oranlarının düşük tutulması sonucu, parayı elde tutmanın getireceği kazancın değeri negatif olmuştur. Dolayısıyla mevduat faiz oranlarının arttırılması, para ve maliye politikalarının da yardımı ile, bazı sorunları çözebilecek nitelikte bir önlem olabilecektir.

AKBANK

- ◆ Çeşitli sanat yayınları
- ◆ Yaratıcı gücü teşvik yarışmaları
- ◆ Sanat galerileri
- ◆ Çocuk tiyatrosu
- ◆ Çocuk korusu

KÜLTÜR ve SANAT HİZMETLERİNDE DE
ÖNCÜ BANKA

AKBANK

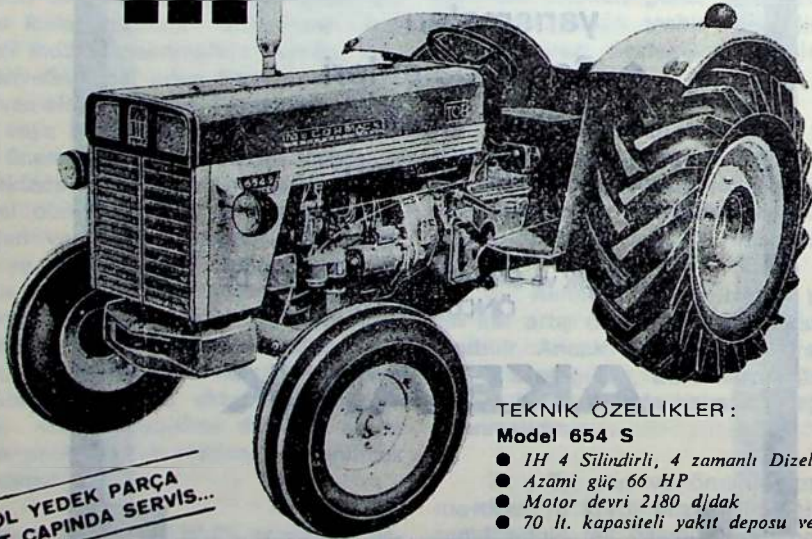
dededen toruna şampiyon traktör International

444 ve 654 S

Anadolu toprakları için en uygun 2 model

Anadolu toprağı gibi güçlü, Anadolu çiftçisi gibi çalışkandır INTERNATIONAL Traktörleri. Dünyaca bilinen erişilmez teknik özelliklerini verir çiftçimizin hizmetine, kolaylaştırır işini, arttırır bereketini, çoğaltır gelirini...

Edirne'den Ardahan'a yayılan geniş servis örgütü ile tüm çiftçimizin göz bebeğidir.

**BOL YEDEK PARÇA
YURT ÇAPINDA SERVİS...**

TÜRKİYE GENEL SATIÇISI:
**MOTORLU ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

4. LEVENT İSTANBUL
Tel: 64 49 90 - 64 49 91 - 64 00 69
Telex: 22539 Mat tr.

TEKNİK ÖZELLİKLER :

Model 654 S

- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 66 HP
- Motor devri 2180 d/dak
- 70 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

Model 444

- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 45 HP.
- Motor devri 2100 d/dak.
- 45 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

Transfer fiyatları sorunu ve çok uluslu işletmeler

Av. Halûk A. Kabaaliöglü, LLM

I — Genel Olarak Transfer Fiyatları Sorunu

Çok Uluslu İşletmeler (ÇUI) çok sayıda ülkede bulunan yavru ortaklıkları ve diğer bağlı kuruluşları aracılığıyla geniş faaliyetlerde bulunmaktadır. ÇUI'nin çeşitli ülkelerde bulunan bu ulusal üniteleri arasında yakın bir işbirliği olduğu hemen dikkati çekmektedir. Gerçekten de dünyanın çeşitli bölgelerine dağılan bu yavru ortaklıklar bir çok yönlerden ana işletmelerine bağımlı çalışmaktadırlar. Ev sahibi ülkede yapacakları yatırımda kullanacakları makina ve tes'atı ana ortaklık yabancı ülkedeki yavru ortaklığa satacak, üretimde kullanılacak ham maddeyi genellikle ana ortaklık sağlayacak yönetimde ana ortaklığın tayin edeceği kişiler görevli olacak v.s. En basit bir ÇUI bünyesinde dahi ana ortaklık ile yabancı ülkedeki yavru ortaklığı arasında kâr transferi, lisans ücreti, patentler için yapılan ödemeler, yönetici kadrolara verilecek maaş gibi çok çeşitli işlemler söz konusu olmaktadır (1).

Ayrıca bir çok ÇUI bünyesinde «uluslararası üretim» olarak nitelendirilen işbirliği gerçekleştirilmektedir. Buna göre örneğin bir traktör için kullanılacak çelik A ülkesinde, motor B ülkesinde, diğer parçalar C ve D ülkelerinde imal edilmekte ve bütün bu parçalar E ülkesinde bir araya getirilmekte, traktör ortaya çıkmaktadır. Genellikle gözlemlenen uygulama belirli bir parçanın imalinde belirli bir ülkenin uzmanlaşmış olması ve her ülkedeki üniteye üretilmeyen parçaların bir araya getirilerek montajın bu ulusal tesislerin her birinde gerçekleştirilmesidir. Bu yöntemle yapılan üretimde ÇUI'nin çeşitli ülkelerde bulunan üniteleri arasında geniş çapta alım satımın söz konusu olduğu görülmektedir.

Bu şekilde bir ÇUI içinde birbirine bağlı üniteler arasındaki transferler nasıl değerlendirilecektir? Gerçekten bu işlemlerin özelliği bağımsız işletmeler arasında gerçekleştirilen işlemler olmamalarıdır. Yavru ortaklıklar üzerinde çe-

şitli biçimlerde kontrol imkânı olan ana ortaklık bu işlemleri global stratejisine uygun olarak dilediği biçimde yönlendirebilmektedir (2).

Durum böyle olunca ortaya şu soru atılacaktır: Bir ÇUİ'nin A ve B ülkelerinde bulunan iki ünitesi arasında veya bu ünitelerle ana ortaklık arasında yapılacak işlemlerde uygulanacak fiyatlar bu işlemlere konu mal veya hizmet alış-verişinin gerçek değerini yansıtacak mıdır?

ÇUİ'ler, dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan bağlı üniteleri aracılığıyla ortak bir stratejiye uygun olarak tek bir merkezden yönetildiğine göre, ÇUİ'nin genel bünyesi içinde A ülkesinde bulunan yavru ortaklığın zarar etmesi, bir başka ülkede bulunan yavru ortaklığın önemli kâr sağlmasına ve böylece genel olarak ÇUİ'nin bir bütün olarak, daha kazançlı çıkmasına yol açabilir ve üst düzeydeki ÇUİ yönetimi bunu tercih edecektir. Ancak gözden uzak tutulmaması gereken nokta şudur: Belirli bir ülkedeki yavru ortaklığın zararına ve fakat genel olarak işletmenin kârlılığına yönelik bu işlemlerde zarar gören sadece ÇUİ'ye bağlı yavru ortaklık değildir. O yavru ortaklığın üzerinde bulunduğu ülke de çeşitli yönlerden zarara uğrayabilir: Vergi, dışarıya döviz transferi, gelir kaybı v.s. (3).

İşte bu tür işletme içi işlemlerde mal ve hizmet transferlerine uygulanacak fiyatlar «transfer fiyatları» sorunu olarak nitelendirilmektedir (4). ÇUİ'lerin faaliyette buldukları ülkelerde yürürlükte olan vergi, döviz, yabancı sermaye v.b. kurallar çok farklı özellikler göstermekte olduğundan ÇUİ yöneticileri bu işlemleri kendilerine en uygun hukuk kurallarının yürürlükte olduğu ülkede gerçekleştirmek isteyeceklerdir.

Sorunu daha iyi ortaya koyabilmek için bir ÇUİ ile tamamen ulusal sınırlar içinde faaliyette bulunan ve çok sayıda ortaklıktan oluşan ulusal işletme arasında uygulama açısından söz konusu olacak farkı belirtmek isteriz. Gerçekten de belirli bir ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren bir ulusal işletmenin bünyesi içindeki ortaklıklar arasındaki mal ve hizmet alış verişine uygulanacak fiyatlar ulusal hükümetleri genel olarak ilgilendirmez. O ulusal işletme içinde A ortaklığı bir malı zararına B ortaklığına satmış ve ulusal çıkarlar yönünden ülkenin bir kaybı olmamıştır. Çünkü işlem tamamen ülke sınırları içinde yer almıştır. Halbuki bu tür bir işlem bir ÇUİ bünyesi içinde iki yavru ortaklık veya yavru ortaklıkla ana ortaklık arasında söz konusu olursa ve bu iki ünite değişik ülkelerde bulunuyorsa ortaya değişik bir sorun çıkmaktadır: A ülkesinde yürürlükte olan vergi yasalarının düşük vergi oranını benimsemesi nedeniyle kârın önemli bir bölümünü o ülkede tahakkuk ettirmek isteyecek ÇUİ'ler bu amaçla diğer ulusal ünitelerden bu ülkedeki üniteye yapacakları satışlarda düşük fiyat uygulayacaklar, böylece söz konusu mal ve hizmet o ülkeye çok ucuza girecek ve büyük ölçüde kâr edilecek, transfer edilen ülkeden satış ise çok düşük fiyatla olacağı için ya hiç kâr edilmeyecek veya çok küçük bir kâr görülecektir. Böylece yüksek oranda vergi alan bu ülkede verilecek vergi çok az bir düzeyde kalacaktır. Bu durumda transfer yapılan ülke önemli oranda gelirden yoksun kalacak, döviz kaybına uğrayacak, tahakkuk edeceği vergi de çok az veya hiç olacaktır. Bu basit örnekle ortaya koymaya çalıştığımız «transfer fiyatları» sorunu ÇUİ'nin karmaşık yapısı ve uygulamada görülen çok çeşitli işlemler nedeniyle bir çok biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalardan öğrenildiğine göre ÇUİ bünyesi içinde bağlı üniteler arasındaki bu tür işlemler hemen her sektörde görülmekte ise de özellikle kimya ve motorlu araçlar sanayiinde en yoğun uygulama saptanmıştır. Öte yandan uluslararası ticarete yapılan işlemlerin dörtte birini aşan bir bölümünün

bu tür aynı ÇÜİ bünyesinde yer alan işlemler olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak yukarıda belirttiğimiz üzere yeni malların ileri bir teknoloji ile imali için yapılan araştırma ve geliştirme masrafları çeşitli araç ve gereçlerin kiralınması, işletme dahilindeki çeşitli ünitelere borç temini gibi işletme içi çok değişik hizmetler söz konusu olmaktadır. Bunlarda da uygulanacak fiyatlar azaltılıp yükseltilebileceği için transfer fiyatlarının manipülasyonunun kapsamı çok geniştir (5).

Genellikle özel sektördeki plânlama uzmanlarının kamu sektöründeki plâncıları geride bıraktıkları kabul edilmekteydi. Fakat çok uluslaşma aşamasına girildikten sonra hükümet yetkililerinin mali veya genel olarak parasal tedbirlerle ekonomiyi idare etme çabaları daha da güçlenmiş oldu. Global ortaklıkların yöneticileri ülke dışı faaliyetlerinde, yabancı hükümetlerin Keynesçi tedbirlerine karşı etkinlik kazandılar (6).

Yaygın bir transfer fiyatları uygulaması ile ÇÜİ'ler global stratejilerinde adeta bir «özel ekonomi» yaratmışlardı. Bu uygulamada fiyatlar, ÇÜİ'nin kârını global düzeyde azaltmak için gerektiği biçimde ayarlanıyordu. Bu durumda fiyatlar, gerçek piyasa güçlerinin etkisi ile oluşmamaktaydı. ABD Maliye Bakanlığı yetkililerinden biri «uygulan fiyatlar nisbi güç sorunudur» demekteydi (7). Transfer fiyatları manipülasyonu, uluslararası piyasa ile dahili piyasa arasındaki normal ilişkiyi ters yönde etkilemektedir. Örneğin, bir ÇÜİ'nin ana ortaklık yöneticileri ana ortaklığın gelirini kaynak ülke dışına kaydırmak istedikleri zaman önemli tutarlara varan ihracatı düşük fiyatla ve ithalâtı da yüksek fiyatla yapacaktır. Ancak bu fiyatlar gerçeği yansıtmıyacaktır. Bu uygulamanın ters yönde çalışması da düşünülebilir. ÇÜİ yavru ortaklığı gelirlerini ana ortaklıkta toplamak isteyecek ve bu durumda iki ünite arasındaki işlemlerde fiyatları ters yönde saptayacaktır. Vergi Cenneti olarak nitelendirilen «tax heaven» ülkelerinde bulunan yavru ortaklıklar bu amaçla kullanılmakta ve bu ülkelerde hemen hiç vergi alınmadığından ÇÜİ kârının büyük bir bölümünün bu ortaklıkta yoğunlaşması için transfer fiyatları mekanizmasından yararlanılmaktadır.

Görüldüğü üzere bu fiyat manipülasyonları nedeniyle ulusal hükümetler, ülke ekonomisini saptayacak bürokratlar, plâncılar önlerine getirilen ithalât — ihracat rakamlarının ne ölçüde gerçeği yansıttığını ve ne ölçüde ÇÜİ'de ortaklıklar arası gelir akımını düzenlemek amacıyla kullanıldığını bilemeyeceklerdir.

II — Transfer Fiyatları ve Çeşitli Uygulamalar

ÇÜİ'lerde, transfer fiyatları uygulamasıyla şu hususlar dikkate alınır: 1. ÇÜİ'nin dünya çapında ödeyeceği vergi yükü azaltılır. 2. Transfer edilecek mallara ödenecek gümrük resminin azalması sağlanır. 3. Yavru ortaklıkların birbirleri arasında olduğu gibi ana ortaklıkla kendi aralarında kâr ve diğer fonların transferi sağlanır. 4. Kârın üretim safhasında en az rekabet olan yerde yoğunlaştırılmasına yardımcı olur. v.s. (8).

Bunlardan birincisi olan vergi konusuna kısaca değinelim. Bu konuya vergi hukukuna ilişkin bölümde de eğilineceği için burada ana hatları ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. ABD vergi yasalarına göre ortaklıkların yabancı ülkelerdeki yavru ortaklıklarından sağladıkları gelir, ABD'ye getirilmedikçe vergiye tâbi tutulamaz. Şu halde yabancı ülkelerde geçerli vergi oranı Amerikadaki vergi oranından düşük ise Amerikan ortaklığının kârının yabancı ülkedeki yavru ortaklığına transfer edilmesini etkileyen nedenler vardır demektir. Bunun için ABD'deki ana ortaklığın, yabancı yavru ortaklığına ihracatında düşük fiyatlar uygulanır ve ithalâtta tersine yüksek fiyat saptırır ve kaçırılan vergi yabancı ülkelerde başka yatırımlara yönlendirilerek ek kaynak sağlanmış olur.

Bazı durumlarda ise ÇUL'ler yabancı ülkelerdeki faaliyetlerinin sonuçlarını derhal ABD'deki gelirlerle birleştirilmesini isterler. Örneğin, yabancı ülkedeki faaliyetler zararlı sonuçlanmışsa bu zararın ABD'deki hesaplarla konsolide edilmesi ile firmanın ABD'deki vergiye tâbi geliri azaltılmış olacaktır. Ayrıca madencilik dalında bu tür bir konsolidasyon, tanınan amortisman oranı nedeniyle de ÇUL için avantajlı olacaktır.

Vergi ödenmesini geciktirmek arzusu da düşük vergi oranı uygulayan ülkelerde yavru ortaklıklar kurulmasına neden olmaktadır. Bu vergi cenneti ülkelerindeki yavru ortaklıkların amacı, kârı toplamak ve böylece işletmenin toplam vergi yükümlülüğünü azaltmaktır.

Örneğin ABD de Pennsylvania eyaleti Pittsburgh kentinde bulunan **Pittsburg Plate Glass Company**, İsviçre'de bir yavru ortaklık kurmuş ve bu ortaklığa cam ürünlerini satmıştır. İsviçre'deki bu yavru ortaklık da daha sonra bu malların hepsini Kanada'daki yavru ortaklığa satmıştır.

Bu işlem için satılan mallar İsviçre'deki ortaklığa gönderilmemiş, direkt olarak ABD'deki tesislerden Kanada'da bulunan yavru ortaklığa gönderilmiştir. Ancak bu kâğıt üzerindeki işlem ve transfer fiyatlarının manipülasyonu ile İsviçre'deki ortaklık büyük kâr sağlamış ve ABD ve Kanada'daki ünitelerde görülecek kâr asgari düzeyde tutulmuştur. İsviçre'de ortaklıklara uygulanan vergi oranı ABD ve Kanada'dan daha az olduğu için böylece ÇUL'nin genel vergi yükü azalmış olmaktadır (9).

Transfer fiyatları ya ÇUL'nin dahili amaçlarına yönelik bir uygulama veya ÇUL dışından gelen etkenlere bir cevap olarak söz konusu olabilmektedir. Dahili nedenler çok değişiktir. Yavru ortaklıklar içinde değişik mülkiyet oranları söz konusu ise ana ortaklık, kârın kendisine en çok sermaye katkısı olan üniteye gösterilmesini isteyecektir (10). İşçi sendikaları ile yapılan toplu görüşmelerde o ünitenin fazla kârlı görülmemesi istenerek bu kâr işletme içinde başka bir ortaklığa transfer edilebilir. Transfer fiyatları dolaylı olarak pazarların paylaşılmasına da yol açabilir. Örneğin ÇUL ana ortaklığı yavru ortaklığına sattığı ara malları, ham madde vs.'nin fiyatlarını çok yüksek tutarak maliyeti şişirir ve nihai malın ihracında güçlükler söz konusu olur. Böylelikle söz konusu yavru ortaklık ihracatta rekabet edemez duruma düşürülür ve o piyasalara girmesi engellenir. Faaliyette bulunduğu ülkede ithalât ikamesi, yerli sanayii koruma vb. gerekçelerle öngörülen gümrük duvarlarından istifade ederek kârlılığını koruyabilecektir.

Transfer fiyatlarının manipülasyonunda çeşitli harici etkenler de söz konusu olabilmektedir. Bunlar ülke dışına çıkarılacak meblağlara ilişkin kısıtlamalar, değişik döviz kontrolü mekanizmaları, döviz kurlarında muhtemel değişiklikler, millileştirme hareketlerine karşı mümkün olduğu kadar çok kaynakların ülke dışına çıkarılması gibi nedenler olabileceği gibi yukarıda belirttiğimiz ülkeler arasındaki vergi oranları veya matrah kuralları arasındaki farklılıklar, hatta aynı ülkede sermaye, kâr, faiz, royalti ve vergiye tâbi gelirlerde farklılıklar önemli rol oynar (11).

ÇUL'lerin bu durumlardan yararlanmak istemeleri doğaldır. Koşullar ülkeden ülkeye ve zamanla değişmektedir. Bunların yakinen izlenmesi gerekir. Örneğin bir ülkedeki daha yüksek ortaklık vergisi veya para biriminin değer kaybetmekte oluşu, muhtemel bir devalüasyon o ülkede görünür kâun azaltılmasını etkileyecek faktörlerdir (12).

ÇUL'lerin işlemleri denetlenirken bu tür transferlerde gerçek fiyatların saptanmasında karşılaşılabacak güçlükler açıktır. Malın gerçek değerinin saptanması eşit koşullarda ve birbirinden bağımsız işletmeler arasındaki işlemlerde daha kolay olacaktır. Halbuki birbirleriyle bağımlı ve tek bir merkezden yönetilen üniteler arasındaki işlemler eşit koşullarda yapılmamaktadır. Söz konusu mal ve hizmetler için bir dünya piyasasının da olmaması halinde gerçek fiyatın saptanması çok zor olur. İki ünite arasında «arm's length» bir akit söz konusu değildir. Bu durumda gerçek fiyatın saptanmasında çeşitli yöntemler uygulanmaktadır.

«Maliyet + ...» veya «Maliyet artı» olarak isimlendirilen yöntem uygulanırsa, (13) üretim maliyeti ve daha sonra da her ünitenin kâr oranı eklenmek gerekir. Bunun da uygulaması kolay olmayacaktır. Maliyet hesabında dikkate alınan çeşitli ara malları veya ham madde de ana ortaklık tarafından sağlanmış olacağı için bunların fiyatları da benzer bir yöntemle gerçeğe yaklaştırılmak gerekir. Ayrıca ÇUL'nin merkez laboratuvarlarında gerçekleştirilen pahalı ve geniş kapsamlı araştırmalar, başarısızlıkla sonuçlanan deneyler nasıl hesap edilecektir? Bunların her üniteye dağılımı ne şekilde yapılabilir? Belirli bir malın maliyeti hesaplanırken bunun laboratuvar masrafları nasıl saptanacaktır? Bu malın ortaya çıkması için yapılan denemeler mi yoksa o aşamaya gelene kadar geçilen tüm zorunlu aşamalar için yapılan masraflar da mı dikkate alınacaktır?

III — Transfer Fiyatları Konusunda Alınabilecek Tedbirler

Transfer fiyatları uygulamasının ortaya çıkardığı sakıncaları gidermek üzere alınacak tedbirleri bu ÇUL'nin kaynak ülkeleri ve ev sahibi ülkeleri yönünden olmak üzere iki ayrı bölümde inceleyeceğiz.

1. Ev Sahibi Ülkelerin Alabilecekleri Tedbirler

Transfer fiyatları konusunun ortaya çıkardığı karmaşık problemlerin başında ev sahibi ülkenin çeşitli ulusal makamlarının farklı uygulamaları ve çatışan amaçları gelir. Gerçekten de bir ülkenin gelir vergisi makamları gelirlerin yüksek olması için incelemelerinde ihracat fiyatlarının yüksek, ve fakat ithalât fiyatlarının düşük gösterilmesini arayacaktır. Hiç değilse bunların gerçeklere yakın olması üzerinde çalışacak, karşılaştırma imkânı verecek dünya pazarı söz konusu olmazsa çeşitli tahmini hesaplara başvuracaktır. Öte yandan Merkez Bankası da tüm işlemlerde ülkenin döviz kaybını asgaride tutmak amacını güdecektir. Fakat gümrük müdürlüklerinin yaklaşımları daha değişik olması gerekir: Bu makamlar ve katma değer vergilerini yürütecek daireler, ithalâta uygulanan fiyatları yüksek göstermek için çalışacaklardır. «Dumping» uygulamalarını önlemekle görevli ulusal makamlar ithal edilerek ülkede satılan mallarda istenen fiyatları düşük bulabilecektir. Burada «dumping» ekonomik açıdan ve maliyet hesapları yönünden belli bir malın satışında yabancı ülkelerde haksız indirim yapmak demektir (14). İşte bu tür uygulamalara gidilerek düşük fiyatla mal satılması ve dolayısıyla iç piyasaların altüst edilerek belki de ulusal sanayiye darbe vurulmasını önlemek üzere ilgili daire fiyatların yükseltilmesini isteyecektir (15).

Bu değişik dairelerin kararlarını koordine ettikleri çok nadirdir. Her biri diğerinden habersiz olarak çalışmalarını sürdürür ve diğer makamın tam tersine ÇUL'nin mahalli ünitesini baskı altında tutar. Hepsinin kuşkusu, ÇUL'lerin karmaşık örgüt yapıları, uzaktan başka bir ülkeden yönetilmeleri, büyük meblağları bulan transferleri, ve eşit koşullarda olmayan («arm's length» nitelikte bulunmayan) sözleşmelerle yüksek veya düşük fiyatlar uygulamaları vb. dir (16).

B. M. «Eminent Persons» Grubu tarafından hazırlanan raporda sorunun

tek başına ulusal hükümetler tarafından çözümlenmesinin güçlüğü belirtilmektedir. Her şeyden önce transfer fiyatlarının kapsamı ve etkileri hakkında elimizde mevcut bilgiler azdır. Bunun yanında unutmamak gerekir ki ülkeler arasında gelir kaydırmaları yapmak için ÇUL'lerin ellerindeki imkânlar çok fazladır; Çeşitli mekanizmalardan yararlanarak bu yola gitmektedirler (17).

Uzun dönemde sağlıklı bir siyasetin saptanabilmesi için geniş araştırma ve bilgi toplama gerekir. Ulusal alanda çeşitli makamlar arasında çatışmalar görüldüğü gibi transfer fiyatlarında uluslararası kuruluşların bir çoğunun konuyla ilgili çalışmalar yaptığı dikkate alınarak yakın bir koordinasyonun gerçekleştirilmesi gerekir. Gerçekten de transfer fiyatları konusu B.M. Vergi Antlaşmaları Uzmanlar Grubu'nun Uluslararası Maliye Birliği'nin, O.E.C.D.'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ilgisini çekmektedir. Bu çalışmalar sonucu ev sahibi ülkelerle kaynak ülkelerin üzerinde anlaşabilecekleri bir Yasa «Code» ortaya çıkması umulur. Ancak bu gerçekleşene kadar hemen alınması gerekli tedbirler de vardır.

A.B.D.'de uygulanan ve aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz I.R.C. ind. 482 benzeri ülkelerin diğer ülkelerce de kabul edilmesi yararlı olacaktır. B. M. Grubu da kaynak ve ev sahibi ülkelere «arm's length» fiyatlandırmanın mümkün olduğu ölçüde uygulanmasını önermektedir. Vergi yönünden de fiyat uygulamasında özel kurallar düzenlenmesi gerektiği açıktır.

Bu alanda ülkeler arasındaki işbirliğinin ortaya çıkaracağı özel zorlukları da dikkate almak gerekir. Bazı ülkeler vergi beyannameleri ile verilen bilgilerin diğer ülkelere bildirilmesine karşı hukukî itirazlarda bulunabilir. Özellikle bu ülkeler transfer fiyatları uygulamasından özel yararlar sağlıyorsa alınacak tedbirler konusunda işbirliğine gitmeleri pek beklenemez. Vergi sorunlarına ilişkin olarak belirttiğimiz gibi vergi yasalarının ahenkleştirilmesi büyük ölçüde transfer fiyatları uygulamasında fiyatların manipülasyonuna yol açan nedenleri ortadan kaldırmış olur.

B. M. Grubu, kaynak ve ev sahibi ülkelerin ikili vergi antlaşmaları yaparak ellerindeki bilgilerin mübadelesi yolunda hükümler konmasını ve vergi amacıyla transfer fiyatlarına ilişkin olarak bir uluslararası antlaşmanın akdedilebilirliğinin incelenmesini önermektedir. Ayrıca ev sahibi ülkelerin kâr payı, faiz gibi geniş anlamda aynı nitelikler gösteren işlemlerde dışarıya transfere ilişkin hükümlerdeki farklılıkları giderecek hiç değilse azaltacak biçimde döviz kontrolüne ilişkin yasalarını gözden geçirmeleri gereği açıktır.

İlgili ülkelerin ve Çok Uluslu İşletmelerin faaliyetleri ile ilgili çeşitli tarafların — yavru ortaklıklar, bağlı işletmeler, pay sahipleri, müşteriler, alacaklılar, işçiler vs. — çıkarlarının korunması için temel olacak çözüm yine kamuya açıklama ilkesine dayanacaktır.

Çok Uluslu İşletmelerin bağlı işletmelere uyguladığı transfer fiyatları ile dışarıdaki müşteri ve satıcılarına uyguladığı fiyatlar ya kamuya genel olarak açıklanmalı ya da ilgili taraflara talepleri üzerine verilmelidir. Bu yükümlülük kendi kendini denetleyici ve önleyici bir etki yapar. Ayrıca A.B.D.'nin Robinson Patman Yasasının (18) Md. 14 de yer alan ayırım yapmama ilkesinin uygulanması doğrultusunda adım atılmış olur: Miktarın çokluğu veya işlemlerin sürekliliği gibi değişik gerekçelerle haklı görülmezse satıcı, farklı alıcılara farklı fiyat uygulayamaz. Bu kural, pazarlar, aradaki mesafe veya maliyetlerle veya kalkınma amacıyla ucuz fiyatla teknoloji satışı nedenleriyle haklı durumlarda uygulanmaz. Ancak genel kural, sakıncalı uygulamaları önlemek üzere önemli bir adım

olacak ve özellikle ÇUL'lerin yavru ortaklıkları ve diğer taraflar arasında eşit olmayan muameleri durduracaktır.

2. Kaynak Ülkelerin Alabileceği Tedbirler

Transfer fiyatları konusunda ortaya çıkan sorunları çözmek üzere ÇUL'lerin kaynak ülkelerinden en büyüğü olan ABD, konuya eğilerek bazı önemli hükümler getirmiştir. Internal Revenue Code (I.R.C.) §. 482 ile getirilen esaslar, ÇUL'ler içinde ana ortaklık ve yavru ortaklıklar arasında gerçekleştirilen işlemler ve uygulanan transfer fiyatlarına ilişkin olarak yetkili makamlar geniş yetkiler tanımaktadır (19).

Gerçekten maddeye göre ABD Maliye Bakanı veya görevlendireceği yetkili kişiler, transfer fiyatlarına ilişkin uygulamaları inceleyerek gerekli değişiklikleri yapabilmektedirler. Bu amaçla getirilen § 482 söz konusu işlemlerin «doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı çıkarların mülkiyetinde veya kontrolünde olan» iki kuruluş, işletme veya ticarethane arasında gerçekleştirilmesi şartını aramaktadır. Bu ünitelerin tüzel kişiliklerinin olup olmaması veya A.B.D. içinde veya dışında kurulmuş olmaları herhangi bir değişiklik yapmayacaktır. Ayrıca bu iki işletme veya kuruluşun birbirine bağlı olup olmaması da aranmamaktadır. Aranan koşul her iki ünitenin de «doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı çıkarların mülkiyetinde veya kontrolünde» olmasıdır. Bu koşula uygun iki işletme arasında gerçekleştirilen her türlü net gelir, mahsup, krediler, veya diğer tahsisatlar ilgili Bakanlık tarafından incelendiğinde «vergi kaçırılmasını önlemek veya bu kuruluşun gerçek gelirinin gösterilmesi bakımından gerekli ise» değiştirilerek işlem görür. Yani belirtilen amaçla yetkili makam iki işletme arasındaki net gelir, mahsup, kredi veya tahsisatı bu iki işletme arasında dağıtır, böler, ayırır (20).

Aslında bu tür bir yetki daha 1921 yılından itibaren vergi makamlarına tanınmıştı. Gerçekten de **Revenue Act of 1921** §. 240 (d), **Commissioner**'a ilişkili ticarî işletmelerin «hesaplarını konsolide etmek» yetkisini vermektedir (21). Bu hesapların birleştirilmesi, birbirleriyle ilişkili işletmeler arasındaki gelir dağılımının doğru bir biçimde yansıtılması için gerekli görülmüştü. Daha sonra **Revenue Act of 1928**'in 45. maddesi, «Commissioner» a **arm's length** kavramına uygun olarak işletmeleri denetleme yetkisi verdi (22). Bugün de uygulanan temel kriter de budur. Yani birbirini denetlemeyen iki vergi mükellefi arasında normal koşullarda yapılması düşünülen bir işleme uygulanacak fiyatlar esas alınır (23). Söz konusu yasada 1939 da yapılan değişiklikler 45. maddeye dokunmadı, ancak 1954 tarihli Yasa önemli değişiklikler getirirken 45. maddeyi § 482 olarak bazı küçük değişiklikler kabul etti (24).

Bu hüküm daha başlangıçtan itibaren yabancı ülkelerdeki yavru ortaklıklarla yapılan işlemleri hedef almaktaydı (25). Fakat, ikinci dünya savaşından sonra uluslararası ticaretin büyük boyutlar kazanması ile geniş bir uygulama alanı buldu. 1960 yılında **Internal Revenue Service**'in Uluslararası Faaliyetler Bürosu uygulama programını başlattı (26). ABD vergi mükellefleri ile bunların ülke dışındaki işletmeleri arasındaki işlemler üzerinde yoğunlaşan denetimler §. 482'nin geniş ölçüde uygulanmasına yol açtı. 1966 yılında Maliye Bakanlığı Müsteşarı §. 482'nin «öneminin son yıllarda artması yabancı gelirlere uygulanmasından ortaya çıktığını» belirtmiştir (27).

Uluslararası alanda geliri, daha düşük vergi oranını uygulayan ülkeye kaydırmak eğilimi çok güçlüdür. Sadece «vergi cenneti» olarak nitelendirilen ülkelerde bulunan yabancı ortaklıklar değil aynı zamanda Batı Yarı Küresi Ticaret Ortaklıkları (**Western Hemisphere Trade Corporations-WHTC**) olarak isim-

lendirilen ve ABD yasalarına göre daha elverişli vergi oranları uygulanan ortaklıklar da gelirlerin kaydırılması yolunda görülen bu eğilimi doğrular (28).

Ancak §. 482'nin uygulanması geniş tepkilere yol açıyor ve iş adamları ile ortaklıklar, haksızlıklar yapıldığını öne sürüyorlardı (29). 482'nin gelirlerin dağılımının yapılması için belli kriterlere yer vermemesi bu eleştirilerin haklı görülmesine yol açıyordu. Gerçekten de ne 482 metninde ve ne de buna dayanarak çıkarılan düzenlemelerde uygulamada yol gösterici hiç bir esas belirtilmemişti. Kongre bu tepkilere karşı bir değişiklik yapılması için harekete geçti. Buna göre ilişkili iç ve dış işletmeler arasındaki gelir dağılımında oransal bir yöntem uygulanacaktı. «Çok faktörlü yaklaşım» ile mal varlığı, ödenen maaşlar, satış masrafları ve karşılaştırılacaktı. «Kârı bölüştürme yöntemi» olarak nitelendirilen bu usul aslında yargı organlarında görülen «makul kâr» ilkesine benzemektedir (30). Ne var ki bu değişiklikler Senato'da reddedildi. İki Meclis'te ortaya çıkan farklı durum üzerine toplanan Kongre «Conference Committee»si değişikliğin gereksiz olduğuna karar verdi. Ancak, aynı amaçla 482 uygulaması için ek formül ve ilkeler getiren düzenlemelerin çıkarılmasını tavsiye etti (31). Kongre'nin bu tutumu üzerine kısa sürede Maliye Bakanlığı önerilerini hazırladı ve 1.4.1965 ve 2.8.1966 tarihlerinde düzenlenen öneriler 16.4.1968'de kesinleşerek yürürlüğe girdi (32). Bu kuralların uygulaması da çok geniş eleştirilere yol açtı (33). Biz bu kuralların ayrıntılarına girmeden genel özelliklerini inceleyeceğiz.

Bir işletme içinde çeşitli üniteler arasındaki işlemlere uygulanan fiyatların saptanması için öngörülen kurallar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Denetim altında olan grup üyelerinden biri, bir diğerine gerçek fiyatın altında satış yaparsa Bölge Vergi Müdürü, durumu düzeltmek üzere bu işlemle ilgili olarak iki taraf arasında bir ayarlamaya gider (34). Bu amaçla uygulanacak üç değişik yöntem tercih sırasına göre sıralanmıştır. Vergi Dairesi olaya en uygun yöntemi seçecektir (35). Ayrıca bu üç yöntem de uygun olmazsa bir dördüncüsü söz konusudur.

i) Karşılaştırılabilir denetlenmemiş fiyat

ii) Yeniden satış fiyatı

iii) Maliyet + yöntemi

iv) Belirtilenler dışında uygun bir yöntem. Bu sonuncu genellikle vergi dairelerinin seçeceği bir yöntem olacaktır (36).

Karşılaştırılabilir denetlenmemiş fiyat yöntemi (The comparable uncontrolled price method) en çok tercih edilen ve en sağlıklı sonuç verenidir. Burada «arms length» fiyat, benzer malların serbest koşullarda veya normal bir piyasa mekanizması dahilinde olduğu fiyattır. Bu fiyatta olayın gerektirdiği değişiklikler yapılabilir: Navlun vs. dikkate alınır. Hatta esas amaç, söz konusu mal için bir piyasanın kurulması veya sürdürülmesi ise ve bu uygulama denetlenmeyen bir alıcıya benzer bir fiyatı gerçekleştirirse az kârlı satışlara izin veren hüküm de vardır (37). Bir işletme içinde veya herhangi bir şekilde denetlenmeyen veya ilişkili olmayan bir taraf, denetlenen grubun bir üyesine satış yapmış ise veya ondan almış ise veya alım satım birbiriyle hiç ilişkisi olmayan iki taraf arasında yapılmışsa bu işlem denetlenmeyen veya normal piyasa kapsamında yapılmış sayılır (38).

Bu yöntemin sakıncalı yanı şudur: Örnek alınan işlemdeki tarafın ilgi derecesi ne kadar uzak olacaktır? Ayrıca örnek alınacak satışın karşılaştırılabilmesi için incelenen satışa ayarı nasıl yapılacaktır? Bu zorluğa karşı kurallarda bazı örneklerle yer verilmiştir (39).

Uygulanacak ikinci yöntem «yeniden satış fiyatını» saptar. Karşılaştırılabil-

lecek Denetlenmemiş Fiyat yöntemi uygulanamayınca makul bir süre içinde, denetlenen alıcı, denetlenmeyen bir satış yaparsa ve malda büyük bir değişiklik yapılmamış bulunursa bu yöntem uygulanır. Bu yöntemin uygulandığı en elverişli durum, yavru ortaklığın ana ortaklığından aldığı malların distribütörü olması durumudur (40). Fiyat denetlenmemiş yeniden satış fiyatının hesaplanmasıyla bulunur. Kurallara göre paketleme, etiketleme, önemsiz montajda mala esaslı bir katkı gerçekleştirilmiş değildir. Genellikle toplam değere %10 eklenmesi önerilmektedir.

Üçüncü yöntemde yavru ortaklık denetlenen işlemle aldığı malda önemli değişiklikler yapmış katkıları olmuştur. Satıcının malı imal ederek maliyet hesabı yapılır ve kâr payı eklenir. Görüldüğü gibi üç yöntem de birbirine benzemektedir ve fiyatlar birbirleriyle ilgisi bağı olmayan kişiler arasındaki fiyatlara göre saptanır. Genellikle karşılaştırılabilecek bir fiyat bulunmaz. Dördüncü yolda ise olaya en uygun bir yöntem uygular (41).

Dip Notlar

- (1) Bu konuda genel olarak bkz. Greene, James / Duer, Michael: *Intercompany Transactions in the Multinational Firm*, The Conference Board, *Managing International Business*, New York, 1970.
- (2) Bkz. Brooke, Michael Z. / Remmers, Lee: *The Strategy of Multinational Enterprises*, New York, 1970. ÇUİ'ler ulusal işletmelerden veya faaliyeti sadece mahalli bir piyasa ile sınırlı olan yabancı yatırımcılara oranla daha geniş ölçüde malların (ham madde, parçalar, ara malları, bitmiş mal vs.) ulusal sınırları dikkate almada serbestçe hareket ettirebilme serbestisine ihtiyaç duyar. Bkz. Vagts, Detlev: «The Multinational Enterprise: A New Challenge for Transnational Law», 83 *Harv. L. Rev.* 739 (1970). Gerçekten ÇUİ, elektronik beyinlerin sağladığı ölçü analizleri ile, madenler, fabrika, depo ve pazarların, azami kârlılığı sağlayabilmek için ne şekilde düzenlenmesi gerektiğini saptıyabilmektedir. Bkz. Henderson / Schlaifer: «The Mathematical Programming», *Harv. Bus. Rea.* (May-June, 1954) s. 73. Uluslararası taşımacılıkta sağlanan teknolojik gelişmelerle doğal engeller ortadan kaldırıldığı için bu şekilde global bir değerlendirme kolaylıkla uygulanabilmektedir.
- (3) ÇUİ'lerin yararlı yönlerini belirtenler

az gelişmiş ülkelere ihtiyaçları olan döviz olanaklarını sağlamaları gibi «avantajlar» gösterirler. Bazı araştırmacılar ise bunun doğru olmadığını ve transfer fiyatları mekanizması ile döviz gelirlerinin ülke dışına kaydırıldığını ortaya koymuştur. Bu arada şu örneğin değerlendirilmesi ilginç sonuçlara ulaştırır: Amerikan ÇUİ'lerin Lâtin Amerika ülkeleri ile ticareti önemli boyutlara ulaşmış olup bu ÇUİ'ler bu bölgeden yapılan ihracatın %40'ını ve bölgeye yapılan ithalâtın %40'ını gerçekleştirmişlerdir. Amerika'nın ihracatının yarısından fazlası Amerikan ana ortaklığından bu bölgedeki yavru ortaklığına olmuştur. Bu durumda ÇUİ'nin o ülkelerdeki ödemeler dengesi üzerinde etkisi olacağı iddiası doğrudur. Ancak burada önemli olan husus ihracatın fakir ülkenin yararına olup olmamasının uygulanan fiyatta bağı olmasıdır. ÇUİ'ler kendi yavru ortaklıklarından alım satım yaptıkları zaman fiyatları genellikle kendileri saptar (yani ana ortaklık veya onun direktifi ile yavru ortaklık). Saptanan bu fiyatın genellikle piyasa fiyatları ile herhangi bir ilgisi yoktur. Bu uygulama o ölçüde yaygınlaşmıştır ki ÇUİ yönetimine ilişkin işletme-cülük eserleri ÇUİ'lerin transfer fiyatı mekanizmasından yararlanarak ana ortaklığa nasıl azami kâr sağlanacağı-

nı uzun uzun anlatırlar. Bkz. Mason, Hal / Müller, Robert / Weigel, Dalc: The Economics of International Business, New York, 1975 s. 378. Barnett ve Müller'e göre Lâtin Amerika'da ABD Çok Ulusularının yaptıkları işlemlerin %75'i aynı Çok Uluslunun yavru ortaklıkları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu işlemlerde de fiyatların kontrol edilemediği ortaya konmuştur. Ayrıca ÇUİ'lerin önemli döviz geliri sağlamadığı, ulusal işletmelerin ihracatta daha başarılı olduğu saptanmıştır. Gerçekten de 1950-1970 yılları arasındaki dönemde bu bölgedeki yabancı firmaların satışlarının sadece %10'unun ihraç edildiği görülmektedir Bkz. May, Herbert K/Fernandez, J. A. : Impact of Foreign Investment in Lâtin America, (Council for Lâtin America) January, 1970. Sekiz ülkeyi ele alan bir B. M. araştırmasına göre %100 yabancı iştiraki olan 147 firmadan 133 tanesi, 1960 sonlarında dahi %9'dan düşük oranlarda ihracat yapmışlardır. Bkz. Streeßen/Lall: U. N. The Flow of Financial Resources: Private Foreign Investment: Main Findings of a Study of Private Foreign Investment Study in Selected Developing Countries, UNCTAD, TD/B/C.3./III, Geneva, July 3, 1973.

- (4) Aşırı fiyat uygulamalarına çeşitli örnekler verilebilir. Güney Amerika ülkelerinden Kolombiya'da aşırı fiyat uygulamaları hakkında Bkz. Constantine, Vaitos: Inter-affiliate Charges by Transnational Corporations and Intercountry Income Distribution, (Dissertation), Harvard University, June, 1972. Kolombiya'nın başkenti Bogotá'da yayınlanan bir günlük gazete, Resmî araştırmalara göre sınır hastalıklarının tedavisinde kullanılan Librium (Klordiazepaksit)in ülkede %6500 daha pahalı bir fiyatla satıldığını açıklamıştır. EL SPECTADOR, 6 Şubat 1970 s. 1A. İlaç sektöründeki ÇUİ yavru ortaklıkları tarafından ithal edilen ilaçların 1968 yılı içinde %155 ve

1966-1970 döneminde %87 daha pahalıya işlem gördüğü anlaşılmıştır. Harvard Üniversitesi ÇUİ uzmanlarından Raymond Vernon da ilaç, elektrikli araçlar, lâstik gibi çeşitli malların üretiminde ÇUİ'lerin Kolombiya'daki yavru ortaklıklarına sattıkları «ara mallar» da serbest pazarlıkla saptanacak fiyattan çok yüksek fiyat uyguladıklarını kabul eder. Ayrıca bk. «Vaitos, C. V. : Transfer of Resources and Presentation of Monopoly Rents», (Development Advisory Service) Harvard Univ., 1970.

- (5) BUSINESS INTERNATIONAL, Solving International Pricing Problems, 1965.
 (6) Barnett/Müller: The Power of The Multinational Corporations, Global Reach, New York, 1974 s. 277.
 (7) David Moore'un 1.11.1973 de yapılan mülâkat. Ayrıca bk. The Washington Post, May 8, 1973 s. 4. (Barnett/Müller age s. 278)
 (8) Mason/Müller/Waigel : The Economics of International Business, New York, 1975 s. 378.
 (9) Carley, William: «Lands of Opportunity, International Concerns Use a Variety of Means to Cut U. S. Bills», The Wall Street Journal, Vol. LIII, No. 1, October 18, 1972 Ancak daha sonra 1972 de yapılan bir vergi reformu ile İsviçre'deki yavru ortaklıklar aracılığıyla vergi kaçırılması önlendi. Buna göre yabancı yavru ortaklıklarından alınan veya bunlara satılan mallardan sağlanan kârların derhal ABD' de gelir vergisine tabi olması sağlandı.
 (10) Amerika'da resmî makamlar tarafından yürütülen araştırmalar ilginç sonuçlar vermiştir. Örneğin Litton Industries'in Meksika'daki yavru ortaklığından ithal ettiği malları düşük fiyatla getirip 216.000 dolar gümrük vergisi ödemekten kaçtığı iddia olunmuştu. Bir Senato araştırma raporuna göre de hububat ticareti yapan firmalar transfer fiyatlarını manipüle ederek Devlet yardımını (teşvik ödemelerini

vs.) artırmaktadırlar: Jack Anderson, The Washington Post, August 21, 1973 s. 13. Yine bir basın organında yayınlanan bir belgeye göre Cargill ortaklığının Panama'da bulunan ve paylarının tamamına sahip olduğu yavru ortaklığı Tradex-Panama'ya buğday satışı anlaşılmaktadır. Bu ortaklık, buğdayı daha sonra Cenevre'deki bir başka yavru ortaklığa satıyor ve nihai satışı da bu ortaklığı «bushel»i 2.20 dolardan gerçekleştirdiği anlaşıyor. Bu fiyat A.B.D. de uygulanan fiyattan fazladır. Tesbitlere göre bu işlemler kâğıt üzerinde ve buğday gemiye yüklendikten sonra ve indirmeden gerçekleştirilmiş ve sürekli olarak tekrar edilmiştir.

(11) Robbins, Sidney / Stobaugh, Robert: Money in the Multinational Enterprise: A Study of Financial Policy, New York, 1973'e bkz.

(12) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Manser, W. A. P. : The Financial Role of Multinational Enterprises, London, 1973 s. 109 vd. Vergiler yönünden kullanılan «base company»ler hakkında bkz. aynı eser s. 84 ve özellikle 105.

(13) Bu konuda ayrıntılı bilgi aşağıda I. R. C. §. 482'nin uygulamasına ilişkin açıklamalarımızda yer alacaktır. (III/2).

(14) Dumping hakkında genel bilgi için bkz. Ehrenhaft, H. : «Protection Against International Price Discrimination: United States Countervailing and Antidumping Duties», 58 Colum. L. Rev. 44 (1958). Ayrıca bkz. Kennedy Round Instruments V, s. 3693 GATT Madde VI ve ABD mevzuatından The Antidumping Act of 1921 (Pub. L. No. 90-634).

(15) Vagts, Detlev agm. s. 765, 766. (dn.2)

(16) Bu kuşklar geniş ölçüde haklı nedenlere dayanmaktadır. Peru'da yapılan bir araştırmaya göre 1969 yılında bir üretim sanayii dalında gerekli yatırım malları ve ham madde ve diğer parçaların ithalinin %55.8'inin ÇUİ'lerin yavru ortaklıkları tarafından ana

ortaklıklardan yapıldığı anlaşılmıştır. Bk. Wolfenson, Azi: Incidencia Economica de las Transferencias en el Modelo de Desarrollo del Peru Dentro del MARCO del Acuerdo de Desarrollo COFIDE, Peru, 1973 s. 13 (z. Barnett/Müller s. 41). Lâtin Amerika dışında kalan ülkeler yönünden bkz. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Restrictive Business Practices, TD/122/Supp. 1, Santiago de Chile, 7.1.1972 s. 9-11. Ayrıca ekleyelim ki Barnett/Müller'e göre ÇUİ'lerde kârın ortalama %82'si (yavru ortaklıkta) ithal edilen mallara aşırı fiyat uygulanmasından ileri gelmektedir. Raymond Vernon, yukarıda zikrettiğimiz Vaitos'un incelemesindeki sonuçların her ülke için geçerli olmadığını savunur. (dn. 4). Buna gerekçe olarak da Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi ülkelere örnekler vererek ithal fiyatlarının aşırı olduğu yolunda genel bir eğilim olmadığını öne sürer. Buna rağmen dünya fiyatları ile karşılaştırıldığı zaman bu ülkelerde daha belirtilen fiyatlar yüksektir. Ayrıca eklemek gerekir ki, bu iki gelişmiş ülkenin ileri düzeyde vergi ve idari denetim mekanizması vardır. Az gelişmiş ve idari ve hukuki düzenleri yetersiz olan ülkeler ile yapılacak bir karşılaştırma önemlidir. Bu ülke'ler ise gelişmiş ve sağlam bir idari ve hukuki yapıya sahip ülkelerdendir. Müller: «The Multinational Corporation and the Underdevelopment of the Third World», FOREIGN POLICY, (Winter, 1973/74 Vernon'un cevabı aynı dergi (Summer, 1974) sayısı. Peru'daki Amerikan madencilik işletmelerinin incelendiği bir başka kaynak: Brundinius, Claes: «The Anatomy of Imperialism: The Case of the Multinational Mining Corporation in Peru», 9 Journal of Peace Research 189 (1972). Peru'da yapılan bir Meclis araştırması ile ilgili ayrıntılar için bkz. agm. s. 199.

(17) The Impact of Multinational Corpora-

- tions on the Development Process and on International Relations. Report of the Group of Eminent Persons to Study the Role of Multinational Corporations on Development and on International Relations. E/5500/Add. 1 (Part 1) May 24, 1974 New York s. 61.
- (18) Metin için bkz. 49. Stat. 1526 (1936), 15 U.S.C.A. §. 13 Bazı bölümleri Handler, Milton; Trade Regulation, Cases and Materials, Brooklyn, 1967 de yer alır. s. 952-55.
- (19) Bu konuda ayrıntılı incelemeler için bkz. Olivier, Daniel: «I.R.C. § 482 and Intercompany Pricing: A Post 1968 Overview for the International Practitioner», 8 Tex. Int'l. L.J. 219 (1973) ve «Multinational Corporations and Income Allocation Under Section 482 of the Internal Revenue Code», 89 Harv. L. Rev. 1202 (1976)
- (20) Internal Revenue Code of 1954, §. 482: «In any case of two or more organizations, trades, or businesses (whether or not incorporated, whether or not organized in the United States, and whether or not affiliated) owned or controlled directly or indirectly by the same interests, the Secretary, or his delegate may distribute, apportion or allocate gross income, deductions, credits or allowances between or among such organizations, trades, or businesses, if he determines that such distribution, apportionment, or allocation is necessary in order to prevent evasion of taxes or clearly to reflect the income of any of such organizations, trades, or businesses».
- (21) S. Rep. No. 275, 67 th Cong., 1 st Sess. 20 (1921).
- (22) Audereith/Pergament: Tax Guide to International Operations, 1972 s. 211 (z. Olivier agm. 219)
- (23) Treas. Reg. §. 1. 482-1 (b) (1) (1968).
- (24) S. Rep. No. 1622, 83 d Cong., 2 d Sess. 310 1954).
- (25) S. Rep. No. 275, 67 th Cong. 1 st Sess. 20 (1921)
- (26) Bacon, G.: «Compliance Problems in Taxation of International Operations». Taxation of Foreign Income 160 (1966).
- (27) Surrey, B. : «The U. S. Tax System and International Tax Relationships-Current Developments», Taxation of Foreign Income 256 (1966).
- (28) WHTC'na tanınan vergi avantajları 1942 yılına rastlar. Bk. Revenue Act of 1942, 56 Stat. 798, Ch. 619, §. 141. Bu tür ortaklık bütün işlerini batı yarı küresinde yürüten, gelirinin en az %90'ını bu ticaretinden sağlayan ortaklıktır. Lâtin Amerikada yatırımları teşvik etmek üzere öngörülen WHTC, Lâtin Amerika da üretim veya diğer sanayi faaliyetleri olan ortaklıklara yararlı olması amacıyla düşünülmüştür. Lâtin Amerika'da üretim faaliyetleri olan Amerikan ihracatçılarına ihracatta kârlarını sağlamlaştırmak için vergi avantajı verir. Böylelikle ABD ortaklıklarının Lâtin Amerikada yatırım yapmalarını ve bu ülkelere sanayi mallarını daha elverişli koşullarla transferini sağlamayı amaçlar. Benzer bir yaklaşım LDC Corporation için öngörülmüştür. Internal Revenue Code Sec. 955 (c) (1) hükümlerine göre az gelişmiş ülke ortaklığı olarak isimlendirilen bu ortaklık, gayrisafi hasılasının asgari %80'ini az gelişmiş ülkelerdeki kaynaklardan sağlayan ve mal varlığının asgari %80'i bu tür ülkelerde bulunan ortaklıktır. Tanınan vergi avantajlarının nedeni az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımların, gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlardan daha çok dolar geliri sağlamasına bağlanır. T.C. Rep. 332.
- (29) Stewart, J. : «Compliance Problems with Emphasis on Office of International Operations Coverage», Taxation of Foreign Income 175 (1966). Aynı kaynak s. 147 de Hilsinki'nin makalesine de bkz. «Some Thoughts on Sec. 482.»
- (30) Aland, K. : «Section 482: 1971 Version.» 49 Taxes 815 (1971).
- (31) H. Rep. No. 2508, 87 th Cong., 2 d Sess. 18 (1962).

- (32) Hammer, K. : «Changes in New Regulations and Proposed Change Regarding Intercompany Services», **Intercompany Pricing and Related U. S. Income Tax Problems** (1968).
- (33) Bu konuda bkz. Eustice, J. S. «Tax Problems Arising From Transactions Between Affiliated or Related Corporations», 23 **Tax. L. Rev.** 451 (1968) özellikle s. 517.
- (34) Tres. Reg. §. 1. 482-2 (e) (1) (1968).
- (35) Tres. Reg. §. 1. 482-2 (e) (2), —2 (e) (3), — X 2 (e) (4) (1968).
- (36) Tres. Reg. §. 1. 482-2 (e) (2) ii (1968).
- (37) Tres. Reg. §. 1. 482-2 (e) (2) (iv) (1968).
- (38) N.Y.U. 30 th Institute on Federal Taxation 1407, 1410 dn. 56.
- (39) Curtis, J. : «Three Little Pricing Methods and How They Will Grow» (Probably) dn. 32 de zikredilen eser s. 19 a bkz.
- (40) Dn. 33 de zikredilen eser s. 1410 dn. 56 bkz.
- (41) Profesör Stobaugh, IRS tarafından son yıllarda yüzlerce «ayarlama» yapıldığını ve işletmeler arasındaki işlemlerde uygulanan fiyatların böylelikle düzenlendiğini belirtir. Bu ayarlamalar sonucu, ABD'deki ortaklıklar daha çok kâr sağlarken, yabancı yavru ortaklıklar daha az kâr sağlar görünürler. Bkz. Stobaugh, Robert H. : **The International Transfer of Technology in the Establishment of the Petrochemical Industry in Developing Countries (UNITAR) United Nations Institute for Training and Research** Report No. 12, New York, 1972.

KUSKUSUZ YASANTINIZ İÇİN

İSTANBUL'DA
Beyoğlu - Şişli -
Kurtuluş ile
ANKARA
şubelerimizde

KİRALIK
KASALARIMIZ
HİZMETİNİZDE

TÜRKİYE
ÖĞRETMENLER
BANKASI

Profilo'nun faaliyet alanları

ELEKTRİKLİ EV EŞYALARI:

Buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, elektrik ocağı, şişe soğutucusu, su soğutucusu, televizyon...

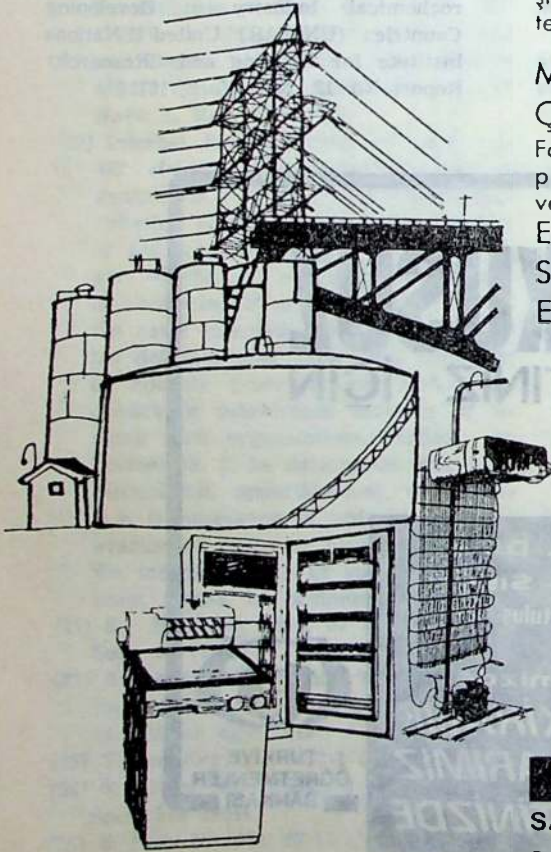
MUHTELİF İNŞAATLAR İÇİN ÇELİK KONSTRÜKSİYON:

Fabrika, köprü, elektrik direği, prefabrike evler, akaryakıt tankları... ve

EKOVAZ,

SOĞUTUCU SİSTEM,

ELEKTRİK MOTORLARI...

PROFILO

SANAYİ ve TİCARET A.Ş.

2. Taşocağı Sok. 26-28, Mecidiyeköy, İstanbul

Tel: 46 51 20, Telg: Profilosan

P.K. 98 Beyoğlu

“MUTLULUK”

Çincede tam 100 şekilde yazılabiliyor
Türkçede ise bir tek işareti var:

TÜRK TİCARET BANKASI

Türkiye'de
İlk KUŞE KARTON imalatını gerçekleştiren

 Kartonsan

KARTON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Sermaye: 70.000.000 TL.

İmalât Çeşitleri:

- *KUŞE KARTON
- *TAM KUŞE KARTON
- *KUŞE'BRİSTOL
- *ERSATZ KRAFT LİNER
- *ÖZEL SİPARİŞLER

KAPASİTEMİZ HALEN 16.500 TON/YIL OLUP, BAŞLAMIS OLAN TEVSİİN HİTAMINDA 33000 TON/YIL'A ULAŞACAKTIR.

Merkez : Genel Sigorta Salıpaazarı Han Kat 5
Fındıklı - İstanbul

Telefon : 45 90 30 (4 Hat)
49 52 51 (Genel Müdür)

Telgraf : KARTONSANAYİ

Fabrika : Kullar Köyü, İzmit
P. K. 139, İzmit

Telefon : 27 25 (Santral) 25 97 (Müdür)

Telgraf : KARTONSAN

Döviz'e çevrilebilir mevduat uygulamasında önemli değişiklikler yapıldı

Oktay ERSOY

Özellikle son defa yeniden düzenlenip uygulamaya konduğu 1975 mayısın-
dan bu yana büyük tenkidlere hedef olan Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mev-
duat (DÇM) uygulamasında bu kez, 16 şubat 1978 tarih ve 16202 sayılı resmi
gazetede neşredilen Seri: I, No. 6/1 tebliğ ile büyük değişiklikler yapıldı. Hü-
kümetin DÇM konusunda tavizli (özellikle devalüasyonlara karşı kur garantisi
şeklindeki) uygulamayı şimdiki miktarlarla hudutlama kararından kaynaklandı-
ğı anlaşılan yeni tebliğ, hesap sahipleri için bütün müktesep hakları mahfuz
tutmakta, ancak 1 mart 1978 tarihinden sonraki uygulama için önemli değişiklik-
leri getirmekte. Yeni hükümlerle; DÇM karşılığında verilecek kredilerin alanı dar-
altılarak meselâ ithalât finansmanı hariç tutulmakta, hariçte mukim gerçek ve
tüzel kişilerin açacağı mevduatın asgari vadesi 3 aydan 1 yıla çıkarılmakta, da-
hilde mukim gerçek ve tüzel kişilerin herhangi bir şart aranmaksızın DÇM he-
sabı açabilme imkânı kısıtlanarak, hesap açacak olanların yurt dışında çalışan
işçi, serbest meslek sahibi, müstakil iş sahibi olması veya bunların Türkiye'den
kendilerine döviz gönderilmek suretiyle yurt dışında görev yapan kişiler arasın-
da olması kaydı getirilmekte, bunlar tarafından efektif dövizle hesap açılmak
istenirse yurt dışından geldiklerini pasaport kayıtlarıyla isbat etmeleri ve yur-
da giriş tarihinden itibaren en geç 1 ay içinde yetkili bankalara müracaat etmiş
olmaları mecburiyeti yeniden konmakta ve tabii en önemli husus olarak da ha-
riçte mukimlerce açılacak hesaplar için kur garantisi kaldırılmaktadır. Tebliğin
geçici maddelerinde evvelce açılan DÇM hesapları için eski 176 sayılı tebliğ
hükümlerinin geçerli olmaya devam edeceği, bu geçerliliğin hariçte mukim ger-
çek ve tüzel kişilerce açılmış hesaplarda ancak vade bitimine kadar olduğu

bununla beraber bunlardan vadeleri ileride dolacak olanlar ile vadesi dolmuş olmakla beraber henüz fiilen ödenmemiş olanların en az 1 yıl vade ile yenilenmesi halinde, bunların da 176 sayılı tebliğ hükümlerinden istifade etmeğe devam edeceği hükmüne bağlanmakta. Tebliğin ilginç bir hükmü de, yürürlüğe gireceği tarihte her bankada mevcut DÇM miktarı ile yukarıda kayıtlı olduğu üzere vadesi gelip ödenmemiş hesaplardan yenilenen mevduatların oluşturduğu tutarların o banka için limit olarak kabul edilmesi ve bu limit aşılmamak kaydıyla, hesaptan çekilecek dövizler tutarında yeniden açılacak hesaplar için eski, 176 sayılı tebliğ hükümlerinin uygulanmasına cevaz verilmesidir. Herneki kaydedelim ki, tebliğden anlaşıldığına göre bu limitin üstünde de DÇM kabulü mümkün olacak fakat bu hesaplar yeni tebliğ şartlarına uygun olacağı gibi 176 sayılı tebliğdeki tavizlerden (meselâ kur garantisinden) istifade edemeyecek. Yeni tebliğ, hesaba tatbik edilecek faizin azami «libar»a ilâve edilerek vadeye göre değişken «spread» olması esasını ve spread nisbetlerini korumakta, sistemin temel işleyiş düzeninde de esaslı bir değişiklik getirmemektedir.

Son yıllarda ödemeler bilançosu açığının kısmen kapatılmasında ve zaruri ithalât transferlerin icrasında önemli bir kaynak görevi yapmış ve sağladığı döviz \$ 2,1 milyara kadar çıkmış olan DÇM sistemi, gerileyen döviz rezervleri ve tıkanan transferle birlikte ana para ve hatta faiz ödemelerinin yapılamaması karşısında son aylarda çalışamaz hale gelmiş, bakiyesi, vadesi gelen hesaplar transfer edilemediği halde \$ 1.960 milyona inmiş ve cari yılda da ekonomiyi \$ 1 milyara yakın bir geri ödeme mecburiyeti ile karşı karşıya bırakmış idi.

Devletten devlete ya da müesseseyi borçlanma yollarına, ya da bilinen diğer dış fon bulma usûllerine nazarın daha az yararlı olmakla beraber, ekonominin acil döviz ihtiyaçlarını karşılamakta işlerlik kazanmış olan sistem geri ödemelerin yapılamaması yüzünden zaten çökmüş olduğundan, yeni tebliğin «muhtemel bir döviz kaynağının kaybı» olarak yorumlanması mümkün değildir.

Tebliğ 1 mart 1978 tarihinde yürürlüğe girmektedir.

EGE EKİCİ TÛTÛN PİYASASI AÇILDI

Ege bölgesinin en önemli ürünlerinden olan ve çok geniş bir üretici kitlesinin «aile ziraatı» olarak temel uğraşısını teşkil eden tütünün pazarlandığı Ege Ekici Tütün Piyasası 13 şubatta Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı tarafından açıldı ve aynı ayda 78 alım merkezinde mübayaalara başlandı. Başlıca ihraç ürünlerimiz arasında yer alan işlenmiş tütünün ihraç fiyatı son yıllarda gerilemekte olduğu halde son iki yılda kilo başına 7'şer lira artırılarak geçen yıl TL. 50.— ve bu yıl da TL. 57.— olarak ilân edilen baş fiyat üreticilerce olumlu karşılanmadı. Üreticiler, Çiftçiler Birliği, Ziraat Odası ve Ziraat Odaları Birliği temsilcileri baş fiyatın çok düşük tutulduğunu ve hele fiilen uygulanan ortalama fiyatlarla ancak maliyetin karşılanmakta olduğunu, üreticinin ciddi şekilde mağdur edildiğini ve gelecek yıl tütün eken pek az kişi bulunacağını ısrarla belirttiler. Anlaşıldığına göre üretici kesiminde 60-66 lira arasında bekleyişler vardı. Tüccar fiyatı makul ve ihracat olanakları artacak düzeyde bulunduğunu açıkladı.

8-10 yıl kadar çok elverişli seyreden tütün ihracat imkânları son 2 yılda daralmış ve Tekel'de büyük (190 bin ton civarında) stok birikimi olmuştu. Tüccar elinde ise, önümüzdeki aylarda ihracına muhakkak nazarı ile bakılan 10 milyon kiloya yakın işlenmiş tütün bulunduğu biliniyor. Bu yıl 135-140 bin tonu Ege bölgesine ait olmak üzere toplam 248 bin ton olan rekoltenin Tekel ve Tüccar tarafından alınıp işlenmesi ile tütün stoklarımızın daha da büyük kabarma göste-

receği ve ciddi bir soruna dönüşeceği anlaşılıyor. Bununla beraber 50159 ton olarak bildirilen tüccar mübayaasının ihracat yönünden bir problem yaratmıyacağı, tüccarın geçen yıl çok az tütün aldığı ve elinde dış alıcılardan gelmiş önemli miktarda sipariş bulunduğu için bunları kolayca elden çıkarabileceği anlaşılıyor. Tütün alımlarında hemen tek kaynak durumunda olan reeskont kredileri de, önce geçen yılki gibi, 1,5 milyar olarak tesbit edilmiş iken ısrarlı talepler üzerine 600 milyon lira daha artırılarak 2,1 milyar liraya çıkarıldığı için tüccar, mübayaaları için de ciddi bir sıkıntıya düşmedi. Ve piyasaya büyük bir hız ve istekle girdi. Bu yönden evvelce %5'lik bir faiz (daha doğrusu bu nisbet kadar fazla ihracat) imkânı taşıyan tütün prefinansman kredileri için Avrupa para piyasasında geçerli oranda faiz haddi tanıyan (8.2.1978 tarih 16194 sayılı resmi gazetede neşredilen) tebliğ, finansman sıkıntısı olmadığı için muhtemelen uygulama alanı da bulamayacak.

KABUL KREDİSİ UYGULAMASI DARALTILDI

Son 1 yılda, diğer ithalât imkânlarının hemen tamamen kapanması üzerine uygulama alanı sür'atle genişleyen ve genellikle çifte finansmanı gerektirdiği halde, revaçta olmaya devam eden kabul kredisi (acceptance credit) uygulaması 16 şubat 1978 tarih ve 16202 sayılı resmi gazetede yayınlanan ve aynı gün yürürlüğe giren Seri: III, No. 25 tebliğ ile ciddi şekilde daraltıldı.

En az 180 gün vadeli bir kredili ithalât yolu olan kabul kredisi, evvelce 70 kadar maddenin ithalâtında uygulanabiliyor iken yeni tebliğ ile uygulama sadece çok temel ve mahdut adette emtea ile hudutlandırıldı ve bu kalemlerin de bir kısmı yalnız resmi sektör ithalâtı için geçerli kılındı.

Tebliğin çok önemli bir diğer hükmü de önceleri %1 nisbetindeki bir özel fon tahsilâtı ile sağlanan, son zamanlarda da %5'lik bir munzam masrafı mucip olan devalüasyona karşı kur garantisinin bu defa tamamen kaldırılması ve artık poliçe bedellerinin transfer anındaki cari kur üzerinden tahsil ve transfer olunacağı hükmünün getirilmesidir.

(Başlanmış işlemler için ne yapılacağı geçici maddede kayıtlıdır)

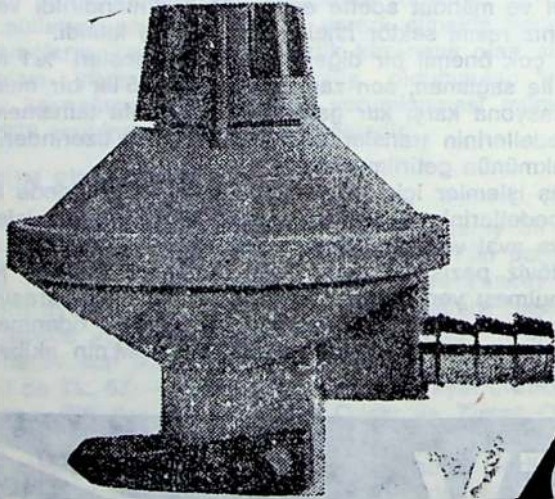
Poliçe bedellerinin vadelerinde esas itibarıyla, bu işlemi yapmağa yetkili ve kabul veya aval vererek işleme dahil olmuş bankalarca ödenmesi, ancak bu bankaların döviz pozisyonunun müsait olmaması halinde Merkez Bankasından talepte bulunulması yeni tebliğ ile öngörülen hususlar arasındadır. Tebliğin, son zamanlarda sür'atle büyüyen ve poliçe bedellerinin ödenmesinde büyük zorluklarla karşılaşılan kabul kredisi uygulamasını DÇM'nin akibetinden korumak gayesini de taşıdığı anlaşılıyor.

EV
sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız
asrlik tasarruf bankası

EMNİYET
SANDIĞI

tam emniyetli gaz

AYGAZ

Milyonların
tercih ettiği
sizin gazınız

**Bir evi
özenli bir yuvaya dönüştüren,
seçkin konutların
değerini belgeleyen armatürler**

E.C.A.
markasını taşır.

E.C.A.

Sihhi Tesisat Armatürleri

Genel Dağıtım

ELMOR

Tesisat Malzemesi Ticaret A.Ş.

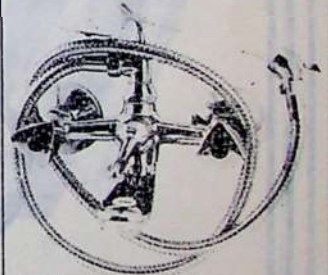
Karaköy-İSTANBUL

**E.C.A. Damixa
eviye bataryası**

Uzun musluk

E.C.A. Banyo bataryası

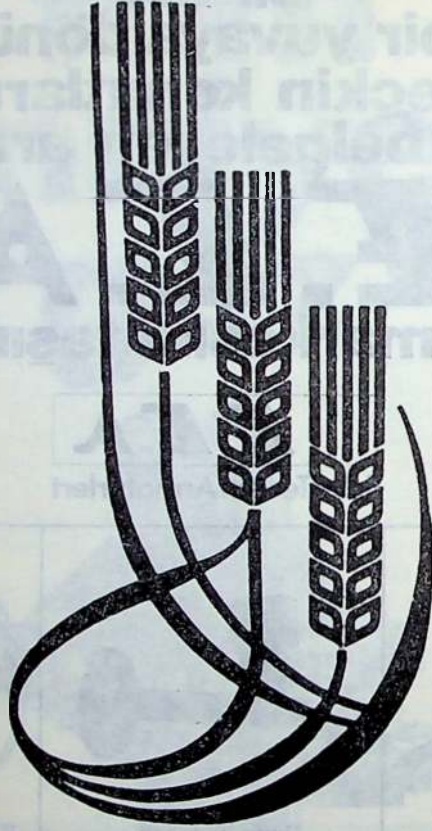
**Tek gövdeli
lavabo bataryası**

**Şadırvan volanlı
lavabo bataryası**

**Yatık borulu (dönerli)
eviye bataryası**

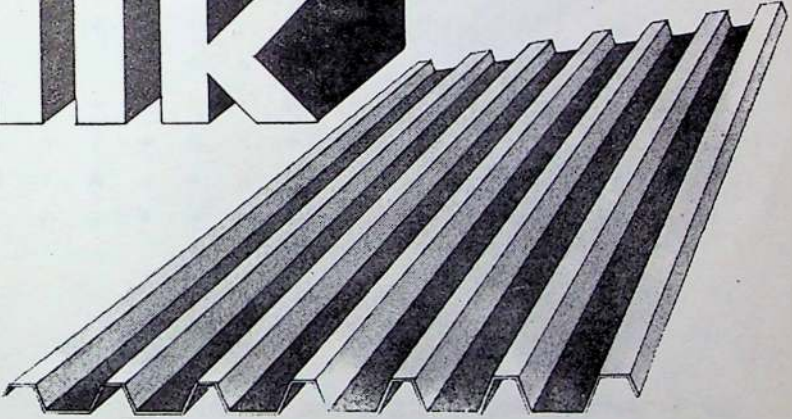

ANKA

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyar*

Yeni lik

trapezöida

**ALÜMİNYUM
ÇATI
CEPHE ve
TAVAN KAPLAMA
ELEMANI**

- Daha geniş aşık aralığı
- Daha az demir kullanımı
- Daha az işçilik
- Daha kolay ve süratli montaj

DETAYLI BİLGİ İÇİN TEKNİK ELEMANLARIMIZ HİZMETİNİZDEDİR

Merkez : Büyükdere Cad. No. 48 Kat: 5 İSTANBUL Tel. : 66 33 00 (4 Hnt)

İzmir irtibat bürosu : Cumhuriyet bulvarı 1380 Sok. 4 B/8 İZMİR Tel. : 124 00 00

Ankara irtibat bürosu : Tunus Cad. No. 83/8 Kavaklıdere ANKARA Tel. : 427 00 00

Fabrika : Gebze Dilovası

NASAS
ALÜMİNYUM SAN. VE TİC. A.Ş.

ulusal
kalkınmamıza
ulusal
kaynaklarımızı
değerlendirerek
katılıyoruz...

**ERGÜR
KABLO**

Bir görevdir yeraltı zenginliklerimizi değerlendirmek
ulusal kaynaklarımızı ulusal kalkınmamız için safdöbet etmek.
Biz bu nedenle Denizli'deki fabrikamızı yeniledik, modern
makinalarla donattık. Şimdi yenilenen tesislerimizde,
dünyanın en ileri yöntemleriyle ulusal kaynaklarımızı
değerlendiriyoruz. Ürünlerimiz Türk işçisinin uluslararası
başarı sembolü oluyor. Artan kapasitemiz, genişleyen
dağıtım örgütümüzle daha çok ihtiyaç sahibine daha
geniş hizmetler sunabiliyoruz.
Kamuoyunun ve sanayicilerimizin gösterdiği büyük ilgi
ve güven en büyük gücümüz ve desteğimizdir.

KALİTE BELGESİNE HAAZ

**uzman
kuruluş**

MERKEZ:

Okçumusa Cad. Tezgül İş Hanı
No. 2 Kat 1-2 Karaköy - İstanbul
Tel: 43 65 06 - 43 65 87

Telex: 23464 EKS-TR

FABRİKA:

Sanayi Sitesi 665 Sok. No. 2 - 12
Denizli Tel: 3024 - 2526